

XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Had- és Rendészettudományi Szekció

Budapest, 2013. április 16-18.

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

Rendészettudományi Kar

DOLGOZAT CÍME:

A skandináv bűnügyi regények rendőr és társadalom képe

Jelige: „sarkvidék”

Dolgozat lezárásának időpontja: 2012. December.

Tartalomjegyzék:

1. BEVEZETÉS.....	3
2. A SKANDINÁV KRIMI.....	5
3. SKANDINÁV RENDŐRSÉGEK	9
4. NÁCIK RÉGEN ÉS NAPJAINKBAN	11
4.1 A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ	11
4.2 NEONÁCIK	13
5. A SZERZŐK.....	17
5.1 STIEG LARSSON.....	17
5.2 JO NESBØ	19
6. STIEG LARSSON: MILLENIUM TRILÓGIA	21
6.1 BEVEZETÉS	21
6.2 A TETOVÁLT LÁNY	22
6.3. A LÁNY, AKI A TÚZZEL JÁTSZIK.....	34
6.4 A KÁRTYAVÁR ÖSSZEDŐL	40
7. JO NESBØ: VÖRÖSBEGY	43
7.1 A REGÉNYRŐL	43
7.2 POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI MONDANIVALÓ	44
8. JO NESBØ: A MEGVÁLTÓ	50
8.1 A REGÉNYRŐL	50
8.2 POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI MONDANIVALÓ	51
9. JO NESBØ: NEMESZISZ	56
9.1 A REGÉNYRŐL	56
9.2 POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI MONDANIVALÓ	57
10. ÖSSZEGZÉS	60
FÜGGELÉK:.....	61
F.1. BREIVIK	61
F.2. EGYÉB BŰNÜGYI REGÉNYEK	63

1. Bevezetés

Miért választottam a skandináv krimikkel való ábrázolásmódot, a térség bemutatása céljából? Mindenek előtt egy újszerű kutatással kísérleteztem. Manapság nem sokan olvasnak igazán tartalmas és érdekes könyveket, amik sokszor aktualitáson alapulnak. A mai „internetes-világban“, ahol minden mikro-secundumok alatt lezajlik, nincs idő sok esetben arra, hogy könyvet vegyünk a kezünkbe. Szerencsés vagyok, mert imádok olvasni, viszont ahogy a Skandináv Ház Alapítvány által létrehozott cikkben is olvashatjuk ezek a kötetek olyanokat is rabul ejtenek, akik nem szeretik a krimiket. Én is ilyen voltam, elsőnek most kezdtem el foglalkozni a krimikkel, ezelőtt nem olvastam semmilyen bűnügyi regényt, vagy ehhez hasonló kötetet. Azonban, amikor elhatároztam, hogy megpróbálkozok a krimikkel való munkával és már olvastam egy két kötetet rádöbbsentem, hogy nem csak szórakoztató és izgalmas a cselekmény, hanem számos olyan probléma is megjelenik a kötetekben, amivel érdekesebb alaposabban is foglalkozni.¹

Tudományos diákköri dolgozatom témaválasztását két tényező határozta meg. Az egyik, hogy szerettem volna olyan társadalmi jelenségek „nyomába eredni“, amelyek minél összetettebben jelenítik meg egy közösség mindennapjait és ezek a jelenségek összefüggésben állnak az általunk társadalomtudományi tárgyakban tanult témakörökkel, témákkal. A skandináv krimikre azért esett a választásom, mert megfelelnek a fenti kritériumnak, a rendőrség működésétől kezdve a devianciáig széles körben mutatják és/vagy villantják fel a jelenségeket, ezek okait, következményeit, valamint – és ez a második tényező – napjainkban, amikor az átlagos fiatalok keveset olvasnak – különösen nyomtatott könyveket –, a skandináv bűnügyi regények népszerűsége töretlenül nő. Jelen korunk legnevesebb bűnügyi regényei alapot adnak egy olyan elemzés elkészítéséhez, amely szemléletében és módszerében is egyedit és újdonságot alkot. Dolgozatomban ezeket a társadalmi – elsősorban negatív – jelenségeket szeretném bemutatni a skandináv országok két reprezentánsa – Norvégia és Svédország – alapján, amelyekről e tekintetben kevés információval rendelkezünk, az elterjedt nézet pedig egyoldalúan túl pozitív ezen jóléti társadalmakat illetően.

A skandináv államok univerzális együttműködése az egyik legnagyobb és legrégebbi regionális szerveződés a világon. A politikai együttműködés a közös értékeken és képességeken alapul, elérendő céljaik a fejlődés és a versenyképesség növelése. A „skandináv orszá-

¹ <http://www.skandinavhaz.hu/html/krimi/bevezeto.html>

gok“ elnevezés alatt az alábbi országokat értjük: Norvégia, Izland, Dánia, Svédország, valamint a három autonóm területet: Feröer szigetek, Grönland, Åland-szigetek. A skandináv regionális egység államai sok hasonlóságot mutatnak, de több meghatározó területen jelentős eltérést mutatnak fejlődésükben. Ebből egyértelműen kitűnik, hogy a világ változásai másképp és másképp hatottak az egyes államok fejlődésére. A különbözőséget okozó törésvonalak: vallás; város-vidék ellentéte; kulturális-etnikai eltérések; társadalmi-gazdasági differenciáltság; a politikai rendszer támoga(tott)sága; külpolitikai prioritások; materiális és immateriális javak aránya.

Az általam feldolgozott bűnügyi regények:

Stieg Larsson mintegy 1700 oldalas Millennium trilógiája (A tetovált lány, A lány, aki a tűzzel játszik, A kártyavár összedől), amelyből az amerikai piac nélkül a tavalyi évig 50 millió példányt adtak el és Svédországot állítja „pellengérre“.. Meg kell jegyezni, hogy a regényekből készült filmváltozatok – különösen az amerikai – pont a társadalmi mondanivalóra helyeztek kevesebb hangsúlyt; az időkeretbe inkább a cselekmények, akciók fértek bele. (A vágatlan rendezői változatot nem ismerjük még.)

A norvég Jo Nesbø szintén három bűnügyi regénnyel szerepel: Vörösbecg, Nemeszisz, A megváltó. Larssonéhoz hasonló sikeres művek ezek is, 2012-ben Nesbø a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál egyik díszvendége volt. Ezekből a krimikből most készülnek a filmváltozatok, eddig megfilmesített munkái nem szerepelnek az elemzésemben. (Leopárd című regényét elolvastam, illetve megnéztem filmen, de témám szempontjából használhatatlannak bizonyult, úgyszintén a Fejvadászok című regénye.) Ez a hat bűnügyi regény volt az elsődleges forrásom, amelyhez még hozzászámíthatom Anders Roslund és Börge Hellström Három másodperc című krimijét, ami a svéd rendőrséggel és kábítószer kereskedelemmel kapcsolatban ad információkat, szintén érdekfeszítő módon.

Dolgozatomban felhasználtam még Michael Hjorth és Hans Rosenfeldt Az ingovány, Kjell Eriksson a Burundi hercegnője, Camilla Läckberg A kőfejtő és Jussi Adler-Olsen Nyomtalanul című bűnügyi regényét. A többi skandináv krimiből gyűjtött információim másodlagos fel-, illetve bedolgozások a dolgozatba.

¹ Török Gábor: Ahol a bal volt(?) A jobb. A skandináv pártrendszer. ELTE BTK Politikaelméleti Tanszék, Bp. 1995. <http://mek.oszk.hu/01900/01977/html/>

Marton Andrea: A skandináv országok kül- és biztonságpolitikai együttműködése. Biztonságpolitikai Szemle, 2010. 3. sz. 151-173. o

2. A skandináv krimi

A krimi vagy bűnügyi regény az epika (elbeszélő irodalom) egy népszerű tematikus műfaja, amely a bűntények felderítésével, elkövetésük bemutatásával, illetve lélektani indítóokaik vizsgálatával, valamint a bűnözők, nyomozók („detektívek”) és bűnügyi rendőrök világával foglalkozik.²

Az elnevezés a latin „crimen” (bűn) szóból származik és német közvetítéssel került át a magyar nyelvbe.

A krimi célja a szórakoztatás, témája valamilyen erőszakos cselekedet. A krimik formai műfajuk szerint döntően regények, ritkábban elbeszélések vagy drámák.

Tágabb értelemben a krimihez sorolható a kalandirodalom legtöbb alfaja (kísértethistóriák, rémtörténetek, kalóztörténetek, rabló- és betyártörténete, légiós regények), szűkebb értelemben a magánjellegű és politikai bűnözés eseteit feldolgozó történetek tartoznak ide.

A detektívregény, mint sajátos és egyedi műfaj 1841-ben jelent meg. Edgar Allan Poe: A Morgue utcai gyilkosság könyvével. A könyv megjelenése előtt már több író munkásságában is megjelent a krimi eszköztára, mégis Edgar könyve jelentette a kezdőpontot.

1887-ben Arthur Conan Doyle: A dilettáns detektív című regényében megjelenítette a furfangos nyomozót, Sherlock Holmest; azóta is ő az őspéldája, előképe minden regénybeli detektívnek, a mi esetünkben, a későbbiekben részletesen taglalt Jo Nesbo Harry Hole nyomozójának is.

A skandináv országok irodalmának – beleértve a bűnügyi regényeket is – népszerűsége elsősorban annak köszönhető, hogy a szerzők egyetemes emberi tapasztalatokról írnak úgy, hogy közben megőrzik a jellegzetes északi miliőt is, a gazdag jól szervezett társadalmak légkörét. A skandináv krimi eredetisége abban rejlik, hogy olyan országokban zajlik a cselekmény, ahol alig van bűnözés, mivel nincs nagy társadalmi egyenlőtlenség, tehát a különböző mutatók szerint nincs alapja bűnügyi regények megalkotásának.³

„De még ebben a meglehetősen demokratikus közösségben is a legapróbb gesztusra, az emberi kapcsolatokra – még a szabadidő eltöltésének módjára is – rányomja bélyegét, hogy mind a társadalomban betöltött helyet, mind a társadalmi elismertséget a szerzett javak mennyisége határozza meg. Ha tudom, milyen autód van, tudom ki vagy. A szerzésre és a fogyasztásra kapacitáló társadalomban olyan, az életminőséget meghatározó érzel-

² <http://hu.wikipedia.org/wiki/Krimi>

³ http://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=9982

mek devalválódnak, mint a szülői szeretet, az önzetlenség, a bizalom. A jólét köpönyege alól mosolyognak ki a leghátborzongatóbb gatzettek. Sehol nincs akkora szükség az igazság(osság) hatalmának – katarzist okozó – kinyilvánítására, mint éppen itt. A skandináv krimi mindig realista: ha a társadalmi közeg nem lenne olyan ismerős, nem lenne olyan édes a bűn felderítése után a megnyugvás.”⁴

Amelyek mögött ott lappang a sötétség is, ami miatt a skandináv krimik jellegzetességének joggal tartják a sötétséget, az alkoholt, a depressziót és a gyilkosságot. A skandináv krimik jellegzetessége, hogy a konkrét bűnügyi esetről mindig valamivel mélyebb – egy vagy több - társadalmi problémát mutatnak be, ábrázolnak és ennek eredményeként ezek a művek pozitív kicsengésű vitákat generálnak az északi országokban. Erőtéljes és határozott társadalomrajzzal és társadalomkritika jellemzi ezeket a műveket és nem rettennek meg az olykor kegyetlen, realiztikus társadalomrajztól. A bűnügyi történetekben a szerzők már régen be-, illetve megmutatták, hogy a társadalomban hatalmas szakadékok vannak, és a mélyben lappangó indulatok előbb-utóbb valamilyen robbanáshoz vezethetnek. Ehhez hozzájárul, hogy ezekben az országokban nagyarányú a vérfertőző kapcsolat.

A népszerű szerzők jelentős része mielőtt krimi íróként sikeres lett, újságíróként kereste kenyerét. A skandináv krimik közt alig akad régi vágású, analitikus detektívregény. Majd mindegyik hard boiled: a társadalom olyan rákfenéit felfedő mű, mint a korrupció, a lánykereskedelem, vagy a neonáci mozgalmak újabb kori virágzása.

Stieg Larsson Millennium trilógiája óta az északi könyvesboltok polcain folyamatosan újabb és újabb krimik jelennek meg, ami felveti a kérdést, hogy miben érhető tetten a műfaj nem szűnő népszerűsége, amely egyesek szerint túlzottan beárnyékolja és uralja a mai skandináv / északi irodalom nemzetközileg kialakult képét.

Ahogy Agnes Friis dán krimi író megfogalmazta, ezek „a bűnügyi regények különösen alkalmasak arra, hogy társadalmi visszasságokra hívják fel a figyelmet, ahogy az ilyen regények középpontjába többnyire valamilyen perifériára szorult egyén kerül, akinek problémáival a befogadó skandináv államoknak is szembe kell nézniük – a könyvek azzal kapcsolatban is adhatnak útmutatót, hogy mit lehet és mit kell az ilyen helyzetekkel kezdeni”.⁵

Svédországban a hagyományosan szociálisan érzékeny svéd baloldali politika jobbra tolódásának folyamatát a bűnügyi regények szerzői baloldaltól kritizálják, a bűn és erőszak ábrázolásával a társadalmi problémákra (is) rámutatnak.

⁴ http://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=9982

⁵

http://europapont.blog.hu/2012/04/23/miert_olyan_nepszeru_a_skandinav_krimi_az_eszaki_krimik_vilaga_es_a_tarsadalmi_kirekesztes

Naima Chahboun szerint ez a fajta irodalom értelmezhető a jó értelemben vett munkásosztály irodalmának, a középosztály széles rétege számára érthető és szerethető műfajnak. Janne Teller, aki szintén más területen alkot, úgy látja, hogy ebben fontos szerepe van annak is, hogy ezek a művek a bűnt, mint társadalomkritikai eszközt használják. Emellett szerinte neves kiadók azért adnak ki ilyen könyveket – nem állítható, hogy a „munkásosztály” mellett az értelmiség ne lenne ugyanúgy vevő ezekre a történetekre –, mert ma Skandináviában sokszor nem a minőség, hanem az eladhatóság diktálja a szabályokat. Véleménye szerint ugyanakkor a krimiknek is rendelkezniük kell erős sztorival, jól megírt karakterekkel, szép nyelvezettel és mélyebb történettel, hogy jó könyvnek lehessen nevezni. Ezzel egybehangzóan a krimi író Leena Lehtolainen azt emelte ki, hogy ezek a történetek a bűnügyi esetről mindig valamilyen mélyebb társadalmi problémára világítanak rá, amelyekről egy-egy ilyen könyv hasznos vitát generálhat az északi országokban.⁶

A hatvanas években egy svéd házaspár, Maj Sjöwall és Per Wahlöö teremtette meg a műfaj skandináv alapjait. A rendőrséget állították a cselekmény középpontjába, de nem dicsérték, hanem inkább bírálták a hatóság munkáját. Például a magyarul is olvasható bűnügyi regényükben, a Gyilkos a háztetőn-ben egy erősen rasszista rendőr áll a cselekmény középpontjában.

A skandináv bűnügyi történetek jellegzetessége – legalábbis azoké, amelyek a kommersz szintet meghaladják –, hogy nem engedik meg maguknak, hogy csak krimik legyenek. Gondos jellemrajzokat adnak és kritikus igényű társadalomábrázolásuk is hiteles. Minde mellett antropológiai kérdéseket feszegetnek, a szereplők a cselekmény bonyolódásával párhuzamosan egyre gyakrabban fejtik ki nézeteiket életről, halálról. Pontosabban a római jogrenden alapuló nyugati civilizációról, amely az intézményesített megtorlás logikájára épül. „A bosszú etikai értelmezhetősége történeti távlatokat nyit” ezekben a művekben.⁷

A krimik is hozzájárulnak ahhoz az irodalmi funkcióhoz, szerepvállaláshoz, amely képes nyomon követni és feltárni a társadalmi problémákat. Mindez szerepet játszik abban, hogy az emberek felkészültebben fogadják a szélsőséges megnyilvánulásokat is. Nagyon fontos és lényeges, hogy a társadalomrajzhoz a múlt feltárásán kívül annak leküzdése is hozzátartozik.

6

http://europapont.blog.hu/2012/04/23/miert_olyan_nepszeru_a_skandinav_krimi_az_eszaki_krimi_k_vilaga_es_a_tarsadalmi_kirekesztes

7 Halmi Tamás: Norvég minta. Népszabadság, 2009. május 16.

Sokan gondolják, hogy a krimi műfaja tudja leghitelesebben tükrözni a társadalmakat. A norvég Gunnar Staalesen nyilatkozta, hogy „ez az a műfaj, amely aktuális témákat dolgoz fel, és oly módon világítja meg őket, hogy azzal vitára és gondolkodásra készteti az olvasókat, míg az egyéb irodalmi műfajok inkább kísérletezőek és sokszor a saját formájukkal vannak elfoglalva.”⁸

Természetesen nem minden skandináv szerzőre és műre jellemző a politikai viszonyok, a társadalom ábrázolása. Például Karin Fossum norvég író regényeiben a lélektan dominál, az egyéni és nem a kollektív felelősségre helyezi a hangsúlyt. Ezért jegyezte meg Johan Theorin „A falon túl” című művéről kritikusa – mint kivételt –, hogy ebben „a skandináv krimik többségétől eltérően nem fedezhetők fel markánsan a társadalomkritika nyomai, sokkal inkább az emberi viszonyokra, az alapvető emberi érzelmekre és lelki jelenségekre (ragaszkodás, szeretet, bosszú, sóvárgás, büntudat) fókuszál.”⁹

Bán Zoltán András szerint: „Számptalan skandináv krimiből kiderül, hogy Norvégiában, Svédországban vagy éppen Izlandon rendkívül veszélyeztetett, törékeny a társadalom. Hogy látszólag szilárd alapokon áll, de nagyon könnyen felborulhat az egyensúly, és a dominó-elv alapján olyan bátyák dőlhetnek le, amelyekről senki nem gondolta volna, hogy egyszer majd nem állnak”.¹⁰ Ez a közelmúltig nyúló instabilitás olyan történelmi eseményekre vezethető vissza, mint a második világháború történetének új szempontú feldolgozásai, a Szovjetunió és a szocialista rendszerek felbomlása 1989-ben, a délszláv háború, melynek következtében a skandináv országokat is elárasztották a szerb, horvát, bosnyák, ukrán bevándorlók, majd a közel-keleti, ázsiai migránsok. Ennek (is) köszönhető, hogy megjelentek a skandináv demokráciával szembehelyezkedő ellenerők, a szélsőséges nézeteket valló csoportok, köztük a neonácikat.

⁸ <http://www.brody.iif.hu/hu/2011/10/25/olvasnivalo-skandinav-krimik>

⁹ Fleuriste: http://konyves.blog.hu/2012/09/24/a_falon_tul

¹⁰ Északi kultúrroham. <http://www.vers.hu/hirek/685>

3. Skandináv rendőrségek

Az elemzés szempontjából fontosnak tartom, hogy a skandináv térség rendőrségéről néhány szót ejtsek. A következőkben három kiemelt ország – Svédország, Norvégia és Dánia - rendőrségének felépítését és helyzetét foglalom össze.¹¹

A 26 441 fős svéd rendőrség (ebből 8261 fő közalkalmazott) működését parlamenti törvény és ennek alapján készült rendeletek, utasítások határozzák meg.

Az elvégzendő feladatokat évenként a kormány által kiadott rendelkezéscsomag egészíti ki.

A rendőrség feladatai közé tartozik – többek között – a bűncselekmények, valamint az általános rend és biztonság megzavarásának megakadályozása, az általános rend és biztonság ellenőrzése, az ezek megzavarására irányuló törekvések megakadályozása, szükség esetén a közbelépés, nyomozás és kivizsgálás lefolytatása. A közvád körébe eső bűnügyek esetén nyomozást és vizsgálatot kell folytatnia. Feladata a védelem felvilágosítása és más jellegű segítség biztosítása azokban az esetekben, amikor az ilyen jellegű támogatás leginkább a rendőrségtől várható el.

A Rikspolisstyrelsen (RPS) a mi Országos Rendőr-főkapitányságunknak megfelelő szervezet, központi igazgatási és felügyeleti jogkörrel, amelyet a kormány által kinevezett rendőrkapitány vezet. Az ország területén 21 rendőrhatóság működik.

A rendészeti területek – a hegyi mentők kivételével – megegyeznek a magyarországgal, éppúgy, mint a szolgálati ágak.

A norvég rendőrség (Rendőrségi Szolgáltatás) 13 ezer főből áll, amelyből 8000 fő a rendőr.

A 2000-ben végrehajtott rendőrségi reform után a rendőrség központja a 2001-ben létrehozott Országos Rendőr Igazgatóság, amely hét speciális ügynökséget és 27 rendőrségi körzetet irányít, felügyel. A reform során csökkentették a körzetek számát 54-ről 27-re, a jelenlegi struktúra 2003-ban alakult ki. Speciális egység például a Nemzeti Bűnügyi Nyomozó szolgálat, amely a szervezett bűnözéssel és a kiemelt bűncselekményekkel foglalko-

¹¹ Valsicsák Dóra: A svéd rendőrség. Az Európai Unió tagországainak rendőrségei I. MRTT –RTF, Bp. 2009. 79-82. o.

http://en.wikipedia.org/wiki/Norwegian_Police_Service;
<http://www.regjeringen.no/en/dep/jd.html?id=463>

Nagy Nikoletta Petra: A dán rendőrség. Kézirat, 2010.

zik. A rendőrségi körzeteken belül kapitányságok működnek.

Egy-egy körzetet a rendőrfőnök vezet. Minden körzeten belül működik egy műveleti központ, ide futnak be a segélyhívások.

A norvég vádhatóság (ügyészség) a rendőrség integráns részét képezi.

A rendőrség az Igazságügyi- és Közbiztonsági Minisztérium felügyelete alá tartozik.

Dániában 11 ezer hivatásos rendőr teljesít szolgálatot a Dán Nemzeti Rendőrség szolgálatában, Grönlandon, a Feröer-szigeteken és a 12 rendőrségi körzetben, amelyek lefedik az ország területét.

Összesen 14.000 embert foglalkoztat a rendőrség, akik közül fontos funkciókat ügyészek látnak el, de vannak adminisztratív-, és irodai dolgozók, kiszolgáló személyzet, tudományos munkatársak, motor-és fegyvermesterek, IT-sok és újságírók.

Minden körzetben működik egy főkapitányság, ahol egész napos szolgálatot biztosítanak, vannak ezen kívül kisebb rendőrkapitányságok, amelyek munkaidőben szolgálják az állampolgárokat.

A 2004. július 9-én elfogadott rendőrségi törvény augusztus 1-én lépett hatályba. Ennek első szakasza kimondja, hogy „A rendőrség feladata a biztonság-, a béke és a rend fenntartása a társadalomban. A rendőrség ezért céljának a megelőzést, a segítségnyújtást és a bűnüldözést tartja.” A rendőrség legfontosabb célja, hogy érvényt szerezzen a parlament által elfogadott törvények betartatásának. A rendet és a békét kell fenntartania a polgárok között, de biztosítva, hogy mindenki szabadon és biztonságban mozoghasson az országban. A rendőrök csak a jogszabályban meghatározott módon járhatnak el az állampolgárokkal szemben, „saját maguk nem értelmezhetik a törvényt”.

A már említett közigazgatási reform részeként 2007. január 1-én a dán rendőrség átszervezésére is sor került, vagyis az addigi 54 rendőrségi körzetet összevonták a jelenlegi 12 körzetté.

A dán Nemzeti Rendőr igazgatóság (magyar: ORFK) központja Koppenhága belvárosában (Polititorvet) működik. A 12 rendőrségi körzet felépítése Dániában mindenhol ugyanaz, Koppenhágáé méreténél és funkciójánál fogva némileg eltérő. A biztos a körzet vezetője, őt követi a helyettes-biztos, a vezető főügyész és a segéd biztos.

4. Nácik régen és napjainkban

4.1 A második világháború

A semlegességét hangsúlyozó Svédországban jelentős antidemokratikus, szélsőjobboldali és náci mozgalmak tevékenykedtek a 2. világháború idején, és az ezt követő évtizedekben. 2012-ben jelent meg Espen Eidum norvég történész-újságíró „Véres útvonal” című könyve, amelyben a szerző három éves – német, norvég és svéd levéltárakban folytatott - kutatásai eredményeként azt állítja, hogy Svédország a 2. világháború idején segítette a német hadsereget, miközben a szomszédos skandináv államok a német csapatok ellen harcoltak. A könyv állításai feszültséget okoztak Svédország és Norvégia kapcsolatában. Eszerint a svédek hagyták, hogy a németek használják a svédországi vasútvonalakat emberek és utánpótlás szállítására a narviki csata idején, ahol egyébként a nácikat feltartóztatni igyekvő brit csapatok is állomásoztak. A németeknek ezzel sikerült megfordítaniuk a csata menetét, amivel megkezdődhetett Norvégia okkupációja.¹² (Norvégiát semlegességi nyilatkozata ellenére 1940. április 9-én támadták meg a németek és két hónapi harc után, június 10-én a norvégok kénytelenek voltak letenni a fegyvert. A Dánia és Norvégia elleni támadás a Weserübung hadművelet nevet kapta.) A németek által kinevezett kollaboráns norvég náci miniszterelnök, Vidkun Quisling támogatta a Waffen SS-nek utánpótlást biztosító toborzó hálózat kiépítését. „A német külügyminiszter korábban behívatta a svéd nagykövetet, hogy informálja őt arról, hogy Adolf Hitler személyesen kért három, egyenként 30-40 lezárt kocsiból álló vonatot Svédországon keresztül Norvégia északi részébe. Hitler beosztottjai azt mondták a svédeknek, hogy a fronton rengeteg a sebesült, akiknek sürgősen orvosságot és ételt kell szállítani. A németek nem csináltak titkot abból, hogy a narviki csata megnyerése büszkeséggel töltené el Hitlert.”¹³ A vasúti szerelvények nehéztüzérségi fegyvereket, légvédelmi ágyúkat, löszert, valamint kommunikációs és egyéb felszerelést szállítottak. A vonatokon norvégokat is küldtek a koncentrációs táborokba. A szerelvények három év alatt összesen 1,037,158 német katonát vittek Norvégiába Svédországon keresztül, mielőtt az erről kötött egyezmény 1943. augusztus 15-én le nem járt. Norvégia összesen tízezer embert veszített a második világháborúban, kétharmaduk polgári személy volt. A háború

¹² Norway PM 'hated Sweden' for Nazi help <http://www.thelocal.se/41252/20120605/>

¹³ http://www.mult-kor.hu/20120608_svedorszag_segitette_a_nacikat_a_2_vilagaboruban

vége felé a svédek megengedték norvég katonai alakulatok felállítását országuk területén, amelyek részt vettek a németek elleni harcban. A háborúban vagy fogságban 10 962 norvég vesztette életét, a fogvatartottak száma kb. 40 ezer fő volt.¹⁴ A svédeknek jól jövedelmezett a háború alatt a golyóscsapályák és a vasérc németországi exportja - ami nélkülözhetetlen volt a német fegyveriparnak, mert ezek nélkül nem tudta volna folytatni a háborút -, valamint a német haditengerészet számára készített hajók eladása is.¹⁵ A svéd szállítások a Gällivare-Narvik útvonalon zajlottak, Narvik ezért volt stratégiai jelentőségű a szövetségesek számára.

2009-ben a svéd Krister Wahlbäck történész és Bo Hammarlund levéltáros talált rá azokra az 1941 áprilisában kelt, soha nem iktatott levelekre, amelyek arról szóltak, hogy a svédeknek azért kell bankkölcsönt nyújtaniuk a németeknek, hogy abból kifizethessék a tőlük rendelt szolgáltatásokat és árukat. (A svéd kormány jóváhagyásáról eddig nem került elő bizonyíték, de a Risbank vezetőjének, Ivarr Roothnak a naplója még több rejtélyről lebentheti fel a fátylat.)¹⁶

Az általam tárgyalt egyik szerző, a norvég Jo Nesbø apja a keleti fronton harcolt, az író az ő személyes élményeit használta fel A Vörösbecgben. Nesbø feladatának tekinti, hogy valaki meséljen arról a több ezer norvégről, aki a németek oldalán harcolt a Szovjetunió ellen. (az író anyja pedig a norvég ellenállásban harcolt, de ekkor még nem ismerte későbbi férjét.) Norvégia második világháborús múltja még mindig vitatéma, de mint Nesbo állítja: „Most már talán a norvégok többsége is tisztában van vele, hogy a honfitársaik túlnyomó többsége az égvilágon semmit sem tett a megszállás alatt a németek ellen, és hogy azoknak az árulóknak kikiáltott katonáknak is lehettek idealista, hazafias indíttatásai, akik a nácikkal harcoltak Sztálin ellen.”¹⁷

2012 januárjában, a Nemzetközi Holokauszt Emléknapon Jens Soltenberg személyében Norvégia először kért bocsánatot az ország részvételéért a zsidók halálában, deportálásában a második világháború náci megszállásakor. „Norvégok hajtották végre a letartóztatásokat, ők vezették a teherautókat. Úgy érzem, a legmélyebb bocsánatkérésünket kell kifejeznünk, mert mindez norvég földön történhetett meg” - mondta a kormányfő. (1998-ban

¹⁴ Norvégia és a II. világháború http://www.norvegia.hu/About_Norway/history/after1814/ww2/

¹⁵ A semleges Svédország <http://www.gecse.eu/s2.htm>

¹⁶ http://www.mult-kor.hu/20090301_titkos_kolcsonnel_finansziroztak_a_svedek_a_nacikat

¹⁷ Köves Gábor: „Otthonról hozott történetek” Magyar Narancs, 2010. július 15.
http://magyarnarancs.hu/konyv/otthonrol_hozott_tortenetek_-_jo_nesbo_krimihiro-74172

Norvégia már elismerte az állam szerepét a holokausztban, de bocsánatot először kért hivatalos formában, mert eddig a németeket tartották felelősnek a történelemért.)¹⁸

4.2 Neonácik

Svédországban is igyekeznek a neonácik felhívni a figyelmet magukra. Az elmúlt két évtizedben több szervezetük is alakult, melyek programjai átfedik egymást. Ezek a szervezetek a következők:¹⁹

Fehér Árja Ellenállás

A modern kori svéd nemzetiszocializmus első meghatározó eseménye a Fehér Árja Ellenállás (WAM) megalakulása volt 1990-ben. Az illegális katonai szervezet számlájára több bevándorló elleni erőszak írható, 1991-ben tagjai rajtaütöttek egy stockholmi rendőrőrsön, ahol löfegyvereket zsákmányoltak. Miután több tagjukat is börtönbe zárták, a szervezet 1993-ban megszűnt.

Svéd Ellenállási Mozgalom

A Fehér Árja Ellenállásban kezdte tevékenységét Klas Lund, aki 1997-ben megalakította az azóta is működő Svéd Ellenállási Mozgalmat (SMR), amelynek küldetése - saját meghatározása szerint - a svéd történelem, kultúra és identitás védelme. Elítéli a multikulturalizmust, a fajkeveredést, küzdenek a bevándorlás ellen és védik az „öslakosokat” az erőszakos támadások ellen. Céljaik között szerepel továbbá egy hagyományos, tekintélyelvű nacionalista és szocialista alapokon álló kormány létrehozása, a bevándorlók kitelepítése, az Európai Unióból való kilépés, végeredményben pedig a szabad Észak létrehozása. De a pártpolitikában nem vesznek részt, nem foglalkoznak napi politikai kérdésekkel, a nemzetiszocialista világrend teljes győzelméért harcolnak. Annak ellenére, hogy tagjaik között meglepően sok a nő, elítéli a feminizmust, a nő legfontosabb feladatának az anyaságot tartják. A fegyveres harcot egy lehetséges alternatívának tartják céljaik megvalósítása érdekében, bár azt vallják, hogy minden lehetséges utat meg kell próbálni, mielőtt a háborút választanák. A szervezet aktivitásának köszönhetően a Svéd Biztonsági Szolgálat szerint ők jelentik a legnagyobb veszélyt a svédek biztonságára. A hatóságok az SMR számlájára írnak többek között egy 1999-es bankrablást és egy baloldali-szindikalista újságíró meg-

¹⁸ Példátlan norvég mea culpa a holokausztért. Népszabadság, 2012. január 27. (Reuters)

¹⁹ Nyárády R. Attila: Északi nemzetiszocialisták c. cikke alapján.
<http://harcunk.info/index.php/elemzesek/41-eszaki-nemzetiszocialistak>

gyilkolását (Bjorn Soderberg) is. 2004-ben a szervezet vezetőjét is bebörtönözték illegális fegyvertartásért, de még abban az évben megszökött. Klas Lundot végül 2005 márciusában fogták el Norvégiában. Az SMR tagjai vertek már szét meleg tüntetést, balos koncertet, de ítélték el őket "fajgyűlölet szítása", súlyos testi sértés, jogellenes fogva tartás, „gyűlöletbeszéd”, és robbanószerrel való visszaélés miatt is. Több tagjuk is ült már börtönben éveket, ill. vannak, akik még most is bent vannak hazafias tevékenységük miatt. A rendőrség összehangolt razziákkal zavarja rendezvényeiket. A SMR lapot is kiad, amelynek jelenlegi címe (a korábbi betiltása után) Nemzeti Ellenállás, nyomtatásban és az interneten is olvasható. Aktív utcai propagandatevékenységet folytatnak, évente több felvonulást és tüntetést szerveznek, nem egyszer vállalva az összetűzést a rendőrséggel.

Nemzetiszocialista Front

A Nemzetiszocialista Front (Nationalsocialistisk front, NSF) szintén a Fehér Árja Ellenállás tagjaiból alakult 1994-ben. A szervezet vezetője 1999-ig az az Anders Hogstrom volt, aki 2010-ben az auschwitzi „Arbeit macht frei” felirat ellopására adott megbízást. Az NSF egyenruhája kezdetben fekete sapkából és ingből, drapp színű katonai nadrágból és fekete bakancsból állt, ezt azonban 2006-ban betiltották, ezután NSF feliratú kék pólóban vonultak fel tagjai. Jelképük először a kék alapon lévő arany horogkereszt, amit később megváltoztattak. A szervezet elsősorban látványos felvonulásairól, tüntetéseiről lett ismert, de tartottak önvédelmi képzéseket is. A svéd nemzetbiztonság kockázati tényezőként számolt velük. 2008-ban az NSF megszűnt, a tagság először a Népi Frontot alapította meg, majd 2009 novemberében nyilvántartásba vették a Svenskarnas Pártot, amely indult a 2010-es svéd választásokon. A párt vezetője Daniel Höglund (volt NSF tag). Tartózkodnak mindenféle nemzetiszocialista retorikától, programjukban olyan hangzatos elemek szerepelnek, mint az állatvédelem és a „Svédország a svédeké!” Szlogen.

Wasa Légió

A Wasa Légiót Kurta Linusson, korábbi ENSZ békefenntartó és a Svéd Védelmi Országos Képzési Egyesület oktatója alapította 1999-ben. A katonai szervezet nyíltan nemzetiszocialista, jelképként gyakran használják a horogkeresztet is. Rendszeresen szerveznek katonai táborokat, kiképzéseket. A szervezet akkor került a svéd média érdeklődésének középpontjába, mikor az iraki háború kezdetén a Wasa Légió egy különítményt toborzott azzal a céllal, hogy Saddam Hussein oldalán harcoljanak az amerikaiak ellen. Az akció végül (állítólag az iraki kormány miatt) meghiúsult. A szervezetet állandó hatósági zaklatások érik, 2005-ben pl. négy tagját állították bíróság elé terrorizmus vádjával. A vádat, mely tartalmazta többek között kormányhivatalok megtámadását is, végül ejtették. A 20. század vé-

gének neonáci aktivitása hatására 1999. december 2-án a négy svéd vezető országos napilap 63 fotót tett közzé, a svéd neonácik feltételezett vezetőit. A kiváltó ok, hogy ebben az évben egy rendőrt, egy újságíró házaspárt és egy szakszervezeti aktivistát öltek meg az újfasiszták. A perbe fogott nációk társai megfélemlítették a tanúkat, gyakran a rendőröket és ügyészeket is, így a gyanúsítottak sértetlenül mehettek haza. A svéd újságok cselekedete példaérték nélküli volt, mert a személyiségi jogok védelmében született törvények értelmében nem volt joguk a fényképeket és a hozzájuk kapcsolódó vádakat nyilvánosságra hozni. „A svéd sajtó fegyverré teszi a nyilvánosságot; az ítéletet a mindennapi élet adminisztrálóira, a munkaadókra, a kollégákra, a szomszédokra és társaikra, a civil társadalomra bízta.”²⁰

A neonácik igyekeznek minden év április 20-án megünnepelni Hitler születésnapját. Így például 2000-ben Helsingborgban és Karlskronában néhány tucat fős csoportjuk engedély nélküli felvonulással ünnepelt, de a rendőrség nem avatkozott közbe. Norvégiában is tevékenykednek neonácik. Néhány hónapja egy demonstráció során a norvég rendőrség őrizetbe vett 25 neonácit, akik közül 23 svéd állampolgár volt.²¹ A tüntetés, amit a norvégiai Trondheimben az északi nemzetek összefogása jegyében tartottak, több utcai harccal és letartóztatással végződött. A norvég Aftenposten című lap jelentése szerint a tüntetés szervezője a Norvég Ellenállási Mozgalom (Den norske motstandsbevegelsen) volt, ahol a hasonló nevű Svéd Ellenállási Mozgalom (Svenska Motståndsrörelsen) tagjai nagy arányban képviseltették magukat. Egy norvég újságíró, Øyvind Strømme, aki annak szentelte munkásságát, hogy kövesse a skandináv hazafias mozgalmakat, aggodalmát fejezte ki, hogy "a svéd neonáci fertőzés Norvégiában is elterjedhet, ha a svéd radikális mozgalmak tovább folytatják a terjeszkedésüket az országban".

A Norvég Ellenállási mozgalom a svéd nemzetiszocialisták inspirálására jött létre, akiknek eltökélt célja, hogy megerősítsék a nemzetiszocialista mozgalmat Norvégiában is. A két nemzet aktivistáinak közös célja, hogy hosszú távon létrehozzanak egy új konföderációt Észak-Európában, az Északi Birodalmat, amely legkevesebb Svédországot és Norvégiát foglalná magában. A norvég mozgalom 2010-ben alakult és azóta folyamatos támogatást kap Svédországból.

²⁰ http://magyarnarancs.hu/publicisztika/arccal_a_jogallam_fele-54618

²¹ Az „Aftenposten” tudósítása alapján. <http://harcunk.info/index.php/nagyvilag/185-sved-aktivistak-babaskodnak-a-norveg-nemzetiszocialista-mozgalom-beinditasanal>

A norvég titkosszolgálat (PST), amely Anders Breivik 2011-es mészárlása óta folyamatosan a média kereszttüzében van, meglehetősen óatosan fogalmaz az eseményekkel kapcsolatban: "Nem akarunk levonni következtetéseket ebből az egyetlen demonstrációból, de ha ez így folytatódik, az radikalizálhat néhány csoportot Norvégiában" - mondta Siv Alsén, a szolgálat szóvivője. Az újság megkereste a svéd titkosszolgálatot is, akiknek a szóvivője emlékeztetett, hogy "ez egy tradicionális kapcsolat a két ország aktivistái között".

5. A szerzők

Az általam olvasott, tanulmányozott skandináv krimik szerzői közül kettőnek az életrajzát ismertetem, mert velük, illetve az ő bűnügyi regényeikkel foglalkoztam a legtöbbet.

5.1 Stieg Larsson

Stieg Larsson 1954. augusztus 15-én született a svédországi Umeå-ban. Apja, Erland nem ápolt jó kapcsolatot fiával, nem kerültek soha közel egymáshoz. Stieget csecsemőként a nagyszülőkre hagyták feleségével, mert akkor mindössze 17 évesek voltak. Erland ezt természetesnek tartotta az akkori helyzetben, Stieg azonban nem. Középiskolás éveiben csak enni és politizálni járta haza. Politikai kötődését kommunista – és ezért internálótábor is megjárta – nagyapjától, Severin Boströmtől örökölte. Larsson fiatalon libertáriánus szocialista, trockista, majd libertáriánus anarchista lett, akinek mindig a szabadság volt a legfontosabb. Tizenhét évesen elküldte két írását a svéd Jules Verne sci-fi újságnak, de visszautasították.

A stockholmi újságíró iskola elvégzése után a svéd távirati irodánál helyezkedett el, ahonnan a Tidningarnas Telegrambyråhoz ment és, ahol nem csak újságíróként, hanem grafikusként is dolgozott. Amellett, hogy félénk és visszahúzódó természet volt, rendszeresen szerepelt tévéműsorokban. 1995-től szerkesztette az általa alapított Expo című balos, antirasszista folyóiratot, amelybe szinte többet fektetett bele, mint amennyi nyereséget hozott. Az Expo nagyon hasonlított a trilógiában megismert Millenium havilapra, mint ahogy az egyik főszereplő, Mikael Blomkvist újságíró is Larssonra. Barátnőjével, későbbi élettársával, Eva Gabrielssonnal 1972-ben találkozott először egy vietnami háború ellen szervezett találkozón.

Larsson 1999-ben cikket írt egy svéd neonáciról, Björn Söderberggről, de ezek után tartott attól, hogy megtámadják. Félelmét alátámasztotta, hogy egy szkinhed csoport gyülekezett az irodája előtt baseballütőkkel, illetve egy gyilkossági ügy során letartóztatott neonácinnál megtalálták útlevélképét és nevét. Félelme miatt nem vette feleségül Eva Gabrielssont, és mindig a nő nevén laktak, mert a svéd házassági törvények szerint a házaspároknak kötelező megadniuk címüket. „Larsson két év alatt kétezer oldalt írt. Egyforma erőbevetéssel dolgozott a brit antifasiszta Searchlight magazin, saját oknyomozó lapja,

az Expo, valamint a TT svéd hírügynökség számára, amelynél húsz évet töltött. Eközben született a trilógia.

Az író ugyanis művészember lévén sohasem állt két lábbal a földön, örökké anyagi gondjai voltak. A TT-től megválva gyorsan "elolvadt" a végkielégítése, és az Expóba vetett reményei is elszálltak, így aztán csak írt és írt.”²² Larsson több könyvet is írt a svédországi újnácikról, ezért kapnak hangsúlyos szerepet A tetovált lány történetében is. A Millennium-trilógia volt az első kiadott fikciója, ezzel kezdte volna felépíteni nyugdíjas éveit - a krimi-írással eredetileg nyugdíjas éveiben akart csak foglalkozni -, illetve ezzel alapozta volna meg azt, hogy teljesen csak az írással tudjon foglalkozni, és az ezzel eljövő hírnév védte volna meg a neonácik támadásaitól is.

Larsson, miután 15 évet töltött fenyegetések közepette, megírta a Millenium Trilógiát. A bűnügyi regényekben azokat a problémákat dolgozta fel, amelyekkel oknyomozó újságíróként is foglalkozott: gazdasági és politikai bűntényekkel, korrupcióval és hatalmi összefonódásokkal.

„Larsson nem azzal ült neki az írásnak, hogy krimi lesz belőle, és a Millennium-trilógia egyik részéhez sem készített előzetesen vázlatot. Epizódokat írt, amelyek gyakorta nem álltak kapcsolatban egymással, így aztán később kellett összefésülnie azokat, hogy illeszkedjenek a történet menetébe.”²³

2003 nyarán Larsson elküldte a Pirat Kiadónak *A tetovált lány* kéziratát, de a szerkesztők elolvasni sem voltak hajlandók a művet. Végül az Expót kiadó Robert Aschberg kísérté el a szerzőt a Nordstedts Kiadóba, akik vállalták a krimi megjelentetését.

Stieg Larsson 2004. november 9-én, 50 évesen hunyt el szívrohamban, mivel elromlott a szerkesztőség épületében a lift, és kénytelen volt felgyalogolni a hetedik emeletre. A szerkesztőségben összeesett, délután kettőkor ment be a kórházba; másfél órával később halott volt. Két évvel azután, hogy egy nyaraláson elkezdte írni *A tetovált lányt*, és néhány hónappal azelőtt, hogy a könyve megjelent volna.

Larssont az eredetileg tíz kötetesre tervezett regénysorozat megírására a társadalmi, politikai problémák széles körű megismertetése motiválta. A krimi műfaját pedig azért választotta, mert a jól megírt bűnügyi történeteknek nagy az olvasótábora, s így a társadalom széles rétegei szembesülhetnek a sötét valósággal is.

²² Könyvet írt a Millenium-trilógia szerzőjének élettársa.

http://hvg.hu/kultura/20110702_millennium_stieg_larsson

²³ uo.

5.2 Jo Nesbø

Jo Nesbø 1960. március 29-én született Oslóban, de gyerekkorát Moldében töltötte, ahol 19 éves koráig a helyi csapatában csatárként focizott a norvég első osztályban. Később egy térdsérülés véget vetett ígéretes sportkarrierjének. Mivel a foci miatt a tanulással nem sokat törődött, továbbtanulás helyett katonai szolgálatra jelentkezett északra, ahol három évet töltött.

Ott pótolta tudása hiányosságait és közgazdász diplomát szerzett. Szabadúszó újságíróként és pénzügyi elemzőként, tőzsdebrókerként dolgozott, majd taxisofőrként is. Tapasztalatait a cselekményvezetésben és a szereplők ábrázolásában felhasználta. 1992-ben zenekart alapított Di Derre néven, melyben énekesként, dalszerzőként és gitárosként is részt vesz. A kilencvenes évek végén a négytagú együttes a második legelismertebb csapatnak számított hazájában, két lemezük jelent meg. A folkpopot játszó zenekar ma is létezik, Nesbø továbbra is vállal fellépéseket, évente akár ötvenet-hatvanat is, ha az írás mellett akad ideje. A teleket Thaiföldön tölti, ahol szabadon áldozhat szenvedélyének, a sziklamászásnak Fellelése nincs, de van egy 12 esztendő kislánya, akinek saját történeteit mesélte. Ebből eddig három gyerekeknek szóló könyv készült, magyarul a *Doktor Proktor pukipora* jelent meg. Nesbø legkedvesebb krimije Jim Thompson *The Killer Inside Me* című műve, amelynek főszereplője egy szadista hajlamokkal küzdő nyomozó.

Az egyik ok, amiért nagyon élvezetes Nesbøt olvasni, hogy regényeiben intelligens magyarázatokkal és elgondolkodtató kérdésekkel találkozhatunk. A szereplők szájába adott gondolatok egy reálisan és többsíkúan gondolkodó ember képét jelenítik meg. Különösen érdekes az, mikor Norvégiáról ír. „Regényeiből furcsa paradoxon rajzolódik ki egy nagyvonalú, jóléti államról, amelynek biztonságosnak tűnő rendszerét számos konfliktus feszíti: bevándorlók, idegengyűlölet, széleskörű droghasználat.”²⁴ „Különös empátiával közelít a kényes témákhoz. Úgy mutatja be az egykori norvég Hitler-hívőket, a cigány bankrablót, a horvát bérgyilkost, a cseh fegyvercsempészt és a zavarodott gyerekgyilkos apát is, hogy emberileg megértsük indokaikat.”²⁵ Ez alól a neonácik képeznek kivételt.

²⁴ Jo Nesbo A-tól Z-ig. 2011. augusztus 17. <http://kotvefuzve.postr.hu/jo-nesbo-a-tol-z-ig-osszeallitas-a-norveg-irorol-001>

²⁵ uo.

Jo Nesbø (eddig) kilenc regényből álló sorozatának állandó szereplője a különös oslói Harry Hole nyomozó, aki nem tud viselkedni, állandóan iszik és érzelmileg, lelkiileg is azonosul különös bűnügyeivel. Műveiben Oslonak nem turisztikai látványosságai, hanem a koldusok, a balti prostituáltak adják a környezeti hátteret. Mint egy interjúban mondta: „Oslo igen barátságos város, de valóban sok minden megváltozott a közelmúltban. Európában itt halnak meg a legtöbben kábítószer túladagolás miatt, egy kimutatás szerint az egy lakosra eső bejelentett erőszakos cselekmények száma háromszorosa volt a New York-iének, szervezett bűnözés, prostitúció, ember- és droghereskedelem, orosz maffia és még sorolhatnám. Mindezek ellenére Oslo még ma is gyönyörű, a világ egyik leggazdagabb városa és biztonságos is, de van egy sötét oldala.”²⁶

A kritika szerint a Hole-krimik legnagyobb értéke a kritikus társadalomrajz, mert Nesbø – többek között - nem csak az egyén és a család, hanem a társadalom szintjén is szembesít a múlt bűneivel. „...Norvégia énképét kérdőjelezi meg, mikor tükör elé állítja a sokat irigyelt jóléti társadalmat, és a tükörből a rendőrségi korrupció, neonáci csoportok, fegyvercsempészet, üres konténerekben élő kábítószerfüggők és az Üdvhadsereg politikai manőverei néznek vissza.”²⁷

²⁶ <http://www.skandinavhaz.hu/html/krimi/nesbo.html>

²⁷ Miklós Eszter Gerda: Skandináv szenvedély

<http://www.barkaonline.hu/component/content/article/44-korabbi-bejegyzesek/2686-jo-nesbo-koenyveirl>

6. Stieg Larsson: Millenium trilógia

6.1 Bevezetés

Larsson oknyomozó újságíróként dolgozott, folyamatos fenyegetettség és rettegés mellett. Írásai a gazdasági és politikai bűntények, valamint a korrupció és a hatalmi összefonódottságok rejtélyes és bizarr összjátékáról szóltak. Ezek után kezdett bele a Trilógia megírásába, amely stílusát követve ugyanúgy a társadalmi és politikai problémákra fókuszál, viszont tízkötetesre tervezett sorozat sajnos már mindörökké trilógia marad.

A történet főszerepében egy kiváló újságíró (Mikael Blomkvist) - aki megfelel az író könyvben megjelent alakjának – valamint egy szociopata lány (Lisbeth Salander) életének megpróbáltatásain keresztül mutatja be az író, mind a nők elleni erőszak, mind a politikai ármány és gazdasági bűncselekmények eltussolását.

A nők elleni erőszak mind a három kötetben – A tetovált lány, A lány, aki a tűzzel játszik és A kártyavár összedől című kötetek – megjelenik és átszövi az egész történetet. „A Trilógia gyakorlatilag egy tökéletes, tényekkel alátámasztott vádirat azok (a férfiak) ellen, akik visszaélnek a hatalmukkal.”²⁸ Megjelenik természetesen az újságírói és a rendőri szerepvállalás, ami mindhárom kötetben más hangsúlyt kap, mégis nélkülözhetetlen részét képezi a történetnek.

Érdekességek: „Stieg Larsson regénytrilógiájának kötetei (a legtöbb országban még nem jelent meg mindhárom) 41 országban több mint 21 millió példányban keltek el. A legutóbbi jogvásárló egy macedóniai kiadó volt. Brazíliában a harmadik kötet negyedik utánnomására készülnek, de Lisbeth Salander és Mikael Blomkvist története mindenütt sikerlistára kerül, Izraeltől Brazíliáig, Dél-Koreától Hollandiáig. Utóbbiban (egy Magyarországgal összemérhető országban) több mint egymillió példány fogyott a három kötetből, a „Millennium-mánia” a fő műsoridős híradó témája is volt.”

„Az első kötet (A tetovált lány) filmváltozatát eddig 30 ország vette meg. Bár az USA-ban csak 2010 márciusától forgalmazzák, már eddig is 6,6 millió néző látta világszerte, akik csaknem 100 millió dollárt hagytak ott a pénztárakban. Nagy eséllyel pályázik a film az

²⁸ <http://www.terezanyu.hu/konyvajanlo/stieg-larsson-millennium-trilogia/> , Rácz Zsuzsa, Stieg Larsson: Millenium trilógia, 2010.02.26

Európai Filmakadémia közönségdíjára (People's Choice Awards). A skandináv országokban a trilógia második kötetének (A lány, aki a tűzzel játszik) filmváltozatát 2009. szeptember közepén mutatták be, s a nézőszám már eddig meghaladta az egymilliót. A harmadik kötet nyomán készült filmet november végén egyszerre mutatják be Svédországban, Dániában, Norvégiában és Finnországban.²⁹

6.2 A tetovált lány

A trilógia első kötete 2009-ben került kiadásra a maga 525 oldalával lenyűgöző olvasmány. A történet a filmvásznokon is óriási sikert futott be, amit a nézettségi arány is megmutat. A könyv eredeti címe: A férfiak, akik gyűlölik a nőket, a fordítók és kiadók viszont átnevezték és így kapta a könyv A tetovált lány címet.

„Negyven éve történt. Az agg milliárdos elveszítette unokahúgát, akit gyermekeként szeretett. S azóta is, évről évre, valaki – mintha az örületbe akarná kergetni – minden születésnapján emlékezteti az idős urat arra a tragikus napra... Az évek óta tartó nyomozás új lendületet kap, amikor a férfi felfogad egy vesztes sajtóper után állás nélkül maradt, rámenősen tűnő újságíró, hogy kísérelje meg az igazság kiderítését. Hisz sokan élnek még a rokonságból, akik akkor ott voltak. A gyilkosnak köztük kell lennie... Ugyanakkor egy jó hírű magánnyomozó iroda munkatársnője rááll az újságíróra, s szinte mindent kiderít róla, ahogyan mások sem bízhatnak abban, hogy titkuk rejtve marad a kivételes tehetségű, tetovált lány előtt.“

A könyv egyik alapvető mondanivalója a nők elleni erőszakkal és kiszolgáltatott helyzetekkel kapcsolatos. Minden fejezet elején egy idézet áll, ami az összes esetben százalékosan kifejezi, hogy Svédországban mennyi nő esett áldozatul erőszakos cselekményeknek, fenyegetőzéseknek, illetve súlyos nemi erőszaknak. „*Svédországban a nők tizennyolc százaléka életében legalább egyszer ki volt már téve egy férfi erőszakos fenyegetőzésének.*“ (A tetovált lány, 11.o.) „*Svédországban a nők negyvenhat százaléka válik áldozatul férfi által elkövetett erőszakos bűncselekménynek.*“ (A tetovált lány, 127.o.) „*Svédországban a nők tizenhárom százaléka életében legalább egyszer már volt saját szexuális kapcsolatain kívül súlyos nemi erőszak áldozata.*“ (A tetovált lány, 267.o.)

És hogy az utolsó idézetre utaljak: „*Svédországban a szexuális erőszaknak kitett nők kilencvenkét százaléka soha nem tett feljelentést a rendőrségen*“ (A tetovált lány, 436.o.)

²⁹

<http://shopline.hu/news/news.action?id=3045> , Millennium trilógia - a skandináv világsiker!

Az idézetben is szembeűnő, hogy miért olyan magas azoknak a nőknek a száma, akik nem jelzik az átélt bántalmazásokat. A 92% egy elképesztően magas arány, aminek nyilván mélyebbről jövő okai vannak, mindemellett az összes idézet nagyon fontos problémára utal.

A családon belüli erőszak világszerte ismert jelenség. „Új-Zéland például a világ élmezőnyéhez tartozik a családon belüli erőszak tekintetében; de még a skandináv országokban is – ahol pedig rendkívül pozitívak a jóléti mutatók – eredménytelen a nők bántalmazása elleni küzdelem: Európán belül Svédországban jelentik be a legtöbb lást.”³⁰ „A külföldi példák és a magyar gyakorlat is azt mutatja, hogy speciális szabályozás nélkül hatékonyan nem lehet kezelni a nőket érintő problémákat. Spronz Júlia szerint ez a hozzáállás már Európa-szerte „ciki”...”³¹ „Norvégia más skandináv országokkal együtt versenyez a nemek közötti egyenlőséget leginkább megvalósító ország címéért. Ez az egyenlőség azonban úgy tűnik, hogy véget ér a hálószoba küszöbén, és nem ritka, hogy még az ottani megpróbáltatásaikról beszámolni hajlandó nők sem árulják el személyazonosságukat a megtorlástól való félelmükben.”³²

Az idézetekből is egyértelműen látszik, hogy széles körben nem lehet kellő mértékben védekezni vagy megelőzni az olyan erőszakos cselekményeket, amelyeket a szülők követnek el gyermekeik ellen, vagy a házastársak, élettársak egymás ellen. Mivel a családokban sok esetben a fegyelmezés és nézeteltérés megoldására is kisebb bántalmazásokat, esetlegesen erőszakos megnyilvánulásokat alkalmaznak, így nehéz felvenni ellene a harcot. Egyre több családnál már régóta létező problémát jelent, hogy az apa vagy az anya úgy próbálja nevelni gyermekét, hogy ha úgymond „a gyerek rossz fát tesz a tűzre, elcsattan egy két pofon”. A hatóság és mondjuk ki, az etika sem ellenezte ezeket a fegyelmezési módokat, viszont mára ez olyan mértékű túlkapásokat idézett elő, ami ellen már komoly lépéseket kell tenni. Nem kevés esetben a családon belül bántalmazott emberek, vagy éppen gyermekek olyan súlyos traumákat élnek át, ami később lehetetlenné teszik számukra a társadalomba való beilleszkedést, vagy épp rengeteg kezelés után lesznek csak képesek a megfelelő viselkedésminták alkalmazására és magatartások tanúsítására. A fentiekben már említett félelem itt is megjelenik, de egy fontosabb kérdés is felmerül: Miért csak azután próbálunk meg a prevencióra ösztönözni másokat is, ha már velünk megtörtént egy ilyen erőszakoskodás?

³⁰ <http://fn.hir24.hu/itthon/2012/07/11/a-magyar-nok-fele-fel-egyedul/?action=PrintPage>

³¹

http://www.delmagyar.hu/lilla/afganisztanban_a_legrosszabb_norvegiaban_a_legjobb_nonek_lenni/2275810

³²

http://interno.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=13041&Itemid=103

A közvélemény-kutatásokból és statisztikákból pontosan látszik, hogy ez a mutató (erőszakos cselekmények családon belül) rohamosan növekszik; már korábban fel kellett volna ismerni, hogy a jelenség ellen komoly hatósági lépéseket szükséges tenni. De már az is előrelépés, hogy sok országban mára szigorú jogszabályok, kemény döntések születnek, segítő az ilyen cselekmények megakadályozását – példa erre Országgyűlésünk jelenlegi törekvése. Még egy gondolat, ami az idézetekből következik: Miként befolyásolja a „jóléti állam” a bűncselekmények gyarapodását? Véleményem szerint, mert magasabb fejlettségi szinten helyezkednek el, s egy ország minél fejlettebb, akkor jogilag is többretekint, több kidolgozott megoldásuk van ezeknek a problémáknak a kezelésére. A fejlett országokban az emberek gondolkodása is megváltozik, úgy vélik, többet kell segíteni a rászorulóknak a problémák megoldásában; ezért kapnak a hatóságok több bejelentést és ezért is változik a családon belüli erőszak mutató például Svédországban, illetve a skandináv térségben.

Hazánkban is számos eset ismert, ami alátámasztja azt, hogy időszerű lenne lépést tennünk egy olyan prevenció kidolgozásához, ami jogilag is, a gyakorlatban is megállja a helyét. *„Másfél órán keresztül zajlott a családon belüli erőszakról szóló népi kezdeményezés vitája hétfő éjjel, ahol olyan érvek is elhangzottak a kormánypártoktól, hogy a nőknek inkább vissza kellene térniük a gyereknevelés mellé. A kezdeményezésről a következő ülésnapon döntenek.”*³³ Az Országgyűlésen elhangzottak is bizonyítják, hogy Magyarország ismét saját utakon jár. Véleményem szerint helyes lenne valóban ez a jogi szabályozás, de ebben a kérdésben inkább nem foglalkozunk állást. Sokat vitatkozhatnánk azon, hogy melyik térségben a legnagyobb a családon belüli erőszak mértéke és hogy hol milyen stratégia szerint igyekeznek felvenni ez ellen a harcot, de már az is előrehaladás a korábbi időszakhoz képest, ha foglalkozunk a problémával.

Az eddig említettekből következik, hogy a nők bántalmazása nemcsak Svédországban, hanem általában sajnos a demokráciákban is elterjedt jelenség.

A nők 20%-a olyan családban nőtt fel, ahol az apa verte az anyát. A nőket érő erőszak elkövetői legtöbbször (volt) partnerek (22%), a férfiak esetében ez 3 százalék. A gyilkosság áldozatává vált nők több mint felét (volt) férjük vagy élettársuk ölte meg, Magyarországon ez - két különböző rendőrségi forrás szerint – 51,2, illetve 76 százalék. A hazai demonstrációk tábláiról is ismert adat, hogy hetente egy nő hal meg férj/élettárs/barát bántalmazása

³³

http://hvg.hu/itthon/20120910_Csaladon_beluli_eroszak_nepi_kezdemenyeze

következtében. A férfi áldozatok 80%-ának esetében hosszan tartó, súlyos nőbántalmazás váltja ki a gyilkos reakciót.

A nők 23%-a élt át már valamilyen fizikai bántalmazást partnere részéről, akik az esetek 7%-ában szexuális erőszakot is alkalmaztak. Testi erőszak esetében 55%-ban, szexuális erőszak esetében 44%-ban szenvedtek a nők súlyos sérüléseket, zúzódásokat, ficamokat, nyílt sebeket, csonttörést, fej- és arcsérülést. Egyharmaduk orvosi ellátásra is szorult.

A nők átlag 35 verést szenvednek el, hogy azután segítségért folyamodjanak; 5-12 intézményhez, szervezethez, hatósághoz fordulnak mielőtt segítséget kapnak – hacsak addig meg nem ölik őket vagy gyerekeiket. A bántalmazás mennyiségében és intenzitásában növekszik a válást vagy szakítást követő időszakban.

Családon belüli erőszak Magyarországon (2010)

Budapesti Rendőr-főkapitányság: regisztrált családon belüli erőszak esetek 2010-ben			
Férfi elkövető	Női elkövető	Férfi áldozat	Női áldozat
1299	349	403	1402

Országos Rendőr-főkapitányság – családon belüli erőszak statisztikai adatok – 2010						
Nyomozás elrendelés	Férfi elkövető	Női elkövető	Áldozatok	Elkövetők	Ölések száma	Ideiglenes megelőző távol tartások száma
12217 esetben	86,7% (főként testi sértés, zaklatás)	13,3% (főként testi sértés, kiskorú veszélyeztetése)	80%-a nő	80%-a az áldozat szűk köréből kerül ki	120	1463

Távol tartás (2010)

A Budapesti Rendőr-főkapitányság által meghozott ideiglenes távol tartások száma 2010-ben		
A meghozott ideiglenes távol tartások száma	Ebből a bíróság mennyit hosszabbított meg	Az intézkedés hány gyermeket érintett
95	35	55

Források³⁴

Az elrettentő adatok ellenére még mindig magas a látencia ezeknek a bűncselekményeknek az esetében. Véleményem szerint a titkolózás oka a félelem, félelem a szégyentől, megaláztatottságtól és a hiábavaló reménykedés a segítség után. A bántalmazott nők nem csak attól tartanak, hogy amennyiben lépnek, akkor az a személy, aki erőszakoskodott velük, utána még erőszakosabb lesz, hanem attól is, hogy ha mégis megpróbálnak tenni valamit ellene, nem lesz segítség, még a hivatalos úton sem.

A Millenium trilógia főszereplői Mikael Blomkvist, a Millenium folyóirat újságírója és társtulajdonosa – tulajdonképpen Stieg Larsson alteregója – és Lisbeth Salander, az excentrikus hacker lány.

A tetovált lány alaptörténete, hogy évtizedekkel korábban nyomtalanul eltűnt a fiatal Harriet Vanger, ügyét már rég lezárták azzal, hogy valószínűleg a tengerbe fulladt és a víz kisodorta a végtelen óceánba. Egyedül a kiterjedt gyáros család feje, a legidősebb Vanger (Henrik) bízik még abban, hogy unokája életben van valahol és azért is bízza meg Mikaelt a nyomozással – ismerve oknyomozói tapasztalatait és tudását –, hogy mivel a rendőrség nem tudta az ügyet felderíteni, egy újságíró talán képes lesz. A végén igaza is lett, mivel Mikael sikeresen teljesítette Harriet felkutatását.

Harriet nem eltűnt, vagy meghalt, ahogy azt a történet sugallja, hanem elmenekült, mert már nem volt képes tovább elviselni azt, hogy az apja és a bátyja folyamatosan erőszakoskodjanak vele, szó szerint megerőszakolják. Ezeket az erőszakoskodásokat Harriet anyja is tudta, mégsem tett semmit ellene; nem is tudott volna, mert a férje őt is rendszeresen bántalmazta. Harriet apja egy pszichopata pedofil ember volt, aki nem csak a lányát erőszakolta meg, hanem több nőt is, akiket végül meggyilkolt. Ez már sokkal több mint erőszakos-

³⁴

<http://nokjoga.hu/alapinformaciok/statisztikak>

<http://www.csagyi.hu/jo-gyakorlatok/hazai/item/470-csaladon-beluli-eroszak-angliaban-es-itthon>

kodás, ezek brutális és kegyetlen gyilkosságok voltak. Harrietet későbbiekben az apja hatására a bátyja is molesztálni kezdi; parancsra erőszakolja meg húgát, ami súlyos személyiségtorzulást is eredményez. A lány egy alkalommal, amikor apja részegen újból közöszlenni akar vele a parton, belelöki a férfit a vízbe és hagyja megfulladni. Egészen rémes, hogy egy 12 éves lány egyedül így talál kiutat ebből a helyzetből, de láthatjuk milyen következményekkel jár a gyermekbántalmazás és a pedofília, ami ellen nagyon nehéz fellépni.

Ugyancsak a családon belüli erőszak „formálta” a regény főhősnője, Lisbeth Salander egyéniségét is; ennek fokozatos bemutatásával ábrázolja Larsson olyan kiválóan a nők helyzetét Svédországban. Lisbeth különleges és egyedi nő. A trilógia szinte teljes egészében rá és a jellemvonásaira épül. Nem éppen átlagos már a külsejét tekintve sem. Legalkalmasabb kifejezés, hogy egy „örült punk-lány”. A testét tetoválások tömege borítja és az öltözködése is kirívó. Ez is lehetővé teszi, hogy nagyon jó „átalakuló-művészé” váljon, ha azt a helyzet megkívánja. (A második kötetben tükröződik ez legjobban). Van egy kiváló magyar közmondásunk, ami tökéletesen jellemzi őt: „*Makacs, mint az öszvér*”. A könyvben úgy ismerjük meg, mint egy nagyon akaratos lányt, akinek saját elvei az iránymutatók. Nem erkölcstelen és saját etikai kódexét követve képes beilleszkedni a társadalomba, amit a regényben a kezelőorvosai másképp gondolnak. A svéd hatóság gyámság alá helyezi, beszámíthatatlannak nyilvánítják, csak mert az orvosi, pszichiátriai kezelések alkalmával nem volt hajlandó megszólalni.

Ezeket az információkat ki kell egészíteni a második kötetben (*A lány, aki a tűzzel játszik*) található magyarázattal. Lisbethnek különösen rossz gyermekkorra volt, apja (korábbi KGB tiszt) rendszeresen bántalmazta édesanyját, amit két lányuk Lisbeth és ikertestvére Camilla is végig nézett. Ennek következtében Lisbeth meggyűlölte apját, akit több alkalommal is meg akart ölni. Anélkül, hogy a svéd hatóságok megpróbálták volna feltárni az előzményeket, a motivációt, a kislányt bezárták a pszichiátriai osztályra. Ekkor derül ki, hogy Lisbeth egy különleges tulajdonsággal rendelkezik, fotografikus memóriájával minden rejtvényt megold; ennek a képességének majd felnőtt korában nagy hasznát veszi.

Amit Larsson kitűnően mutat be, milyen az, ha egy olyan családban nő fel a gyermek, ahol a bántalmazást látja és átéli, hogyan deformálódik a személyisége.

Annak ábrázolása is nagyon hiteles, hogy egy olyan nő, aki teljes tudatában van annak, ami körülötte létezik, saját akaratának megfelelően képes cselekedni és önálló döntéseket tud hozni, milyen kiszolgáltatottá válik, ha olyan pedofil, vagy szadista férfival kerül szembe, aki ellen nem tud tenni semmit. Fizikailag a közelébe sem ér egy férfi erejének és tudja, ha a hatósághoz fordul, akkor sem kap védelmet, mert ugyan ki hinne egy gyámság

alá helyezett embernek, akinek pont a gyámja az, aki erőszakoskodik vele. (*A tetovált lány*, 217-220.o és 244-245.o.)

Munkahelyén, a Milton Security cégnél, ahol az első gyámja Holger Palmgren helyezte el – az egyetlen ember, aki Lisbethet már fiatalkorától ismerte és segítette –, kirekesztik. Nem csupán azért, mert nő, hanem azért, mert különccnek tartják, nem beszélget, nem olyan ruhát visel, mint az átlagember. Antipátiájuknak gyakran hangot is adnak, panaszt tesznek ellene és az eltávolítását kérik. A főnöke, Armanszkij is úgy látja, hogy Lisbeth nem alkalmas még a kávéfőzésre sem, így az elbocsátása mellett dönt, azonban ekkor Lisbeth kiáll magáért és kéri, hadd bizonyítson. Armanszkij megengedi neki, hogy készítsen jelentést egy olyan ügyben, amivel cége, a Milton Security foglalkozik és majd ezt követően eldönti mi legyen a sorsa. Három nap után kézhez kapja a jelentést, ami a tulajdonos minden várakozását felülmúlja. Armanszkij ekkor döbben rá, hogy rosszul ítélte meg Lisbethet, mert olyan kiváló elemzést készített, amit soha nem képzelt volna. Itt is pontosan megjelenik az emberekben azonnal kialakuló előítélet; már az első pillanattól kezdve kategorizálnak, nemre, fajra, öltözködésre és beszédkézségre vonatkozóan mindenkit.

A Milton Security tevékenysége: *„Munkájuk három fő tevékenységi kört ölelt fel: a lehetséges fenyegetések eredetének beazonosítására szolgáló biztonsági konzultációkat, az ellenintézkedések foganatosítását – ez a tűzriasztótól kezdve a számítástechnikai tűzfalakig minden elképzelhető technikai eszköz bevetését magába foglalta-, valamint a személyvédelmet magán személyek vagy vállalatok számára.“* „Egy negyedik, sokkalta kisebb tevékenységi kör mindössze egy-két alkalmazottnak adott munkát. Ez volt az SZÁ, vagyis a személyi átvilágítások területe.“ (*A tetovált lány*, 35.o)

Lisbeth Salander ebben a munkakörben dolgozott a Miltonnál, személyi átvilágításokat végzett és az egyik legjobb volt a csoportban. A cég egy másik szempontból is nagyon érdekes számunkra, olyan embereket foglalkoztat, akik nagy szaktudással rendelkeznek, de már rendőri hivatásukból kiöregedtek, vagy nem is kerültek be a rendőrség kötelékébe. A regényből kiolvasható akár az is, hogy a cég olyan személyeknek ad munkát, akikre máshol már nincs szükség, pedig ez nem fedi a valóságot. Akik itt dolgoznak igenis nagy tudással rendelkező szakemberek, csak épp egészségügyi okok miatt nem tudnak hivatásosként szolgálni. De lelkileg ezt hogyan dolgozzák fel? Ha az álmod azért törik darabokra, mert egy egészségügyi feltételnek nem felelsz meg, utána hogy éled át ezt a megpróbáltatást? Az egyik Miltonnál dolgozó személy elvégezte a rendészeti iskolát, de egészségügyi okok miatt nem szerelhetett fel, neki igen nehéz volt feldolgozni a váratlan helyzetet. Nem véletlen, hogy Armanszkij őt kéri meg a rendőrökkel való együttműködésre. *„Armanszkij*

idősebb ex-rendőröket tett meg operatív vezetőknek, ezenkívül a nemzetközi terrorizmus, a személyvédelem, az ipari kémkedés világában jártas biztonságpolitikai szakértőket vett alkalmazásba, és végül, de nem utolsósorban távközlési és számítástechnikai szakembereket“ (A tetovált lány, 35.o) Ebbe az utolsó csoportba sorolható Lisbeth is, akiről a könyv elején kiderül, hogy hacker, tehát nem mindig legálisan jut a számára fontos információk birtokába.

Armanszkij a cégen belül a meghatározó személyiség, a Milton átalakítása után neki köszönhető, hogy ekkora népszerűsége és bevétel növekedésre tettek szert. Különleges érzékekkel rendelkezik a cég vezetésére, ezen kívül nagyon kedveli Lisbethet, de neki inkább mindig csak atyai és oltalmazó segítséget akart nyújtani. Ennek a második kötetben is nagy szerep jut, amikor javarészt az érzelmei hatására két alkalmazottját azzal a feladattal bízta meg, hogy a rendőrséggel együttműködve keressék meg Lisbethet. Célja az volt, hogy bebizonyítsák Lisbeth ártatlanságát, de ezt a két kollégájának nem hozta a tudomására. Itt megjelenik az empátia és őszinte segítségnyújtás, ami nagyon pozitívvá tette Armanszkij megítélését számomra.

Armanszkij identitása több forrásból táplálkozik. *„Horvátországban született. Az apja fehéroroszországi zsidó. Anyja bosnyák muzulmán, görög beütéssel. Mivel Dragan Armanszkij neveltetéséért az anyja felelt, a férfi felnőtt korára ahhoz a heterogén csoport-hoz tartozott, melynek tagjait muszlimnak hívja a tömegtájékoztatás.*“ (A tetovált lány, 33.o) *„Gyakran hívták arabnak, pedig egy csöpp arab vér sem csörgedezett az ereiben.*“ (A tetovált lány, 34.o)

A származásával kapcsolatban az utolsó bekezdésben leírtak utalnak arra, hogy jó néhány-szor átélhette a származása miatti megkülönböztetést. Mégis számunkra az érdekesebb, amikor muszlim neveltetésének hatására – segíteni kell az elesetteken – dönt Lisbeth segítése mellett. Szóval nem csak emberbaráti szeretetből karolta fel Lisbethet, hanem mert vallása szerint ezt kellett tennie, és amit az elmúlt években elhanyagolt. Tehát engem egy kicsit elgondolkodtatott, hogy csak azért törődik Lisbethel, mert a saját lelkiismeretét akarja megnyugtatni, vagy valóban jó szándékú ember. A történet elején úgy vettem észre, hogy csak a saját megnyugtatóására igyekszik segíteni, aztán a későbbiek során egészen megváltozott a viselkedése és ekkor már a segítség öröméért, hogy „valami értékeset teszek“, ennek jegyében cselekedett.

Lisbeth Salander esete azért is különleges, mert többször előfordult, hogy a hatóság ellene indított vádat bántalmazásért, miközben őt molesztálták. Gondoljuk bele, azok után, hogy egy pedofil ember elkezd molesztálni egy metró állomás közepén, még minket tartóztatnak

le bántalmazásért, mert nem hagytuk magunkat és megrúgtuk a férfit. Azok után kérnénk bármiféle segítséget hatóságtól? – szerintem nem, én legalábbis megértem, hogy Salander miért nem szimpatizált soha a hivatalos szervekkel. Igaz, sok esetben nem helyes saját kezünkbe venni az ügyek kezelését, de ha nem lát más lehetőséget az ember, akkor kérdőz, hogy mégis mit tennénk? Ez a kérdés aktuális hazánkban is. Miért van az, hogy a szociális hálóban dolgozók vagy épp a segélyszervezetek nem tudnak segíteni?

Mikael húga Annika egy jogi egyetemet végzett nő (a harmadik kötetben Salander jogi védelmét ő látja el), csak azért hozom fel példának itt, mert az egyetem elvégzése után a nők jogaiért küzd, ami a regényben is megjelenik: *„Annika egyre többet jelent meg az újságokban és a televízió vitaműsoraiban, mint feminista közszereplő, a nők jogaiért küzdő híres ügyvéd”* (A tetovált lány, 76.o.).

Az embereknek sok esetben nincs bátorságuk kiállni saját magukért, nincs bátorságuk felvállalni, hogy segítségre van szükségük, vagy épp nem tudják, hogy kaphatnak segítséget, viszont az is igaz, hogy legtöbbször a bántalmazótól félnek. Az is előfordulhat, hogy segítséget kérnek, de ezek után ugyan úgy visszamennek ahhoz, aki megverte vagy épp molesztálta őket, ennek viszont már pszichikai okai vannak. Miért gondoljuk, hogy jobb olyan ember mellett élni, aki bánt minket, mint nélküle? Ez egy nehéz kérdés és számos problémát vet fel. A könyvben máshol is megjelenik a nőbántalmazás, például Vanger rokonánál, Ceciliánál. Mikael és Vanger beszélgetése során derül ki: *„Ceciliát verte a férje. A szokásos történet – a férfi gyepál, a hűséges feleség pedig védelmére kel, ha bárki célozgatni mer. Egyszer aztán úgy megütötte Ceciliát, hogy súlyos sérülésekkel kellett kórházba vinni”*. (A tetovált lány, 236.o.) Ebben az esetben is látjuk, hogy a nő az, aki inkább tűri ezt a bántalmazást mintsem elismerje a valóságot.

Térjünk ki egy kicsit a számomra egyik legérdekesebb témára, „az újságírók nyomozása és a rendőrség nyomozati munkája” közti különbségekre és hasonlóságokra, ami a második és harmadik kötetben is megjelenik. Az első, hogy a történetben végig egymás mellett dolgozik a rendőrség és az újságíró Mikael, viszont az újságíró mindig egy lépéssel előrébb jár, mint a rendőrség. Ennek több oka van, amelyek közül a legfontosabb, hogy Mikael hamarabb kap olyan személyektől információt, akiket a későbbiekben titkos forrásként kell megemlítenie. Ezzel kapcsolatosan megjegyzem, hogy a könyvben nagy hangsúlyt fektet Larsson annak bemutatására, hogy Svédországban, illetve a skandináv térségben mennyire védi az újságírókat a titoktartási lehetőség, mivel ha a forrás bármilyen módon kéri, hogy neve ne kerüljön nyilvánosságra, akkor ezt az újságírónak szigorúan be kell tartania. Ebből következnek a második kötetben a rendőrség és a Millennium kapcsolatából származó bo-

nyodalmak, mivel a folyóirat az ügyel kapcsolatban – többszörös gyilkosságok –, olyan bizalmas információk birtokába van, amiket nem lehet kiadniuk senkinek. A nyomozást viszont nem akadályoztathatnák, de Mikael számos információt szándékosan tart vissza Salander segítése érdekében; el kell gondolkodnunk, hogy a titkolózás valóban jó ötlet volt-e vagy sem, azaz erkölcsileg helyeselhető-e? (A trilógia végén választ kapunk erre a dilemmára.)

A rendőrség *A Tetovált lány*ban nem igazán kap fontos szerepet, ellentétben a második kötetel, ahol tevékenységük átfonja az egész cselekményt, viszont nem egészen úgy, ahogy azt bárki is elvárhatná. Először is nagyon sokszor nem állnak a dolgok magaslatán, ez betudható az információhiánynak, de közrejátszik a széthúzás is. A rendőrség körében a kollégák között nagyon erős versengés folyik, ami jelentősen hátráltatja a nyomozást, sőt sok esetben emiatt siklik tévútra az elképzelésük. A nyomozati munka során a tényekre tudnak csak támaszkodni, nagyon kevés információval rendelkeznek és Larsson igencsak megnehezíti a dolgukat a fordulatokkal, amiket beleszótt a történetbe. Ilyen például a gyilkos fegyver, amiről az ujjlenyomatok alapján azt hiszik, hogy Salander használta, de később már nem biztosak abban, hogy ő lenne a gyilkos. Két hét után teljesen összeomlik a nyomozásuk és csak Mikael átadott bizonyítékai segíti ki a nyomozókat.

Meg kell említeni az újságírók munkáját is. A történetben az jól látszik, hogy nagy szakértelemmel végzik hivatásukat – akárcsak Stieg Larsson tette – és mindent csak bizonyítékok alátámasztásával publikálnak. Ez egy óvintézkedés, hogy a hatóságokkal ne kelljen a publikálás után hadakozni, mint ahogy ez Mikael esetében a regény bevezetésében is történt.

Mikael Blomkvistot úgy ismerjük meg a regény elején, hogy becsületsértést követett el Hans-Erik Wennerström bankár ellen, ezért a bíróság rágalmazásért elítélte: a pénzbírság mellé 3 hónap letöltendő fogházbüntetést kapott. (Blomkvist cikkében azt állította, hogy a bankár lengyelországi befektetésekre szánt állami pénzeket használt fel fegyverkereskedelmi ügyleteihez.)

Blomkvist két hónapot ült a Rullâkeri Fogházban, ahova komoly bűncselekményt elkövetőket nem zártak. A 31 fős őrszemélyzet 42 fogvatartottra vigyázott, akiknek körülbelül a fele második generációs bevándorló volt. Mikael számítógépén dolgozhatott zárkájában, napi hat órát. Rekreációs foglalkozáson kellett részt vennie – kártya, tévézés, kondizás – és naponta két társával együtt a tornatermet takarítania. „*A napi rutin egy üdülőőre emlékeztetett.*” (A tetovált lány, 269. o.)

Ezek a regénybeli leírások arra inspiráltak, hogy kicsit utánanézzek a svéd büntetés-végrehajtási rendszernek és meg kellett állapítanom, hogy Larsson ebben az esetben is hiteles volt.

Svédországban a büntetés-végrehajtási intézeteket négy fokozatba sorolják. Az egyes fokozatú a legszigorúbb, ebből összesen egy van, a Kumla. Azok kerülnek ide, akik négy és fél évnél hosszabb büntetést kapnak, illetve problémásnak bizonyultak a másodfokú intézetben. Kumlában minden fogvatartottat folyamatosan figyelnek és egy bizottság dönt arról, hogy valakit mikor lehet a második, esetleg a harmadik fokozatba visszahelyezni. A fokozatok közötti különbség alapvetően az intézetben belüli szabad mozgást jelenti. A zárkák mindenhol egyszemélyesek – az egyes fokozatban saját zuhanyzóval –, az étkezés mindenhol magas színvonalú. Az egyes fokozatban napi négy óra áll rendelkezésre szabadidős programra. Ennek eltöltéséhez külső és belső medence, szolárium, szauna és számtalan sportolási lehetőség – belső és külső tornatermek – áll a fogvatartottak rendelkezésére. A kettes és hármas fokozatban reggel öttől 21 óráig vannak nyitva a zárka ajtók. Az utóbbiban már nem is fal, hanem egy háromméteres drótkerítés választja el a rabokat a külvilágtól. A negyedik fokozat pedig nyitott börtön. Az intézetekben mindennap nyitva tartó bolt működik, amelyekben alkohol kivételével ugyanazt lehet kapni, mint a szabad világban.

A svéd börtönökben a felügyelőknél nincs semmilyen kényszerítő eszköz, mert az elítéltet csak személyes szabadságától lehet megfosztani, pszichikai terror nem alkalmazható vele szemben. Az intézetben belül szabadon lehet mozogni, csak a napirendet kell betartani. A munkaidő fél nyolctól délután fél négyig tart hétfőtől péntekig, kilencig szabadprogram, tízkor pedig ajtózáras.

A börtönökben rabszakszervezetek is működnek, a fogvatartottak a kapcsolattartójukon kívül itt tehetnek panaszt bárki vagy bármi ellen. A rabszakszervezet elnökét a fogvatartottak rabgyűlésen választják meg, amelyen a börtön személyzete csak passzívan vehet részt. A szakszervezet elnöke naponta beszámol az intézet parancsnokának a panaszokról, kérelmekről és minden olyan dologról, amiről úgy gondolja, hogy a vezetésnek tudnia kell. A kapcsolattartóval (nevelővel) a fogvatartott csak rabtársa jelenlétében beszélhet, nehogy besúgónak tartsák.

A börtönökben különböző területeket ellenőrzésük alatt tartó bandák működnek – kábítószert, szerencsejáték, lányfuttatás (ágyas beszélő), munkahely el- és beosztás stb. –, és a különböző intézetek bandái kapcsolatban állnak egymással. Az egyik börtönben a Jugó Liga nevű banda a heroin kereskedelemmel foglalkozott/foglalkozik. A kint 30 eu-

ró/gramm árban vásárolt heroint tízszeres áron adták tovább annak a bandának, amelyik a terítésével foglalkozott – tőlük már 500 euró/gramm árban kapta meg a „rabtárs”. (A marihuánát másik banda árulta.) Egy komoly bűnözőt maximum egy évig tartanak ugyanabban a börtönben, a helyváltogatásokkal a szervezkedést akarják megakadályozni.

A trilógiából is kiderül, hogy a svédek komolyan veszik az információszabadságot, azaz, hogy a polgároknak joguk van a közérdekű információkat megismerni, joguk van a hivatalos iratokba betekinteni. És ehhez nem kell személyes érdekeltséggel rendelkezniük. Ha bármelyik hivatal akadályt gördít egy állampolgár információs jogainak érvényesítése elé, az illető az adatvédelmi biztoshoz fordulhat. Nem véletlen, hogy az ombudsman intézményének története Svédországban kezdődött 1809-ben. Ugyanakkor figyelembe kell venni az információs önrendelkezési jogot, tehát személyes adat csak az érintett beleegyezése esetén adható ki.

A sajtószabadság eszméjének érvényre juttatása mellett az újságíróknak tisztában kell lenniük a büntetőjogi korlátokkal. „A bűnügyi újságírás mindenütt a világon keskeny ösvényen jár, ha tiszteletben akarja tartani a személyes adatokhoz fűződő jogokat.”³⁵

A hazai viszonyok nem kedveznek túlságosan az újságíróknak, mivel több olyan törekvés is történt a kormány részéről, amiben arra kötelezték volna a sajtó munkatársait, hogy adják ki a forrásaikat. A legismertebb példa erre Rádi Antónia ügye. A Heti Világgazdaság újságírója a HVG hetilap 2003. május 17-i számában a „Záróra után” című cikkében a székesfehérvári maffiaüggyel kapcsolatban olyan információkat hozott nyilvánosságra, amelyeket egy ismeretlen, nem hivatalos forrástól kapott. Rádi szerint a pert bosszúból indította az ügyészség vele szemben, mert nevetségessé és hiteltelenné tette őket. A Fővárosi Bíróság 2007. december 19-én büncselekmény hiányában felmentette az újságírónőt; mint Varga Zoltán bírósági ítélet indoklásában kifejtette, a kifogásolt cikk megjelenésekor a vádban szereplő adatok nem voltak államtitkok. 2008. október 1-én a másodfokú bíróság is felmentő ítéletet hozott, mondván, hogy Rádinak nem kellett tudnia arról, hogy egy nem hivatalos forrásból kapott információ államtitok. Mindenesre Rádi peranyagát titkosították, az érintett véleménye szerint azért „nehogy elmondjam, hogy zajlik egy ilyen gyakorlatilag koncepciós per, ami csak az újságírók megfélemlítéséről szól”.³⁶

Gondoljunk bele, hogy a média munkásait köti a titoktartás, tehát, ha forrásuk nem akarja felfedni kilétét a nyilvánosságnak, akkor az újságírók kötelesek ezt tiszteletben tartani. Amennyiben ezt a titoktartást megszegnék, akkor mégis ki lenne az, aki bármit is elmon-

³⁵ Bodonyi Ilona – Kozáry Andrea – Tarján G. Gábor: Politológia. Rejtjel Kiadó, Bp. 2004. 137. o.
³⁶ Beszélgetés Rádi Antóniával. <http://www.emassa.hu/cikk.php?id=4294>

dana nekik, főleg, ha nem akarja, hogy bajba kerüljön. És ez nem teljesen azt jelenti, hogy ő csinált törvényellenes dolgot, hanem olyan cselekményről tud, amit mások követtek el, de ha közvetve nyilvánosságra hozná, annak biztosan lennének következményei. Ebből kiindulva én – nemzetbiztonsági eseteket kivéve – jobbnak látom a források kilétét titokban tartani és ezt a lehetőséget nem lenne szabad elvenni az újságíróktól.

Lényegtelen epizódnak tűnik a bűnügyi regényben, amikor Cecilia Vanger előveszi „*Gellert Tamás híres lézeres gyilkosról szóló könyvét*”. (A tetovált lány, 249. o.) Pedig egy fontos kulcsjelenet, hiszen a magyar származású svéd szerző több nyelvre lefordított műve valós képet fest az integráció, bevándorlás és rasszizmus témakörében. Csak ő a valóságot mutatja be: 1991 augusztusa és 1992 júniusa között egy gyilkosságot és kilenc gyilkossági kísérletet követett el – és még tíz bankrablást – kizárólag rasszista indítékból bevándorlók ellen John Ausonius, akit 1995. május 19-én másodfokon is életfogytiglani börtönre ítélték. Gellert könyvéből is fontos információkhoz jutunk a svéd neonáci, idegengyűlölő, antiszemita szervezkedésekről. Gellert és Larsson érdeklődésben, felfogásban, értékrendben nagyon közel állnak egymáshoz, Larsson jó hogy utalt „A lézeres gyilkos” című dokumentum regényre.³⁷

6.3. A lány, aki a tűzzel játszik

„A lány, aki a tűzzel játszik” a leánykereskedelmet, a kelet-európai származású kényszerprostituáltak kérdését helyezi a társadalmi problémák – és a cselekmény – középpontjába. A regény első részében lép színre Dag Svensson szabadúszó újságíró és barátnője, Mia Johansson kriminológus. Mindketten a szexkereskedelemmel (leánykereskedelem) foglalkoznak, Johansson – a társadalmi jelenségeket a nemi szerepeken keresztül vizsgáló (gender studies) kutató – ebből a témából írta megjelenés előtt álló disszertációját. Ennek már a címe is érdekes és sokat mondó: „Oroszországból szeretettel” (utalás egy James Bond történetre); alcíme pedig: „Leánykereskedelem, szervezett bűnözés és a társadalom felelőssége”. Ez indítja el a meggyilkolásukhoz is vezető cselekménysorozatot. Svensson kutatásuk lényegét így foglalja össze: *„Nos, van egy kormányunk, amely elég kemény törvényt hozott a szex kereskedelemről, van rendőrségünk, amelynek az a dolga, hogy ezt a törvényt betartassa, és vannak bíróságaink, nekik kell ugyebár elítélni a szex bűnözőket. Így hívjuk a prostituáltak kuncaftjait, lévén az ilyen szolgáltatás elfogadása bűncselek-*

³⁷

Gellert Tamás: A lézeres gyilkos. Egy merényletsorozat anatómiája. Corvina, Bp. 2008.

mény. Ezen kívül van médiánk is, amely szünet nélkül ontja a felháborodott cikkeket a témában...Ugyanakkor a lakosság számára viszonyítva Svédország az első között van az Oroszországból és a Baltikumból importált prostituáltak számát tekintve." (A lány, aki a tűzzel játszik, 76. o.) Az iskolázatlan, instabil háttérű 15-20 éves lányokat rendes munkajánlással csábítják el a kelet-európai nyomorból, hogy utána a szex maffia áldozataivá váljanak. A lányok ügyfelei, használói között a svéd elit szinte teljes vertikuma megtalálható. Mindez az emberi jogok sárba tiprása, de az áldozatok társadalmi státuszukból adódóan kívül állnak a jogrendszer érdeklődési körén. A szex kereskedelemhez kapcsolódó bűncselekményeket szinte egyáltalán nem jelentik a rendőrségnek, és a kevés nyomozás is csak ritkán jut el a vádemelésig. Egy lány körülbelül 60 ezer koronát keres havonta, ebből 15 ezer megy el a költségekre (ellátás, utaztatás tb.), a fennmaradó összegből 20-30 ezer koronát vesz el a futtató banda. Ennek fele a főnöké, a többi a beosztottaké. A bandavezér alacsony képzettségű, negyvenes éveiben jár, erőszakos és gyakran használ drogot. A lányoknak 10-12 ezer korona marad. Egy banda 2-3 tagból és ugyanennyi lányból áll. Egyidejűleg körülbelül 100 lány áldozat dolgozik, tehát a havi bevétel országosan hatmillió koronára tehető.

Svensson ideiglenes alkalmazása a Millenniumnál indítja és pergeti fel a történetet: *„Tényfeltáró riport megjelentetésére készül a kérlelhetetlen szókimondásáról ismert folyóirat, a Millennium. Hogyan kerülnek Svédországba a prostitúcióra kényszerített fiatal külföldi lányok? Kik a futtatók? És mindenekelőtt: kik veszik igénybe – köztük befolyásos emberek – a rabszolgasorban tartott nők szolgáltatásait? Érthető, ha egyesek mindent megtennének, hogy a nevük kimaradjon a cikkből. A tetovált lány című regényből már megismert Lisbeth Salander is tudomást szerez a Millennium tervéről, mégpedig korábbi barátja és bajtársa, az újságíró Mikael Blomkvist számítógépéről. Így keveredik bele ez a furcsa, öntörvényű lány egy az egész országot izgalomban tartó gyilkossági ügybe. Hajtóvadászat indul ellene, de ha valakit, őt nem könnyű elkapni, pedig nem csak a rendőrség keresi... „*³⁸

A Millennium tematikus száma a szex kereskedelem gazdasági vonatkozásaival is foglalkozni kíván: mennyi pénzről van szó évente, kiknek származik haszna belőle, jut-e a pénzből kormányzati zsebekbe? De szóba kerül alapos kitekintéssel a szexuális bántalmazás is. Svédországban – ahol a múlt század (évezred) végéig a prostitúció nem volt tiltott – az 1999-ben hatályba lépő prostitúciós törvényt több felmérés, vizsgálat előzte meg. Az 1980-as évek elején Svédországban még 500 bordély működött és több mint 3000 prostituált

³⁸

<http://shopline.hu/news/news.action?id=3045>

árulta a testét. Az évtized második felében a nagyobb svéd városokban a prostitúció 40%-al csökkent, de 1994-re már jelentős emelkedést mutatott. Ebben a recesszió, munkanélküliség mellett a kelet-európai bevándorlóknak is jelentős szerepe volt. Nem véletlen, hogy az 1993-ban létrehozott Svéd Bizottság a Prostitúcióról a szexuális kiszolgáltatottság viszszaeszköztetésére tett jogi lépéseket. Ebben az időszakban a feminista csoportok már a prostituáltak szolgáltatásait igénybe vevők (kliensek) megbüntetésével foglalkoztak.

Az 1999. évi prostitúciós törvény a szexuális szolgáltatások vételének tilalmáról deklarálta, hogy a fizetség ellenében létesített kapcsolat pénzbírsággal vagy hat hónapot meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő. Tehát azokat büntetik, akik pénzért vagy más jutatásért vesznek igénybe szexuális szolgáltatásokat. 2005 áprilisában a törvény tovább szigorodott. „A legfontosabb eredmény a törvény szimbolikus üzenetének közvetítése, azaz a női test nem vásárolható, a nők és gyerekek férfiak általi kizsákmányolása megállítható, ahogy az emberkereskedelemé is, köszönhetően a kellő szigorral fellépő rendőrségnek. Így az évi 200-500 közötti szex kereskedelem áldozata össze sem hasonlítható a szomszédos Finnország évi 17 ezres számával. A közvélemény kutatások is pozitív eredményt mutattak, a törvény hatására megváltozott a svédek attitűdje a prostitúcióhoz, a megkérdezettek 80%-a támogatta a kliensek büntetését, igaz ugyanezen vizsgálatok szerint ugyancsak 80%-uk a prostituáltak megbüntetését is jogosnak tartaná.”³⁹ A prostitúcióra kényszerítést emberkereskedelemnek minősítették.

Janice G. Raymond amerikai professzor asszony, a Nőkereskedelem Elleni Nemzetközi Koalíció igazgatója szerint „a svéd törvényhozás szexuális aktust nem jognak, hanem a partnerek által kölcsönösen gyakorolt kiváltságnak tekinti, a prostitúciót pedig a férfiak részéről nőkkel és gyermekekkel szemben elkövetett erőszak egyik formájaként definiálja.”⁴⁰

2010-ben a svéd kormány nyilvánosságra hozta hivatalos értékelését a prostitúciós törvény tíz évéről, amely „megállapítja, hogy igen nehéz tiszta képet adni a változások nagyságáról, és a jelentés nem is állítja, hogy képes határozott választ adni a prostitúció csökkenésének vagy növekedésének dilemmájára. A számszerűsítés így becsléseken alapul, a prostituáltak számát az 1993-ban, a korábbi felmérések eredményeként országosan 2500-3000 főben rögzíti, ehhez képest 2009-re ez a létszám a felére csökkent, állapítja meg az értékelés. Nem terheli olvasóit túl sok számmal a jelentés, azok is becslések, vagy igen kis min-

³⁹ Tamási Erzsébet: Egy törvény exportja. A prostitúció szabályozásának svéd modellje. <http://jesz.ajk.elte.hu/tamasi48.html>

⁴⁰ Makki Marie-Rose, Dr. Tóth Ágnes: Legálisan is pokol. Hetek, 2004. 06. 03. http://hetek.hu/interju/200406/legalisan_is_pokol

tával dolgozó másodlagos források. Mindezek ellenére igen határozottan érvel a törvény eredményessége és hatékonysága mellett. Rendőrségi adatok szerint az utcai prostitúció a negyedére esett vissza, visszaszorult a lányokkal szembeni erőszak is. Civil ruhás rendőrök járják az utcákat és aki ajánlatot tesz nekik, annak a csuklóján kattan a bilincs. A rendőrség figyelme az internetre is kiterjed, ennek köszönhetően a fizetős szexet engedélyező országokkal szemben kevesebb a Svédországba irányuló reklám, ajánlat. Az 1-3 lányt futtató stricik sem tudnak megerősödni vagy hosszabb ideig tevékenykedni. A társadalom jelentős része is támogatja a szigorításokat és a szállodák is segítik a rendőrséget.

Az ügyek nagy része azzal zárul, hogy a kliens fizet, mert így nem kerül bíróság elé és a nem kívánt nyilvánosságot is megússza. A vizsgálatok szerint általában köztisztviselőbe álló 30-50 éves, felsőfokú végzettséggel rendelkezők vásárolnak szexuális szolgáltatást, felének van háztartása és 40%-uk gyereket is nevel.⁴¹

A 2010-es jelentés nem egyszerűen a svéd állapotok elemzésére koncentrál, hanem a skandináv államok (Norvégia, Finnország, Dánia, Izland) és Hollandia prostitúciós állapotának összehasonlítására. Ki is jelenti, hogy az összes felsorolt országban lényegesen magasabb a prostitúció, mint Svédországban. Norvégia és Dánia fővárosaiban az utcai prostitúció a svéd törvény bevezetése előtt közel azonos volt mindhárom helyen, de 2008-tól drámaian megnőtt a dán és norvég prostitúció, míg a svéd radikálisan csökkent. Miután a három ország gazdasága, társadalmi helyzete hasonlóan értékeli, ezt az állapotot csakis a törvény bevezetése idézhette elő. A 2009. januárban életbe léptetett, a svéd mintára megalkotott norvég prostitúciós törvény ezt a nézetet igazolja. Az utolsó öt évben a külföldi nők jelenléte az északi országok utcáin lényegesen megemelkedett, ahogy az interneten hirdetett prostitúció is... Az értékelés sorra cáfolja az ellenvéleményeket, bár adatokkal nem szolgál. Alaptalannak tartja azt a feltételezést, amely szerint a prostitúció az utcáról rejtett helyekre települt volna, ahogy a prostituáltak helyzetének romlása sem következett be. A rendőrök és szociális munkások szerint látványosan csökkent a kereslet a fizetett szexuális szolgáltatások iránt. A férfiakat elrettenti a szex vásárlás, ennek egyik legfőbb oka, hogy a rajtakapott kliensek büntetéséről szóló iratot a lakására küldik, így a férfi családja is értesülhet az esetről.”

Ugyanakkor a National Review újságírója joggal állapítja meg, hogy „nem az olaszok és a franciák álmodnak arról, hogy Svédországban vagy Norvégiában éljék le életüket, hanem

⁴¹ Németh András: A másik végéről. Svéd prostitúciókezelés. Heti Világgazdaság, 2012. december 8. 32-34. o.

Kelet-Európa szegényei, balti, orosz prostituáltak, afrikai éhezők, és nem utolsó sorban drogkereskedők és emberkereskedők”.⁴²

Larsson regényében Svensson erre több példát hoz; az egyik: „*Tudunk egy esetről, amikor Tantolundenből hozták be, tizenhét évesen. Az arra utal, hogy prostitúcióból tartotta fenn magát.*” (A lány, aki a tűzzel játszik, 303.o.)

Az első kötet nyomozásának „tárgya“, Harriet – immár a Millenium résztulajdonosa – a valóságnak megfelelően jellemzi a folyóiratot. „*Önök nem egy párt vagy politikai érdekcsoport. Senkihez nem kell lojálisnak lenniük, csak saját magukhoz. Viszont könyörtelenül rámutatnak a társadalom hibáira, és nem félnek közszereplőkkel is harcba szállni. Változtatni akarnak a dolgokon. Valójában az önök erkölcsisége az, ami ezt a lapot irányítja.*” (A lány, aki a tűzzel játszik, 94. o.)

A trilógia második kötetében a hangsúly Lisbeth elfogására és a családja sötét múltjára összpontosul. Az ebből adódó konfliktusok pedig maguktól értetődően körbeszövik a történetet. A könyv eleje egy kisebb felvezetéssel kezdődik, ami számomra csak egy gondolat eléréjéig volt lényeges, ami Lisbeth tehetségére utal. „*A férfit újra és újra lenyűgözte a lány különös tehetségével-fotografikus memóriájával és elképesztő számítógépes ismereteivel.*” „*Gyorsan rájött, hogy a lány világklasszis hacker , és egy, a számítógépes bűnözéssel – nem feltétlenül az ellene való harccal – foglalkozó exkluzív nemzetközi társaságban igazi legenda.*” (A lány, aki a tűzzel játszik, 15.o) Ezt azért is emelem ki, mert az első kötetben Lisbeth hacker múltjának köszönhető, hogy Mikaelnek sikerül leszámolni az ellenségével. A lány foglalkozása a későbbiekben is nagy hangsúlyt kap.

A regény kiindulópontja Nils Erik Bjurman ügyvédhez kapcsolódik. Ő a második gyámja Lisbethnek, akit megerőszakol. A lány bosszúból „*az ágyhoz bilincselte, különböző módokon megalázta, és rátetoválta, hogy SZADISTA DISZNÓ VAGYOK, ALÁVALÓ FÉREG ÉS ERŐSZAKTEVŐ*” (A lány aki a tűzzel játszik, 33.o.) , és olyan tervet eszelt ki, ami később nem csak az ügyvéd, hanem több „rossz” ember életének végéhez vezetett. A megalázott gyám szemében Lisbeth gonosz démonként jelent meg, akit el kell pusztítani. „*Semmi kétsége nem volt afelől, hogy egy ilyen boszorkánynak, mint Salander, vannak ellenségei. Bjurmannak viszont volt annyi előnye velük szemben, hogy hozzáférhetett a lány orvosi aktáihoz és pszichiátriai leleteihez. Azon kevés ember egyike volt Svédországban, aki tudta a titkait.*” (A lány, aki a tűzzel játszik, 41.o) Ezért megkereste Lisbeth apját, hogy segítségét kérje saját lánya elpusztításához, ami végül az ő halálhoz vezetett. Ezen a

⁴² Tamási Erzsébet: Egy törvény exportja. A prostitúció szabályozásának svéd modellje.
<http://jesz.ajk.elte.hu/tamasi48.html>

szálon kapcsolódik Salander apja és a bátyja a történethez, akiknek mind a második, mind a harmadik kötetben nagy jelentőségük van.

A Millenium szerkesztőségének dolgozó – a fejezet elején említett – Miát és Dagot – akár csak Bjurmant – Lisbeth bátyja teszi el láb alól, mivel a könyvük, cikkeik Salander szexkereskedelemben érdekelt apjának lebukását eredményezné. *„A múlt családi bűnei bukkannak elő és két olyan szörnyeteg, aki a szovjet KGB utóéletében előkelő helyet foglal el”*⁴³

A svéd-orosz ellentét egészen a rendszerváltásig, sőt még utána is jellemző volt. Ennek hatására Larsson megírta, hogy a svédek milyen módon szerveztek be a másik fél ellen kémeket, besúgókat. Egy ilyen akció volt Zalacsenko, Lisbeth apjának alkalmazása is. A svéd Nemzetbiztonsági Hivatal legzártabb osztálya kezelte az ügyet. A kiugrott KGB ügynök, Zala tökéletes fegyvernek bizonyult, mivel olyan eseményeket és személyeket tudott, amelyek birtokában a svéd kormány óriási előnyöket szerzhett, hiszen megismerhették az orosz titkosszolgálati műveleteket, a besúgók, kémek neveit és feladatait. Zala azért gyűlölte lányát, mert kicsiként a családi erőszaknak kitett Lisbeth többször is megpróbálta megölni őt, ami deficit megoldásnak tűnik, de egy olyan borzalmakat átélt kislány mit tehetett volna?

A nyomozóhatóság, sőt a média is megvádolja Salandert, hogy leszbikus és prostituált, ami egyáltalán nem igaz, de ez a felvetés is erősítette elképzelésem, hogy a későbbiekben foglalkoznak a kelet-európai prostitúcióval. Változatlanul érvényes az a megállapítás, ami nyolc évvel ezelőtt egy monacói bűnügyi konferencián hangzott el: *„Továbbra is virágzik a prostitúció Európában a különböző országok hatóságai közti szoros együttműködés ellenére...Nem ritka, hogy a szegényebb kelet-európai országokban ötven dollárnak megfelelő összegért adják el a nőket emberkereskedőknek, akik azután ennek hússzorosáért adják tovább a kiszolgáltatottakat bűnszervezeteknek Nyugat-Európában. Másokat - egész fiatal lányokat is - állásajánlat ígéretével hitegetnek, majd adnak el. A prostitúcióra kényszerített vagy emberkereskedők kezére juttatott nők nagy része fiatal. Egy 40 európai országban készült felmérés szerint 69 százalékuk a 19 és 26 év közöttiek közül kerül ki - mutatott rá Stephen A. Schmerbeck, az Interpol speciális bűnüldözési egységének igazgatója. Sokkal sokszínűbb annak a csoportnak a kor- és származás szerinti összetétele, akik önként válnak prostituáltakká. A nyugat-európai bűnüldöző szervek szakértői együttműködéssel és ta-*

⁴³

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=365026>

pasztalataikkal segítik keleti kollégáikat. Sophie Jekeler, a Prostitúció Elleni Európai Hálózat elnöke ugyanakkor rámutatott: az európai bűnüldöző hatóságok együttműködését nehezíti az országok jogrendszereinek különbözősége, ami megnehezíti a prostitúcióhoz kapcsolódó emberkereskedelemben részt vevők bíróság elé állítását. Emellett háttérbe szorul a jelenség kezelése amiatt is, hogy a kormányok nagyobb hangsúlyt fektetnek az illegális bevándorlás elleni harcra, ami elvonja az erőforrásokat a prostitúció elleni küzdelemtől - tette hozzá. “⁴⁴

Larsson életében is sokat foglalkozott a nők jogainak védelmével, a szexkereskedelemmel, a prstituáltak kiszolgáltatottságával. Nem véletlen, hogy a trilógia második kötetének végén Lisbeth majdnem meghal, Mikael az utolsó pillanatban érkezik, hogy hívja a mentőket. Ide, a fejezet végére kívánczik a megállapítás, mely szerint *„lengi ruhában lejtének csábtáncot a fiatal lányok. Amszterdam vörös lámpás negyedében vagyunk, a járókelők elégedetten nézik a kirakatban zajló erotikus előadást. Forrósodik a hangulat – mígnem a ház homlokzatán ez a felirat jelenik meg: „Évente nők ezreinek ígérik tánckarriert Nyugat-Európában. Sajnos itt végzik. ”⁴⁵*

A történet pedig a harmadik kötetben folytatódik.

6.4 A kártyavár összedől

„A zseniális és öntörvényű Lisbeth Salander életveszélyesen megsebesül. Még kórházban ápolják, amikor egy szűk, semmitől vissza nem riadó kör már szervezkedni kezd. A tét óriási a számukra: a svéd titkosszolgálat munkatársaiként bizonyíthatóan súlyos törvénytelen-ségeket követtek el. Mindenre képesek, hogy Salandert egyszer és mindenkorra eltüntessék, és ártalmatlanná tegyék szövetségesét, a sztárujságíró Mikael Blomkvistot is, aki jól dokumentált tényfeltáró riportban akarja leleplezni üzelmeiket. Rendőrök, titkos ügynökök, újságírók, közhivatalnokok válnak szövetségessé vagy halálos ellenséggé a küzdelemben, amely az egész politikai elitet óriási botránnal fenyegeti. “⁴⁶

A harmadik kötet ott kezdődik, ahol a másik kötet befejeződött. Salandert a műtőben életveszélyes állapotban operálják, amíg az addigra rendőrgyilkossá is vált bátyját üldözőbe vették. Apját ugyan abban a kórházban ápolják, ahol őt is. Zala sérülései is súlyosak, de

⁴⁴ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20041014tovabbra.html>

⁴⁵ http://nol.hu/kulfold/20120411-a_voros_lampas_negyed_foglyai)

⁴⁶ <http://shopline.hu/news/news.action?id=3045>

túléli Lisbeth újabb kísérletét arra, hogy megölje. Salandert az orvosa sikeresen megoperálja, a fejéből és egyéb testrészeiből is gond nélkül távolította el a lövedékeket.

Ekkor kerül képbe a Nemzetbiztonsági Hivatal, amely a trilógia harmadik kötetében fontos szerephez jut. 1964-ben a szervezeten belül létrehozzák ideiglenes jelleggel a Speciális Analízisek Szekcióját (Szekció). *„Szupertitkos csoport volt, melynek tagjait a hivatal stratégiai pontjaira osztották szét, de amely sem a jelentésekben, sem a költségvetési tervekben nem szerepelt, így beszivárogni sem lehetett a soraiba...A hatékonyság fontosabb volt, mint a presztízs és a bürokratikus formások.”* (A kártyavár összedől, 91. o.) A Szekció fizikailag is elkülönült a Hivatal többi egységétől, egy tizenegy szobás magánlakásba költözött. Működését egy „különleges alapból” finanszírozták, amelyről sem a rendőrségnek, sem az Igazságügyi Minisztériumnak nem volt tudomása. Senkinek nem tartoztak elszámolással és bárki ellen vizsgálatot indíthattak. Mindezt miniszterelnöki aláírás szentesítette. Tehát a Szekció tevékenysége a kezdetektől fogva politikai kockázatot jelentett.

A Szekció foglalkozott Zalacsenkóval, a svéddekhez átszökött volt KGB ezredessel, Lisbeth apjával. A Salander elleni összeesküvés is innen indult, hogy mind a lányt, mind az apját – akire már rég nem volt szüksége a Szekciónak – örökre elhallgattassák.

Armanszkij jogosan állapította meg, hogy *„egy ilyen szervezetnek alkotmányos okokból erős, nyilvános ellenőrzés alatt kellene állnia...Amerikában a Nemzetbiztonsági Hivatal fél vezetőségét letartóztatták volna demokráciaellenes tevékenységért, és a kongresszus előtti nyilvános meghallgatáson kellett volna felelniük olyan dolgokért, amelyekért Svédországban a hajuk szála sem görbült.”* (A kártyavár összedől, 175. o.) Végül ő mondja el barátjának, Torsten Edklinth felügyelőnek, a Nemzetbiztonsági Hivatal Alkotmányvédelmi Osztálya vezetőjének, hogy szervezete néhány munkatársa – a Szekció – bűncselekményekbe keveredett. Larsson a felügyelő nézetein keresztül fogalmazza meg véleményét, amely szerint *„a svéd demokrácia alapköve a véleményszabadság...Ez a szabadság azonban nem azt jelenti, hogy mindent szabad...Minden demokráciának vannak határai...A határokat kijelölő törvényt is a parlament alkotta, annak a társadalmi szerződésnek megfelelően, amely minden civilizált társadalomban kialakul. Ennek a magva az az alapgondolat, hogy senkinek sincs joga embertársait bántani vagy megsemmisíteni.”* (A kártyavár összedől, 240-241. o.) Edklinth a miniszterelnök elé tárja a Szekció illegális tevékenységét, ezért a kormányfő rendkívüli jogkörrel ruházza fel az Alkotmányvédelmi Osztályt ennek a „zűrzavarnak” a tisztázására. Ennek eredményeként a Szekció munkatársait letartóztatja a rendőrség.

Miközben képet kapunk a svéd Nemzetbiztonsági Hivatal, illetve a Szekció munkájáról, a regény cselekménye is izgalomban tartja az olvasót. Mikael belemerül Salander múltjába és nagyon jól építi fel a történetet az igazságról, amit a Szekció próbál ugyanígy lépésről-lépésre lebontani. Az erők felsorakoznak a két határon, ami „háborúba“ torkollik. Mikael a kutatás mellett is gondoskodik Salanderről. Felkéri ügyvéd húgát, hogy képviselje Lisbethet. Anika a nők jogaira szakosodott és ez esetben nagyon jól jön Salander számára. A legnehezebb Mikaelnek mégis az, hogy kapcsolatba lépjen Lisbeth-tel, amit végül is nagyon furfangosan old meg. A kórházba becsempésztett számítógép segítségével felveszik egymással a kapcsolatot. Az üzenetváltások során rájönnek a Szekció tevékenységére: „*Ha ez kitudódik óriási politikai botrány lesz belőle, amely nem csak a szocdem kormányt fogja érinteni, hanem a polgári konzervatívokat is. De mindenekelőtt ki fog derülni, hogy egy sor nemzetbiztonsági hivatalnok bűnös és erkölcstelen üzelmeket támogatott.*“ (A kártyavár összedől, 270. o.)

A Szekció felszámolását követő bírósági tárgyalás Salander felmentésével, a Millenium sikerével végződik. A befejezés számomra nem jelentett meglepetést. Mikaelnek újra sikerült belépni Lisbeth életébe, de úgy mint egy barátnak. A Trilógia számomra nem csak érdekes olvasmánynak bizonyult, amin tudok nevetni és szórakoztató, hanem elgondolkodtató is volt egyben.

Egy lány elképesztő szenvedése és a barátság, ami mégis megérkezik az életébe teljesen lenyűgözött. Mindemellett a társadalom kirekesztése és a kiszolgáltatottság nagyon elszomorított. Természetesen a trilógia harmadik kötetében is vannak még olyan témák, amelyek kisebb-nagyobb mértékben említésre és kidolgozásra kerülnek, de ezek részletes bemutatására hely hiányában nincs mód. Ilyen például az iraki kurd Idris Ghid sorsának – iraki letartóztatása, megkínzása, menekülése Svédországba – bemutatása, aki építészmérnöki diplomája ellenére csak mosogatóként, takarítóként, újságkihordóként, taxisofőrként stb. tud elhelyezkedni. Az ő kálváriáján keresztül nyerünk bepillantást a bevándorlás-ellenes jobboldali populista Új Demokrácia Párt programjába. Vagy itt van a svéd cég, amely vietnami gyermekmunkával előállított termékeket hoz forgalomba – ezt szigorúan tiltják a svéd törvények. De megjelenik a Salander „ellenség“ orvos pedofil képgyűjtő szenvedélye is – ez a „hobbi“ is a börtönben végződik.

Olvastam az olvasói véleményeket több fórumon és blogon, amelyek szerzőivel egyetértünk abban, hogy „kivételes“ alkotás született.

7. Jo Nesbø: Vörösbegy

7.1 A regényről

A 2000-ben megjelent bűnügyi regény betekintést nyújt Norvégia második világháborús szerepébe, bemutatja a németek oldalán harcba szállók és az ellenállók közötti konfliktust és ennek háború utáni rendezését, amit a királyi család és az ország vezetése által tanúsított magatartás foglal keretbe. Itt sem marad el a skandináv krimiket jellemző társadalomrajz, ami helyenként egy meglepően deviáns világot tár az olvasó elé, eloszlatva azt az idilli képet, ami nagyon sok közép-kelet európai szemében a kontinens északi országairól él.

Először azt említtem meg, hogy Nesbø regényének – és a többinek is – a főszereplője Harry Hole nyomozó, aki 1.90 cm magas, majdnem kopaszra nyírt, árkos arcú negyvenes, Levi's farmert, Martens bakancsot és feliratos pólókat hord. Napi betevője a kávé, a cigaretta és a sör. Nem könnyű eset a kollégái számára sem, mert lázító, arrogáns, önfejű, örök ellenzéki, gonosz poénjai vannak, és nem áll tőle távol a bosszú és a káröröm. Bár munkamániás, nem emeli pienesztálra a rendőri munkát. Egy szakma, amiből meg lehet élni és néha még jót is tesz vele és bár tíz jó okot fel tudna sorolni amiért rendőr lett, egyikben sem hisz. Épp az ellentéte egy másik főszereplő rendőrnek, Tom Waalernek a sztárnyomozónak, akinek germán arcéle, „barna inge”, és Hasselhoffra emlékeztető.

A bűnügyi regény két szálon futó cselekményének egyike a jelenben játszódik (1999-2000) és egy gyilkosság előkészületeit, a végrehajtás fázisait mutatja be. Hole egy igen ritkának számító, nagy hatótávolságú, távcsöves Märklin puska megrendelője után nyomoz, miután kétség sem férhet hozzá, hogy egy ilyen drága és erős fegyverrel valaki gyilkolni készül. A másik szál a második világháborúba röpíti vissza az olvasót, amikor a keleti fronton, Leningrád mellett a lövészárkokban norvég SS katonák harcolnak a németek oldalán (1944). Természetesen a két szál a bűnügyi regény végére összeér.

„Mi köze néhány második világháborús norvég hazafias veteránnak az 1999–2000-ben zajló gyilkosságokhoz? Ki az a halálos betegséggel küszködő férfi, aki első ránézésre hozzáértőként, de mégis amatőr módon, több százezer norvég koronáért beszerez és kipróbál egy ritka távcsöves puskát? Milyen összefüggés van a nyomozás és a május 17-i norvég nemzeti ünnep között? Képes-e az alkoholizmusból kigyógyulni igyekvő Hole nyomozó megbirkózni a feladattal, vagy ezúttal végzetesen elcsúszik a lejtőn, főként hogy a könyv

elején elkövetett bakija – vagy hőstette – következtében a rendőrség kötelékéből a Nemzetbiztonsági Szolgálatba irányítják át, ahol igencsak meg van kötve a keze a nyomozást illetően?”

Nesbø egymás után bontja ki a két szálat, amelyeket jó érzéssel váltogat, és közben mindig közelebb viszi az olvasót a rejtélyhez és a látszólagos megoldáshoz. Azért látszólagos, mert amikor már azt hinnénk, hogy sejtjük a dolgok kimenetelét, akkor jön egy csavar vagy egy mellékszál, ami újra összezavarja a dolgokat.

A végkifejlet teljesen szokatlan, abszolút eltér a krimik logikájától. Marad egy „fehér folt”, amiből az olvasó tudja, hogy következik a folytatás.

A krimi pozitív társadalmi/történelmi vetülete: Norvégia második világháborús szerepébe való betekintés, valamint a németek pártján háborúba szálló hazafias oldal és az ellenállók közötti konfliktus és annak a háború utáni rendezése, amit a királyi család és az ország vezetése által tanúsított magatartás foglal keretbe. „És persze itt sem marad el a skandináv krimikből már megszokott társadalomrajz, ami helyenként egy meglepően deviáns világról rántja le a leplet, tovább rombolva azt az idilli képet, ami nagyon sok közép-kelet európai személyben a kontinens északi országairól él.”⁴⁷

7.2 Politikai és társadalmi mondanivaló

A bűnügyi regényben meghatározó szerepet kapnak a neonácik, akiknek számát a Frint Ord című nacionalista lap ezerötszáz főre teszi (nemzetiszocialisták és nemzetidemokraták), míg az őket figyelő Monitor társadalmi szervezet szerint legfeljebb ötven aktív személyről lehet szó – a holdudvarukhoz tartozók, a passzívak, szimpatizánsok számát nem becsülték meg. „... a problémát az jelenti, hogy az anyagi eszközökkel rendelkező személyek, akik valójában a szálakat mozgatják, láthatatlanok.” (Vörösbegy, 226-227. o.)

Sverre Olsen kopasz neonáci volt, bal alkarjára horogkeresztet, tarkójára „Sieg Heil” feliratot tetováltatott. A jobb alkarját a „Valkyria” fekete gót betűs szövege díszítette, ami az egyik neonáci banda elnevezése volt. A NATO által jóváhagyott Combat Bootst bakancsot hordott, ami az angol futballhuligánok között is kedvelt volt. (Vörösbegy, 278. o.) (Más bőrféjük Hitler bajuszt viseltek, hosszú katonai kabátot és csizmást hordtak. (Vörösbegy, 351. o.) Bíróság elé azért került Sverre, mert egy étkezdében baseballütővel fejbe

⁴⁷

Jance: Jo Nesbø: Vörösbegy <http://olvasoterem.com/index.php/2011/03/jo-nesbo-vorosbegy/>

vert a vietnami tulajdonost, aki 1978-ban menekültként érkezett az országba. Olsen raszszistának vallotta magát, ami értelmezésében azt jelenti, hogy *„örök harc az örökletes betegségek, a degeneráltság ellen egy egészségesebb, jobb életminőséggel rendelkező társadalom reményében”* Ehhez hozzátette, hogy a *„fajkeveredés a kölcsönös népiirtás egyik fajtája”*. (Vörösbecy, 17-18. o.)

Véleménye szerint Európát „a tömeges bevándorlás és az azzal járó káosz, inség és létért való küzdelem fenyegeti”. (Vörösbecy, 14. o.) 1940. április kilencedikét árulásnak tekinti, *„amikor az úgynevezett nemzeti vezetőink”* elmenekültek a németek elől, és magukkal vitték az ország aranykészletét. (Vörösbecy, 15. o.) A jelenlegi árulók pedig *„megengedik az ellenségnek, hogy mecseteket építsenek, kifosszák a szüleinket, vérük asszonyaink vérével keveredjen”* (uo.) Ezért az ő – a neonácik – kötelessége, hogy megvédjék a norvég „fajt” és eltávolítsák az árulókat.

Olsen a neonácik kemény magjához tartozott, a Haza Ifjai nevű szervezetnek volt a tagja. Részben ebből a szervezetből váltak ki azok a fiatalok, akik szintén „kemény magosok” voltak, de átigazoltak egy új pártba, az ugyancsak újfasiszta Nemzeti Szövetségbe. Sverre egyik társán volt valami, *„ami az emberek többségét kifejezetten provokálta: egy fekete, gondosan nyírt kis pamacs az orra alatt, a Führer bajuszának pontos mása”*. (Vörösbecy, 88. o.)

Lakásában a horogkeresztes zászló alá egy olyan képet függesztett fel, amely Heinrich Himmlert ábrázolja 1944-ben, Oslóban, amint a szónoki emelvényen beszédet intéz a frissen felesküdt norvég Waffen-SS tagokhoz. (Zöld egyenruhában, SS-kezdőbetűk a galléron.) A falat Hitler *„és a Joseph Goebbels régi propagandaplakátjának mintájára készült Blood & Honour-poszter”* díszítette. (Vörösbecy, 253., 282. o.)

A regényben megismerhetünk egy neonáci röplapot is, amely az oslói mecsetek körüli rendbontásra szólít fel. Többek között azzal az indokkal, hogy *„miközben a színesek szociális támogatást igényelnek, minden egyes norvég polgári kötelesség teljesítése alól kihúzzák magukat”*. (Vörösbecy, 125. o.)

A neonácik 88 – Heil Hitler – aláírással fenyegető levelet küldtek Klippanból. A 16 ezer lakosú város Svédország „legrémesebb” náci-fészke. *„Élnek itt olyan családok, akik a harmincas évek óta meggyőződéses nácinak vallják magukat. A norvég neonácik egy része rendszeresen elzarándokol ide tanulni, vagy egyszerűen csak szétnézni.”* (Vörösbecy, 276. o.)

A bűnügyi regényben említésre kerül a szélsőséges osztrák Jörg Haider és Szabadságpártjának koalíciós hatalomra kerülése, ami ellen Oslóban is tiltakozó demonstrációt tartottak

az osztrák követség előtt. A norvég Külügyminisztérium egyik vezető tisztviselője egy újságírói kérdésre, miszerint nem lenne-e célszerű Norvégiának felülvizsgálnia Ausztriához fűződő diplomáciai kapcsolatait így válaszolt: „...az Ausztriához fűződő diplomáciai kapcsolataink teljesen normálisak...Az azonban, hogy diplomáciai kapcsolatok fűznek minket egy országhoz, még nem jelenti azt, hogy egyet is értünk azzal, ami ott folyik.” (Vörösberg, 307. o.)

A neonácik igyekeznek kapcsolatot építeni a régi frontkatonákkal, akik ezt igyekeznek kikerülni. Edvard Mosken volt Waffen-SS meséli, hogy a neonáciknak néhány éve volt egy összejövetele. „Akkor az egyik féleszű felhívott, hogy nem tartanék-e egy beszámolót a háborúról. Ha jól emlékszem, úgy nevezték magukat, hogy 'Blood and Honour', vagy valami ilyesmi. (Vörösberg 221. o.) Mosken nem vállalta a szereplést.

A bűnügyi regény egyik fontos szereplője Even Jual történész, aki nemcsak a norvégok második világháborús szerepével – „a norvég megszállás és a Nasjonal Samling témakörében szaktekintélynek számított” -, hanem az európai neonácik jelenével is foglalkozik. (A Nasjonal Samlingot (Nemzeti Egységpárt) Vidkun Quisling alapította társaival 1933. május 17-én. A párt a német NSDAP másolata volt, a szervezeti struktúrát is átvették. 1934-től átvették a náci tisztelgést. 1940 tavaszára az NS taglétszáma 2000 fő körülire olvadt.)

Jual szerint „a történész feladata mindenekelőtt az, hogy megtalálja a történeti igazságot, megjelölje a forrásokat, és hogy objektíven, érzelmektől mentesen bemutassa őket. Ha a történészek ítélkeznenek az emberi ostobaság fölött, akkor a munkánk a jövő számára újra csak értéktelen őskövyület lenne – az adott kor igazhitűinek lenyomata”. (Vörösberg, 178. o.)

A történész a Dagsavisent című újságban „bemutatta, hogy az újfasiszmus, amit a kilencvenes évek gazdasági fellendülése idején Európa-szerte visszaszorítottak, most újult erővel virágzik. Az új irányzat egyik ismertetőjegye az, hogy erősebb ideológiai alapokkal támasztották alá. Míg a nyolcvanas évek újfasiszmusa jobbra a divatról és a csoporthoz való tartozásról, az uniformizáltságról – ruhaviselet, borotvált fej – és az olyan archaikus jelzavakról szólt, mint a „sieg heil, addig az új hullámot erősebb szervezettség jellemzi. Emellett a mozgalom már nem csupán a társadalom egyes elemeire, mint a munkanélküliség és a bevándorlás irányuló reakció... Jelszava a felfegyverkezés, mind erkölcsi, mind katonai értelemben... Részben az ellenségképp is megújult: köztük tartoznak immár az EU élharcosai, akik eltiporják a nemzeti és faji határokat, a NATO, ami széles körű segítséget nyújtott az orosz és szláv untermenscheknek és az új ázsiai kapitalista elemek is, akik átvették a zsidóktól a világ bankárainak szerepét”. (Vörösberg, 118. o.)

Egy volt frontkatoná elbeszéléséből kiderül, ha valaki túlélte az első hat hónapot a lövészárkokban, akkor megsokszorozódtak az esélyei, hogy az egész háborút túléli. A regényben szereplő norvég Waffen-SS-ek egy részét, a Nordland és Norge ezred tagjait az elzászi Sennheimben képezték ki. A háború előre haladtával a kiképzést áttették Németország belsejébe, *„később az önkéntesek egyenesen Norvégiából érkeztek mindenféle kiképzés nélkül”*. Még 1944-ben is sok norvég önkéntes érkezett a frontra; a régiek ekkor már tudták mi lesz a háború vége, de az újoncok *„azt hitték, hogy megmenthetik Norvégiát”*. (Vörösbegy, 197. o.)

Sindre Fauke – aki 1942-ben jelentkezett a frontra – szülei és testvérei a náci párt, a Nasjonal Samling tagjai voltak, akik *„szalaggal a karjukon járták a környéküket, és feladták azokat a falubelieket, akikről azt gyanították, hogy ellenállók”*. (Vörösbegy, 43. o.) Fauke később – még idejében, 1943-ban – az ellenállókhoz csatlakozott, és hogy elhatározásának komolyságát bizonyítsa, agyonlőtte szüleit és testvéreit. (Elkötelezettségének bizonyosságául csak egyik családtagját kellett volna megölnie.)

1941 telén Leningrádból orosz katonák dezertáltak, hogy a németek oldalán harcolva élelemhez és meleghez jussanak.

A nácik oldalán a norvégok mellett – fizikai értelemben is – a hollandok és ausztrálok is harcoltak Waffen-SS-ként. (Vörösbegy, 47. o.) A Wehrmachtban kevés norvég szolgált. (Vörösbegy, 358. o.)

Az egyik szereplő, Daniel szerint Európa a szakadék szélére került és csak két kellően erős ember van, aki megfordíthatja a folyamatot: Hitler és Sztálin. A németek testvérnépe a norvégoknak és szerencse, hogy ők rohanták le Norvégiát és *„nem Sztálin mészárosai”*. (Vörösbegy, 52. o.)

A frontvonalba is eljutott annak a híre, hogy Hitler nem győz már mindenhol, de ennek ellenére a nácik oldalán harcoló norvég önkéntesek nagy számban jelentkeztek. Ezeknek a frontkatonáknak a többsége a háború után vissza tudott illeszkedni a társadalomba, volt, akinek ez kifejezetten jól sikerült, annak ellenére, hogy a hazaáruló megbélyegzést soha nem moshatták le magukról. De fontos gazdasági vagy politikai tisztséget nem tölthettek be. De a frontkatonák egy jelentős része valódi hazafinak tekinti magát, *„mivel 1940-ben, akkor és abban a helyzetben, úgy gondolták, hogy a nemzet érdekében cselekednek. Ezért azt, hogy a háborút követően hazaárulásért elítélték őket, a legteljesebb mértékben justizmordnak tekintették”*. (Vörösbegy, 180-181. o.) 1942-1943-ban sokan gondolták úgy a lövészárkokban, hogy a németek oldalán harcolva Norvégia „szovjetizálását” sikerül meg-

akadályozniuk: „...reményt ad nekünk, akkor képesek leszünk megállítani az oroszokat, és egy biztonságos, szabad Norvégiába térhetünk majd vissza”. (Vörösberg, 401. o.)

Norvégiában külön archívumban őrzik a hazaárulók anyagait, amelyben – a regény cselekménye idején – a rendőrség is kutat, mert még élnek öreg kollaboránsok.

A második világháborúban sok norvég ellenálló tanult meg németül a hírszerzés érdekében. Mások a svéd rendőrség szolgálatába léptek. (Vörösberg 179. o.)

Azok a norvégok, akik a háború alatt semmit nem tettek, néhány hónappal a háború befejezése előtt tömegesen jelentkeztek az ellenállási mozgalomba. Őket később mint „az utolsó napok szentjei” emlegették. (Vörösberg, 219. o.)

A Vörösberg cselekményének egyik helyszíne a Ryktet kávézó, ahova a még életben levő öreg nácik és frontkatonák járnak, „*akik még mindig hisznek az igazukban. Itt gubbasztanak, és kiadják magukból a nagy árulás, a Nygaardsvold-kormány és a dolgok állapota felett érzett keserűségüket*”. A szívük mélyén még mindig fasiszták, folyamatosan háborognak a fejlődő országoknak nyújtott anyagi támogatás, a katonai kiadások csökkentése, a melegek partnerkapcsolata és a bevándorló új állampolgárok miatt. A frontkatonáknak több találkozóhelyük is van és minden évben rendeznek egy bajtársi találkozót, amelyre az ország minden részéből érkeznek a keleti frontot megjártak. Ezen a találkozón azonban szó sem eshet politikáról, csak az elesettekről emlékeznek meg. Ezek a frontkatonák nagyon sérelmeznék, ha egyenlőségjelet tennének közéjük és a neonácik közé. Ez utóbbiak azonban nagyon tisztelik az előbbieket. „*Ugyanis az ő szemükben ezek az emberek testesítik meg a végső, a legtokéletesebb álmot: fegyverrel a kézben védelmezni hazájukat és fajukat*”. (Vörösberg, 225-226. o.)

Norvégia – Magyarországhoz hasonlóan – évtizedekig nem volt hajlandó szembenézni világháborús kollaborációs múltjával. A valóság „megszépítéséhez” szüksége volt történeszekre, olyanokra, mint a regényben szereplő Even Juulra, aki cserébe fontos pozíciókhoz jutott a kormánytól. „*Jól jött ahhoz, hogy elhallgassák a kiterjedt kollaborációt a megszállókkal, és helyette inkább a csöppnyi ellenállásra fókuszáljanak...miközben azt a tényt csöndben mellőzték, hogy a háború után közel százezer norvégot állítottak bíróság elé. És a dolog működött: a mai napig élnek a mítoszok a népről, amely összefogott a nácik ellen.*” (Vörösberg, 383. o.)

A háború után a norvég frontkatonák közül többeket az Akerhus erődnél lőttek agyon, mások néhány éves börtönbüntetést kaptak, de ezeket – legalábbis a regény szereplői közül – nem kellett teljesen letölteni. (Vörösberg, 414. o., 415. o. és még több helyen) Az egyik szereplő, Signe Juul ápolónőként dolgozott a fronton, mintegy négyszáz társnőjével együtt.

Mindnyájukat börtönbüntetésre ítélték a háború után, annak ellenére, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt kérte szabadon bocsátásukat. A Norvég Vöröskereszt 1990-ben kért bocsánatot tőlük. Signe büntetését azért csökkentették, mert 1945-ben segített az ellenállási mozgalom két tagján és soha nem volt tagja a Nasjonal Samlingnak. (Vörösbege, 300. o.) A krimiben a külügyi tisztviselő a kollaboránsokkal kapcsolatban azt mondja, hogy *„akik a háború alatt elárulták hazájukat, azok boldogok lehetnek, hogy megúszták börtönbüntetéssel. Én dolgoztam nagykövetségként olyan országban, ahol az ilyeneket egytől egyig agyonlőtték, és korántsem vagyok meggyőződve róla, hogy nem lett volna helyesebb, ha Norvégiában is ez történik.”* (Vörösbege, 308. o.)

Az ellenállók közül sokan nem tekintették hősiektettnek, hogy a király Londonba menekült a németek elől. Az egyik szereplőről, Faukéról írja Nesbø, hogy *„mindenkit külön-külön teljes szívéből gyűlölt azok közül, akik Londonba mentek”.* (Vörösbege, 383. o.) A volt frontkatonák pedig kifejezetten árulásnak minősítették a királyi udvar Londonba távozását, mivel *„a szükség óráiban magára hagyta népét”.* (Vörösbege, 368. o.)

A regény egyik párbeszédében a pszichológus kifejti a nyomozónak, hogy egy háborúban fronton harcolt katona esetében a küszöb, a gátlás a későbbiek során is alacsonyabban van, mint egy másik ember esetében. És bizonyos szituációkban gyilkolni fog, mert *„úgy érzi, hogy a gyilkosságokat valójában háborús kontextusban hajtja végre”*, tehát úgy érzi még mindig háborúban harcol. És ilyenkor orvosi értelemben nem beteg. *„Ebben az esetben csupán eltérő valóságfelfogásról beszélhetünk, és ezen a ponton mindannyian nagyon vékony jégen táncolunk...Ki határozza meg, hogy mi az igaz és valóságos, erkölcsös vagy erkölcstelen? A pszichológusok? A bírók? A politikusok?...De ha te úgy érzed, hogy a döntéshozók önkényes vagy igazságtalan ítéleteket hoznak, akkor a szemedben el fogják veszíteni morális tekintélyüket.”* (Vörösbege, 345-346. o.)

Tom Waaler - ugyancsak szereplője a későbbi Nesbø regényeknek – személyében megismerhetünk egy rasszista rendőrt. A főszereplő Hole nyomozó így jellemzi őt: *„Rasszista szemét, aki egyenes úton halad egy hamarosan meghirdetésre kerülő főtiszti állás felé...eleget hallott már Waaler munkamódszereiről ahhoz, hogy tudja, azok csak erősíthetik az emberekkel kapcsolatos előítéleteit. Sajnos azonban Waaler nem volt hülye.”* (Vörösbege, 38. o.) Waaler, amikor az autóban kazettát hallgat, kolléganője, Ellen Gjeltennek a zenéről a „négerbuzik” kifejezést használja. (Vörösbege, 73. o.) Ellen szerint *„Waalerral még csak nem is az volt a baj, hogy gyenge lett volna, inkább, hogy emberség nem sok volt benne”.* (Vörösbege, 230. o.)

8. Jo Nesbø: A megváltó

8.1 A regényről

1991-ben megerősszakolnak egy kislányt az Üdvhadsereg nyári táborában. Tizenkét évvel később, karácsony előtt egy héttel a szervezet egyik munkatársát fejen lövik Oslóban. Mi az összefüggés?

Harry Hole nyomozónak és csapatának szinte semmilyen kiindulópontja nincs, sem bűnjel, sem indíték és használható személyleírással sem rendelkeznek. Csak annyi tudnak meg, hogy a tettes piros kendőt viselt a nyakán és ez fontos információk forrása lesz. („A magyar *kravátl* a régies német *cravate* ’nyakkendő’, illetve a későbbi *Krawatte* ’nyakkendő, keskeny prémgallér’ alakokra vezethető vissza. A német szó pedig valóban francia eredetű; a franciában pedig a *cravate* jelentése: ’horvát ló, horvát lovaskatona; nyakkendő’.”)⁴⁸

Hole erőssége a megérzés, az első sejtésekre, sugallatokra hallgatni. És ez ebben az esetben is beválik. A szálak Horvátországig vezetnek, a múltban történetekre. Ez adhat választ arra, hogy kinek, miért, mikor állt útjában a meggyilkolt vezető? Miközben a hidegvérű gyilkost – aki a délszláv háborúban sok mindent megtapasztalt – hajszojják, ő tovább vádászik Oslo hideg utcáin, mert még nem végzett feladatával.

Alig kezdődik meg a nyomozás, amikor kiderül, hogy talán nem is az elhunyt, hanem annak ikertestvére, Jon lehetett a célpont. Vajon miért, ha az elképzelhető legjámborabb emberről van szó, akinek igazából még ambíciói sincsenek, és csak barátnőjét szeretné feleségül venni? A feszült hangulatú krimi eseményei még inkább felgyorsulnak, amikor a titokzatos nőt, Ragnhildet holtan találják Jon lakásában, a nyomozók pedig itt bukkannak a Horvátországig vezető nyomokra.

Harry Hole nem sokat változott a Vörösbecyhez képest. Egy nagyon jó nyomozó, aki fitytyet hány a szabályokra, akinek a pisztoly csak nyűg, aki megvédi önmagát. Miközben újból nyomoz, ismét leissza magát a sárga földig, ismét állandóan cigarettázik, ismét nem alszik eleget, de egy fontos változást lehet észrevenni rajta: saját bevallása szerint is öregszik, képes dicséretet mondani, és időnként eljár az Anonym Alkoholisták klubjába. A megváltó annak ellenére, hogy nem bolygat olyan súlyos társadalmi témákat, mint a Vörösbecy, technikája révén mégis képet ad Norvégia (Oslo) mélységeiről. A bűnügyi

⁴⁸ A kravátlis gyilkos esete az etimológiával. <http://www.nyest.hu/hirek/a-kravatlis-gyilkos-esete-az-etimologiaval>

regény középpontjában a világszerte működő, angol eredetű keresztény egyház, az Üdv-hadsereg munkatársai és egy délszláv háborúban edződött horvát harcos áll; a két történetet fogja össze a cím. A megváltó mást jelent az Üdvhadseregnek is, a horvát katonának és úgy tűnik, hogy a drogos szubkultúrában is van valamilyen sajátos jelentése. Bármennyire is meglepőnek tűnik, hogy Oslóban a központi pályaudvar környéke, a hírhedt Plata) nyílt drogpiacként működik, ahol mindenki előtt árulják, veszik és lövik be helyben a kábítószerrel az helyiek. „Annyira nyílt, hogy úgy néz ki, mintha legális lenne” - mondta a Platáról tavaly a függőket segítő szervezet egyik munkatársa.⁴⁹

8.2 Politikai és társadalmi mondanivaló

A fentebb említett pályaudvari drogpiacot a krimiben ezt így ábrázolja Nesbø: *„Nézte, ahogy bizonyos dolgok gazdát cserélnek, aztán a vékony férfiak hajlott hátukkal a jeges szélnek feszülve odébbállnak...Többször is látta már, hogy Zágrábban és Európa más városaiban hogyan folyik a heroinkereskedés, de egyetlen helyen sem csinálták ennyire nyíltan, mint itt. (A megváltó, 71. o.) Később pedig „a vacogó narkósok csoportja felé nézett, akikről először azt gondolta, hogy a buszra várnak. S a fehér busz újra meg is érkezett.” (A megváltó, 163. o.) A szociális hivatal vissza akarta vonni a drogok nyilvános kereskedéséről szóló liberális rendeletét, mivel sokan úgy gondolták, hogy a Plata gyakorlatilag reklámot csinál a kábítószereknek. Ugyanakkor „a nyilvános drogkereskedelem engedélyezése a város szívében nem más, mint a világ legsikeresebb – de legalábbis leggazdagabb – szociáldemokráciájának nyílt csődje”. (A megváltó, 167. o.) A rendőrök szerint a drogterjesztés a kosovói albánok kezében van.*

A bíróság elé kerülő kábítószer-használóknak lehetőségük van börtön helyett a szociális szolgálatot választani, mint a regényben a Fretex üzletben. (A megváltó, 119. o.)

A rendőrségi bűnözést – több mint korrupció – mutatja meg a szervezeten belül kialakult fegyvercsempész bűnszervezet. Hole nyomozó, amikor társa megmutatja neki Jericho 941 típusú pisztolyát, így reagál: *„Nem vagyok rá kíváncsi, honnan szerezte a fegyvert, de feltételezem, nem bánja, ha felvilágosítom róla, hogy nagy valószínűséggel egy fegyvercsempész szervezettől származik, amit egykori kollégája, Tom Waaler vezetett.” (A megváltó, 205. o.)* Hole főnöke lebukásakor elmondta, hogy a fegyvercsempészet hogyan kapcsolódott össze azzal a titkos szervezettel, amely a jogrendszeren túllépve akart igazságot szol-

⁴⁹ Dömötör Ági: Jo Nesbo tovább keresi a rendőrmaffia fejeseit.
<http://www.origo.hu/archivum/20101211-jo-nesbo-a-megvalto-harry-hole-4-kritika-jo.html>

gáltatni. „*Ki akartak igazítani bizonyos dolgokat, amivel a jogrendszerünk a saját erejéből nem boldogult. Vannak akik szerint azért szaladgál annyi bűnöző szabadon, mert a jogrendszerünk egy nagylyukú háló...Mi a háló mögötti háló akartunk lenni, az amelyik megállítja a cápákat.*” A csoport tevékenységében a rendőrökön kívül jogászok, politikusok és közigazgatásban dolgozók vettek részt. Olyanok „*akik felismerték, hogy a társadalmi struktúránk, a törvényhozás és a jogalkotás rendszere nincs felkészülve a nemzetközi szervezett bűnözésre, ami a határok megnyitása után előzőnlötte az országot. A rendőrségnek nem volt meg a hatásköre, hogy ugyanazt a játékot játssza, amit a bűnözők.*” (A megváltó, 455. o.) A fegyvercsempészet eredetileg azzal a céllal indult, hogy az illegális csoport ugyanolyan korszerű eszközökkel rendelkezzen, mint ellenfelek. A fegyverek eladásából pedig finanszírozni lehetett munkájukat. Majd következtek a motivációt erősítő ajándékok – kezdetben csak kisebb dolgok –, és akik nem akarták ezeket elfogadni, azokra úgy tekintettek, mint aki nem akar a továbbiakban együttműködni. „*De ez valójában csak a rothadás következő fázisa volt: megvesztegetés, ami észrevétlenül bekebelez, míg csak arra nem eszmélsz, hogy nyakig ülsz a szarban. És akkor már nincs visszaút, már túl sok minden van a kezükben ellened.*” Ez az illegális szervezet egymást nem ismerő sejtekből épült fel, amelyek egy titoktartásra kötelezett közvetítőn keresztül tartották egymással a kapcsolatot. (A megváltó, 456. o.) Később azonban az eredeti törvénytelen cél is háttérbe szorult és a meggazdagodás vált elsődleges szemponttá. Egy idő múlva vált világossá, hogy „*az egész már rég arra megy ki, hogy meggazdagodjunk. Hogy korrupt vagyok. És hogy bűnrészes vagyok...*” (A megváltó, 456. o.)

Mivel a bűnügyi regényben a horvát vonatkozás meghatározó szerepet játszik, horvátországi helyszínek és horvát származású személyek is szerepelnek. A cselekménnyel összefüggésben kerül szóba többször a délszláv háború. „*1991 novemberében, három hónappal a folyamatos ostrom és bombázás után, Vukovár végre kapitulált...a nagyjából nyolcvan holtfáradt, kiéhezett horvát hadifoglyot a város egykori főutcájának romjai előtt sorakoztatták fel...Idióta! – ordította a (szerb) parancsnok. – Nincs semmiféle horvát hadsereg, itt csak árulók vannak!*” –tükrözi ez a jelenet is a szerb/jugoszláv nacionalizmust. Ugyanez a parancsnok arra kérdésre, hogy miért végezteti ki a horvát hadifoglyokat így válaszol: „*Mert szerb tiszt vagyok. És egy férfinak tisztelnie kell a munkáját.*” (A megváltó, 79-80. o.) A földig rombolt Vukovár lakosait a horvát hatóságok a zágrábi International Hotelben zsúfolták össze. (A megváltó, 191. o.) A betonkolosszus szálloda a szocialista időkre emlékeztette Holet: „*Annak idején a keleti blokkban szerettek ilyeneket felhúzni az utazgató vezető kaszt számára*”. A menekültek az előcsarnokban a recepciónál osztott levest két

hosszú asztal mellett ették; kinyúlt tréningruhát, elnyűtt pulóvereket viseltek és lyukas papucsokat hordtak. (A megváltó, 300. o.) De a horvátok közül sokan a skandináv államokba menekültek, így Norvégiába is. A krimi egyik szereplője is elmondja Holenak, hogy laktak náluk horvát menekültek. Egy másik szereplő apja pedig azért fogadott be vukovári menekülteket, mert a második világháború után segített Jugoszláviában az újjáépítésben és összebarátkozott több építőmunkás családjával. (A megváltó, 285. o.)

A krimiből kiderül – a nyomozáshoz kapcsolódva –, hogy Gusztáv Adolf a harmincéves háború során, németországi bevonulásakor seregét *„azokkal a férfiakkal egészítette ki, akik akkoriban Európa legjobb zsoldosainak számítottak...Ők voltak a horvát zsoldosok”*. (A megváltó, 140-141. o.)⁵⁰

A krimi roma szereplőin keresztül bepillantást nyerünk életükbe, helyzetükbe. Egyikük ezt így foglalja össze tömören: *„A mi ellenségünk a szegénység. Mind anyagi, mind lelki értelemben. Emiatt viszonylag ritkán ölnek meg bennünket...Amit az előbb mondtam, az mind a munkára, mind a magánéletre érvényes.”* (A megváltó, 115. o.) A regényben felmerül az előítélet kérdése is. Hole nyomozó szerint *„az előítéleteink oldják meg az ügyeket. Ezek ugyanis nem a hiányzó ismeretekre alapoznak, hanem száraz tényekre és a tapasztalatokra. Éppen ezért ebben a helyiségben megengedettek a diszkriminatív megjegyzések, vonatkoznak akár fajra, vallásra vagy nemre...A homokosok, az aktív vallásgyakorlók és a nők statisztikailag sokkal inkább törvénytisztelők, mint a tizenhét és hatvan év közötti heteroszexuális férfiak. De ha az ember egy homoszexuális, vallásgyakorló koszovói albán nő, akkor mégiscsak nagyobb annak az esélye, hogy droggal kereskedik, mint egy norvég anyanyelvű, hájas motoros pofának, tetoválással a homlokán...Ha a tapasztalataink azt mutatnák, hogy a repülőtéren elkapott, testnyílásukban drogot csempésző személyek között kimagasló a kerekesszékesek száma, akkor a jövőben mindenkit kirángatnánk a tolokocsiból, gumikesztyűt húznánk és egytől egyig megmotoznánk őket.”* (A megváltó, 119-120. o.) Hole nyomozó szerint *„az ember oly mértékben manipulálja a saját józan ítélőképességét, hogy végül elfogad olyan dolgokat, amiket az értelme egyébként képtelen akceptálni. Merthogy az intellektuális leigázásnak ugyanaz a modellje, mint amit a diktatúrák követtek mindig is: egy magasabb értelem ideája, ami nem szorul semmiféle bizonyításra”*. (A megváltó, 131. o.)

⁵⁰

II. Gusztáv Adolf (1594-1632) 1611-el kezdődő uralkodása során megteremtette a modern svéd államot és Svédországot európai nagyhatalommá tette, különös tekintettel arra, hogy Oroszországot elvágtatta a Baltikumtól.

A regényben fontos szerepet játszik az Üdvhadsereg, amelynek norvégiai parancsnoka szerint mindig semlegesek voltak. *„Még a második világháború idején sem fordultunk nyíltan szembe a német megszállással, hanem megpróbáltuk a lehetőségekhez mérten ugyanúgy folytatni a munkánkat, mint azelőtt.”* (A megváltó, 131. o.) A Biblia értelmezéséhez konzervatívan viszonyulnak, például a homoszexualitás kérdéséhez. Ezért fejlődésük lassúbb, *„mint a liberális egyházak, gyülekezetek esetében”*. (A megváltó, 132. o.) A norvég Üdvhadsereg bevétele közel egymilliárd korona, aminek nagyobb részét az ország területén található kétszázharminc ingatlan bérbeadása biztosítja. (A megváltó, 182. o.) Az Üdvhadsereget 1865. július 5-én alapította William Booth és felesége, Catherine a brit katonaság mintájára. A protestáns kereszténység egyik legjelentősebb karitatív szervezete missziós tevékenységét a társadalom periferiáján élők szociális helyzetének javításával párosította. 1880-ban jelentek meg az Egyesült Államokban, majd mind az öt kontinensre eljutottak, és 124 országban építették fel katonás közösségük kapitányságait. Terjeszkedését a második világháború után visszavetette a kétpólusú világrend kialakulása. Magyarországon - Budapesten – 1924-ben kezdték meg működésüket, amit 1949-ben kellett beszüntetni, majd 1990-ben újra megkezdhatték a karitatív munkát.⁵¹ Nesbø (szereplője) szerint az Üdvhadsereg *„a pietizmusból nőtt ki, ami gyakorlatiasan közelítette meg a vallást. Ezért lett ennek az irányzatnak ekkora sikere itt, a kietlen északon: előbb a kenyér, csak utána az ima.”* (A megváltó, 184-185. o.) A krimiből kiderül, hogy *„amikor a fiúk úgy döntenek, hogy tisztek akarnak lenni, az Üdvhadsereg soraiból kell párt találni maguknak...”* különben elveszítik munkájukat az Üdvhadseregnél. *„Az egész vezetési rendszer azon alapul, hogy a házas tisztek együtt élnek és együtt is dolgoznak.”* Nők nemcsak, hogy tisztek lehetnek, de a tisztikar kétharmada nő. William Booth is azt mondta, hogy a legjobb emberei mindig nők voltak. A krimi egyik szereplője (áldozata) egy szigorú, vallásos családban nőtt fel az Üdvhadsereg *„szárnyai alatt”* és felnőttként a *„kiskorú lányokat kedvelte”*. Hole nyomozó teszi fel a kérdést, hogy *„az ember szükségszerűen perverzvé válik, ha egy zárt és szigorú vallási közegben nő fel?”* A pszichológus szerint a keresztény szekták tagjai felülreprezentáltak az ilyen típusú túlkapásokban. Ha a gyermeket szülei megbüntetik vagy megalázzák, amikor felfedezi természetes szexualitását, a természetes szexuális fejlődése megáll, és ezirányú preferenciái tévútra kerülnek.

A krimiben Hole nyomozó az Europol segítségét kéri, amit társa nem ért, mert Norvégia nem tagja az Európai Uniónak. De tudta, hogy *„az Europol az Interpol kistestvére Hágá-*

⁵¹ Tarján M. Tamás: Az üdvhadsereg alapítása
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1865_julius_5_az_udvhadsereg_alapitasa/

ban. Az ügynökséget az EU tagállamai hozták létre az 1998-as madridi terrortámadások után, és az alapvető feladata az volt, hogy a nemzetközi terrorizmus, valamint a szervezett bűnözés elleni küzdelem területén koordinálja a tagországok együttműködését”. (A megváltó, 141. o.)⁵² A horvát szál ebben az esetben is megjelenik, amikor az egyik norvég nyomozó egy információ kérés kapcsán megjegyzi, hogy: „És bár Horvátország sem tagja az Europolnak, viszont szeretnének bekerülni az EU-ba és nagyon együttműködőek...” (A megváltó, 159. o.)

Hole szerint „a jó nyomozót az különbözteti meg a közepes nyomozótól, hogy az előbbiben megvan a felejtés képessége. Egy jó nyomozó el tudja felejtetni az összes kudarcot, túl tudja tenni magát azon, ha az ösztönei megréfták, sutba tudja vágni az összes nyomot, amelyekben a végsőig bízott, ám végül mégis tévútra vezették. És azután képes a csalódást maga mögött hagyva, töretlen lelkesedéssel újra és újra előlről kezdeni mindent”. (A megváltó, 142-143. o.)

A bűnügyi regényben szerepet kap a rendőrség speciális egysége – ez egy SWAT-típusú csapat –, amelyben az átlagéletkor harmincegy év. Ez a Delta-csoport hetven rendőrből áll és közülük mindig az adott feladatnak – általában „nehéz, fegyveres akciók” – megfelelően választják ki az akcióban résztvevőket. Van, amikor a katonaság különleges egységétől, az FSK-tól is kapnak segítséget, általában mesterlövész(eke)t. (A megváltó, 320. o.)

Vélhetően önéletrajzi motívum, amikor a Blitz romos épülete előtt Hole visszaemlékezett 1982-re, amikor elfoglalták az épületet a punkbandák és koncertet tartottak benne. A kívülről állók helye volt, amilyennek ő is tartotta magát kezdetben, de aztán kiderült, hogy ide sem való: „Hiszen végül is a Blitz is az uniformizálásról és a csoportok azonos gondolkodásáról szólt. A demagógoknak pont annyi játéktérük volt ott is, mint...” (A megváltó, 282. o.)

⁵² A Tanács 1995. július 26-án határozott az Europol felállításáról. A hágai székhellyel létrehozott szervezet 1999. július 1-én kezdte meg működését, felváltva az 1995-ben ideiglenesen felállított és szűkebb feladat- és hatáskörrel bíró ún. Europol Kábítószeregységet (Europol Drugs Unit). A madridi terrortámadás 2004-ben történt, 1998-ban az USA kenyai és tanzániai nagykövetsége ellen hajtottak végre terrortámadást.

9. Jo Nesbø: Nemeszisz

9.1 A regényről

Jo Nesbø Nemeszisz című bűnügyi regényében egymás mellett sorjázik a rendőrségi korrupció és cigány bűnfolklor, furcsa gyilkossággal végződő bankrablás, meg egy volt barát-nő rejtélyes halála. A háttérben pedig kirajzolódik a jóléti burok alatti ambivalens és átalakulások előtt álló Norvégia fantomképe.

Egy látszólag egyszerű bankrablás végén a rabló minden ok nélkül agyonlövi a kérését teljesítő pénztárost, amit a biztonsági kamera rögzít. Egy látszólag egyszerű randevú után valaki agyonlövi Harry Hole nyomozó régi szerelmét, akinél vacsorázott és akivel együtt töltötték az éjszakát. Hole azonban saját ágyában ébred és az eltelt húsz órából semmire nem emlékszik. A nyomozó fenyegető e-maileket kap, közben a bankrablások folytatódnak. Hamis nyomok, később jelentőséget nyerő elszólások, levélrészletek és telefonos foszlányok alakítják-bonyolítják a nyomozást, melynek során valaki gyilkost akar csinálni Harryból.

Ezáltal a mogorva, cinikus Harry Hole főtisztet munkája és magánélete egyszerre több ügybe keveri bele, amelynek során egymás után derül ki, hogy minden mindennel összefügg. Ugyanígy válik nyilvánvalóvá, hogy az összefüggések más összefüggések leplezését szolgálják. Bankrablás, gyilkosság, drog- és fegyverkereskedelem a felszínen, miközben a mélyben féltés, féltékenység, harag és bosszú. Minden adott, hogy a szálak összegubancolódjának. A történet nagy része Oslóban játszódik, de nyomok vezetnek Brazíliába, Egyiptomba, Moszkvába is. „Az események a kollegialitás, a hűség, a szerelem és a szeretet értékeit is időleges homályba vonják,...de a regény nincs túlterhelve indokolatlan kulturális-filozófiai kitérőkkel: mindvégig arányos szerkezet, feszes dramaturgia jellemzi.”⁵³

A történet két szála a cigány Raskol személyén keresztül kapcsolódik össze. A roma származás lehetőséget ad az írónak, hogy egyik szereplője mondanivalójába fogalmazzon meg rasszista sztereotípiákat, ide értve a cigányok sematizálását. (Természetesen Nesbø nem rasszista.) De Raskol szájából ismerjük meg a cigányok tömör történetét is.

„Két érdekes mellékszál van még, egyrészt a rossz zsaru története a befejezéséhez látszik közeledni, a másik, sokkal látványosabb pedig a cigányságé, a cigánymaffiáé, nem érdektelen, még ha kissé fantasztikus történet kerekedett is ki belőle.”⁵⁴

⁵³

Halmi Tamás: Norvég minta. Népszabadság, 2009. május 16.

⁵⁴

uo.

9.2 Politikai és társadalmi mondanivaló

Hole nyomozó nem változott: „*A rendőrkapitányságon senki előtt nem volt titok, hogy Harrynak alkoholproblémái vannak. Az, hogy egy köztisztviselő alkoholist, önmagában még nem ok az elbocsátásra, de ha részegen jelenik meg a munkahelyén, az már annál inkább.*” (Nemeszisz, 19. o.)

A Nemesziszben is történik utalás Nesbø korábbi krimijére, a Vörösbegyre, amelyben egy rendőr megölette Hole nyomozótársát és barátját, Ellen Gjeltent. A gyilkosságot elkövető neonácira egy másik szkinhed, Roy Kvinsvik tesz beismerő vallomást – itt is kiderül, hogy a kopaszok törzshelye a Herbert’s Pizza. (Nemeszisz, 105. o.)

A bűnügyi regény egyik nyomozója így fogalmazza meg hivatásuk motivációját: „*De hát az ember azért lesz rendőr, mert van valamiféle elképzelése a rendről meg a dolgok egyensúlyáról, nem? Elszámolás, igazságszolgáltatás meg ilyesmi. Aztán egy nap lehetőség nyílik rá, hogy kiegyenlítsd a számlát, amiről mindig is álmodtál.*” (Nemeszisz, 377. o.)

A rendőri vezetőnek pedig „*muszáj, hogy megteremtsen magának egy kvázi parancsnoki hidat, amiről rálátása nyílik a dolgokra. Az pedig, hogy a beosztottjai időnként azon frusztrációjuknak adtak hangot, hogy a vezetőség információkat tart vissza, azért történhetett meg, mert az emberei épp azt nem értették meg, hogy a tudás hatalom, és hogy a vezetőségnek igenis hatalommal kell bírniuk fölöttük, amikor kijelölik az útirányt, ami majd a kikötőbe vezet.*” (Nemeszisz, 419. o.)

A rendőri karrier szempontjából az író így jellemzi az egyik feltörekvő nyomozót, Rune Ivarssont, akiből ami „*a nyomozói tehetség terén hiányzott, azt a politika és a rendőrkapitányság hierarchiáján belüli szövetségépítés iránti kifinomult érzékével kompenzálta...egyfajta természetes magabiztossággal is rendelkezett, amit sokan vezetői adottságnak tekintenek, (pedig Ivarsson) egyáltalán nem volt képes észrevenni saját korlátait*” (Nemeszisz, 22. o.) A statisztikai szemlélet – mint látjuk – nem csupán a magyar rendőrség sajátossága, mert Ivarsson terjeszti, hogy amióta ő vezeti a rablási csoportot, a felderített bankrablások aránya 35 százalékról 50 százalékra emelkedett. De azt már nem teszi hozzá, hogy „*kinevezése egybeesett az ominózus osztály létszámának megduplázásával és a nyomozási módszereket érintő kompetenciák általános kibővülésével*” (Nemeszisz, 22.o.) Karl Weber idős bűnügyi helyszínelő nem kedvelte a „*nálánál fiatalabb főnököket, akik a szemében kizárólag inkompetens, törtető karrieristák, akiknek sem a szakmához, sem a testülethez nincs semmi érzékük, ezzel szemben erős késztetést éreznek a bürokratikus hatalom és a befolyás mindenáron való megszerzésére*”. (Nemeszisz, 45. o.) A rablási csoportnál

dolgozók a bűnügyek feldolgozásánál először mindig a fedett nyomozókat vonják be, ha az esetről rögzített képfelvétellel rendelkeznek. Visszaeső elkövető esetében ilyenkor tíz esetből hétszer sikerül leleplezni az elkövetőt. *„Egy jó nyomozó felismeri a régi ismerősöket a testfelépítésük, testbeszédük, hangjuk, a szóhasználatuk és minden egyéb apróság alapján, amit nem rejthetnek a maszkjuk mögé.”* (Nemeszisz, 49. o.) Egy ügyeletes tisztnek minden vágya az, hogy nyomozhasson és majd bűnügyi szakértővé váljon – főtisztnél is magasabb fizetéssel. Addig is abból áll a napja, hogy túlادagolt tiniket fuvaroz az ügyeletre, gyerekeknek magyarázza, hogy azért kell elvinniük az apjukat, mert veri az anyjukat és muszáj *„elviselni azt a sok buzerálást mindenkitől, aki gyűlöli az ember egyenruháját”*. (Nemeszisz, 369-370. o.) A nyomozás során, mint metodikai elem, szóba kerül a szociális távolság is, amely két, egymást nem ismerő ember esetében 1-3,5 méter. A személyes távolság, amelyet az ember a barátai, ismerősei számára tart fenn, egy métertől negyvenöt centiméterig terjed. A családtagoknak, szerelmesnek fenntartott intim távolság kb. 20 centiméter. Tehát egy képen látható emberek közötti távolság segít a köztük levő viszony/kapcsolat-mélység megállapításában. (Nemeszisz, 145-146. o.)

A krimiben szó esik egy tv-adásról, amelyben egy filozófus és egy szociálintropológus vitatkozik a bosszú fogalmáról az Egyesült Államokat 2001-ben ért terrortámadás kapcsán. Egyikük szerint a szabadság és demokrácia erkölcsi értékeit képviselő Államoknak *„morális felelőssége bosszút állni a területét ért támadásokért, mivel azok egyben ezeket, az értékeket is támadják. Csak a megtorlás ígérete – és annak megvalósítása – védhet meg egy olyan sebezhető rendszert, mint egy demokrácia.”* A vitapartner kérdésekkel próbálja cáfolni ezeket, az állításokat: *„És mi van abban az esetben, ha azok az értékek, amelyeket a demokrácia képvisel, maguk is a megtorlás áldozataivá válnak? Mi van akkor, ha egy másik nemzet joga a nemzetközi törvényhozásra való hivatkozás miatt sérül? Egyáltalán, miféle értékek azok, amiket úgy védelmeznek, hogy a vétkesek üldözése közben ártatlan civileket tesznek jogfosztottá?”* Nesbø nem foglal állást a kérdésben, szereplője másik csatornára kapcsol. (Nemeszisz, 108-109. o.) Régi ismerősünknek, Tom Waalernek nyomozónak *„barnainges nézetei”* vannak *„a homokosokkal, kommunistákkal, szociális támogatást elfogadókkal, pakisztániakkal, sárgákkal, négerekkel, cigányokkal és törökökkel kapcsolatban”*. (Nemeszisz, 78-79. o.)

A Nemeszisz egyik meghatározó alakja Raskol Baxhet, a horáhane cigány bűnöző, aki így vall magáról: *„Cigány vagyok. Könnyen lehet, hogy az én világom egy feje tetejére állított világ.”* (Nemeszisz, 232. o.) Raskol albán név, de apja tagadta ezt a kapcsolatot, mert szerinte Albánia Európa kloákája. Ezért Raskolnak – aki valójában a mecskáríkhhoz, a legna-

gyobb albán cigány csoporthoz tartozott – azt tanították, hogy Romániában született, Bulgáriában keresztelték meg és Magyarországon metélték körül. A család Enver Hodzsa cigányüldözése miatt menekült a hegyeken keresztül Montenegróba és onnan tovább kelet felé. (Nemeszisz, 209. o.) Raskol, illetve rokonai – a norvégiai romákhoz hasonlóan – azonos módon éltek: „...egy kátyúkkal borított úton végigzötyögtek egy sáros, kihalt futballpálya melletti parkolóig, amelynek a végében két lakókocsi állt. Két nagy és új, valamint egy kicsi és régi, ami hiányzó kerekei helyett téglákon állt.” (Nemeszisz, 337. o.) A cigányok nem bocsátják meg, ha egy roma lány nem romával létesít viszonyt: „Stefan hallani sem akart többé Annáról, amiért a lány megismerkedett egy gádzsóval.” (Nemeszisz, 347. o.) Annát tizennégy éves korában feleségül akarták adni egy görögül beszélő gringócigányhoz, de még esküvő előtt megszökött egy gádzsóval. „Egy dán tengerésszel. Ez a legrosszabb, amit egy cigány elkövethet. Szégyent hozott az egész családra.” (Nemeszisz, 120. o.) Annának „gádzsó barátai lettek. És gádzsó szokásai. Nem akart úgy élni, mint mi, azt akarta csinálni, amit a barátai – független akart lenni, pénzt keresni, saját lakást...nem volt többé közünk hozzá.” (Nemeszisz, 396. o.) De más szokásokat is megismerhetünk a krimiből: „Dél-Európában a cigányok közt megszokott dolog, hogy a fiatal testvér vagy a fiú bűnhődik az elítélt helyett, ha az családos ember...Ez olyan becsületbeli dolog nálunk, tudod.” (Nemeszisz, 395. o.) A cigányoknak bonyolultabb a halálhoz való viszonyuk, mint a nem-cigányoké. Rettegnek a „mulétól”, a halottól, hitük szerint a halottak tovább élnek. Csak az asszonyok képesek elűzni őket. A halottakat a koporsóval együtt égetik el, a hamvasztás szokását még Indiából hozták magukkal. „Angliában a halott lakókocsiját is elégetik, de már nem engedik meg, hogy az özvegy is benne legyen”. (Nemeszisz, 119. o.) Amikor a cigányok úton vannak, minden útelágazásnál hagynak egy patrint, egy faágra kötözött piros kendőt, „rovátka egy csontban – mindnek megvan a maga jelentése. Egy kép mindig azt jelenti, hogy valaki meghalt. Vagy meg fog halni.” (Nemeszisz, 277. o.) A krimiben megemlítik a világhírű német dizájnert, Bertol Grimmert, aki – többek között – Hitler párizsi győzelmi emlékművét tervezte 1941-ben. Karrierje csúcsán kiderült, hogy három negyedrészt cigány származású. „Koncentrációs táborba küldték, a nevét pedig törölték minden egyes épületről és műalkotásról, aminek a létrehozásában részt vett...(a táborban) mindkét kezét szétszúrták a kőfejtőben, ahol a cigányokat dolgoztatták.” (Nemeszisz, 88. o.)

10. Összegzés

Azzal a kérdéssel kezdeném, hogy érdemes volt-e, megérte-e a tíz bűnügyi regényt, min-
tegy 4500 oldalt elolvasni (és jegyzeteket készíteni róluk)? A válaszom egyértelműen:
IGEN.

Már az is érdekes volt, hogy a könyveket nem a megszokott módon olvastam, tehát cse-
lekményközpontúan, hanem az első olvasás során – amikor még tényleg csak olvastam és
nem jegyzeteltem – is figyeltem a jellemekre, de elsősorban a társadalmi viszonyokra, a
politikai helyzet bemutatására és nem utolsó sorban a rendőrség megjelenítésére, bemuta-
tására. Be kell vallanom, hogy mindhárom tekintetben többször az irigység fogott el.

Ezeknek a bűnügyi regényeknek a nagy előnye, hogy a szélesebb közvélemény is megis-
meri a skandináv – immár csak „félíg” – jóléti társadalmak mindennapjait, a multikultura-
lizmustól kezdve az előítéletekig, a második világháborús szerepvállalástól a neonáci
mozgalmakig, a média hatalmi ág szerepétől a politikai korrektségig. Mint említettem, van
mit irigyelni. De az írók – és, mint erre a bevezető fejezetekben szakirodalommal alátá-
masztva utaltam, szociografikus hitelességgel és pontossággal ábrázolják a negatív tenden-
ciákat is. És ezekhez kiváló jellemábrázolások társulnak. (Ezzel azért nem foglalkoztam,
mert akkor a pszichológia területére kellett volna „vándorolnom”.)

Több olyan területe van az ábrázolt társadalmaknak, amelyek átfedést mutatnak a magyar-
országi viszonyokkal. Gondolok itt a családon belüli erőszakra, a második világháborús
szerepvállalásra, a neonáci mozgalmakra.

Nagyon érdekes volt megismerni a skandináv emberek mentalitását is. Általánosságban a
pozitív közösségi szellemet, a kulturált viselkedést – sőt a politikai kultúrát – és a mikro-
közösségek hozzánk hasonló kicsinyességét, intrikákkal átszőtt világát.

Szeretnék még foglalkozni a témával, hiszen a jegyzeteim alapján is a megadott terjedelem
többszörösét lehetett volna megírni. Egyrészt szeretném tovább mélyíteni ezeknek a kri-
miknek a társadalomtudományi elemzését, majd később újabb krimiket bevonni az elem-
zésbe.

Itt kell megjegyeznem, hogy Nesbø-től elolvastam a „Leopárd” című krimi is, de ez in-
kább akció-krimi, ezért nem vontam be az elemzésbe.

Szóval mindenkinek csak ajánlani tudom a skandináv krimiket, de úgy, hogy a társadalmi
jelenségekre „nyitott aggyal” olvassák és ne egy hétféle gyors kikapcsolódásnak tekintsék
csak.

FÜGGELÉK:

F.1. Breivik

Nesbø a krimijei kapcsán adott interjúkban több esetben is foglalkozott Breiveikkel, illetve az általa elkövetett merényletekkel, mintegy alátámasztásként a műveiben ábrázolt deviáns Norvégiához.

2011. július 22-én a norvég Andres Behring Breivik kettős merényletet követett el. Először Oslo kormányzati negyedében, a miniszterelnöki hivatal és egy sajtóközpont közelében robbantott fel egy gépkocsiba rejtett pokolgépet – a hivatal ablakai betörték, az olajügyi minisztérium épülete kigyulladt –, majd két órával később a fővárostól 40 kilométerre fekvő Utoya szigetén, a Norvég Munkáspárt ifjúsági szervezetének táborában rendezett löfegyverrel vérfürdőt. A két helyszínen összesen 77 ember veszítette életét, 240-en megsebesültek.

Jens Stoltenberg miniszterelnök szerint a második világháború óta nem történt az országban ilyen súlyos bűncselekmény. Norvégia nyitott és biztonságos társadalom, ahol atrocitás, fenyegetés nélkül lehet politikai vitákat rendezni, ezért a vezetőket övező biztonsági intézkedések is minimálisak. Ezeket az értékeket a norvégok – miniszterelnökük teljes támogatásával – a merényletek után sem szándékoztak feladni. Breivikkal Európában a terrorizmus új fajtája, a terroristák új típusa jelent meg, az, aki az adott országban született, szocializálódott és ott nőtt fel.

A merénylet rádöbbenette a világot, hogy a norvég jóléti államban (is) a felszín alatt komoly társadalmi problémák húzódnak. A skandináv krimik kedvelőinek, így Jo Nesbø olvasóinak ez nem újdonság, hiszen ezek a bűnügyi regények már korábban reálisan ábrázolták a valóságot. A társadalmi problémákat „frissítő” és nyomon követő irodalomnak jelentős szerepe lehet abban, hogy az emberek felkészültebben fogadják a szélsőséges nézeteket, megjelenéseket. Ezért mondta Stoltenberg, hogy egy demokratikus társadalomban minden nézettel együtt kell élni, de az erőszakot nem lehet tolerálni.

Breivik a bírósági tárgyalásán elmondta, hogy szerb nacionalisták inspirálták a gyilkosságra, és szeretett volna eltávolodni a náci szélsőjobbboldaliság korszerűtlen szellemétől. Dicsérte az al-Kaidát is, bírálta a szerinte elnőiesedett norvég férfiakat. Militáns keresztényként a Templomos Lovagok – akiknek létezése, működése ma is rejtély, ha egyáltalán léteztek - iszlámellenes szervezet tagjának nevezte magát. Az Utoya szigetén meggyilkolt

fiatalok bűne szerint az volt, hogy a norvég kormánypart ifjúsági szervezete tagjaiként a multikulturalizmus eszméit terjesztették.

A magyar felmenőkkel rendelkező, stockholmi születésű, a szélsőjobboldallal foglalkozó svéd televíziós újságíró, Gellert Tamás szerint: „Breivik például tudatosan választotta célpontjának a norvég Munkáspárt ifjúsági táborát.

A jóléti állam ugyanis szociáldemokrata elvek mentén épült fel, aminek valóban mindenki élvezi jótéteményeit, de közben egyre többen tekintenek gyűlölettel a demokratikus baloldal által Skandináviában különösen erősen felvállalt értékekre, a befogadó, nyitott társadalomképre, a multikulturalizmusra, vagy a feminizmusra.

A szélsőjobb szemében ezek az értékek „megsemmisítik” a „hagyományos” családi értékeket. Ráadásul egyes szélsőségesek az iszlám terjedésében is bűnösnek látják a baloldalt, amely értékeiből fakadóan jogokat és lehetőségeket biztosít a bevándorlóknak is. Ide tartozik még, hogy a gazdasági válság okozta nehézségek az elmúlt években errefelé is fokozták a bizonytalanságot.

A bizonytalanság pedig mindenhol táptalaja a leegyszerűsített világmagyarázatoknak, ezekből pedig előítélet, az előítéletből gyűlölet, abból pedig erőszak fakad.”⁵⁵ Breivik elítélése esetére a tárgyalás idején norvég politikusok e-mailekben kaptak fenyegetést a Templomos Lovagok nevű terrorista szervezet nevében, amelynek létezésére nincs bizonyíték. A bíróság 2012 augusztusában a norvég törvények alapján a legsúlyosabb büntetést kapta: 21 év börtönt. Zárásként egy olyan véleményt szeretnék idézni, amelynek szerzője a 2011-es merénylet után négy nappal érkezett Norvégiába, töltött ott egy hónapot és közelről tapasztalhatta meg az emberek reakcióját. Az ítélethirdetés után készített vélemény minden sorával, gondolatával egyetértek:

„Breivik esetében egy torz eszme találkozott egy torz lélekkel. Esete sajnos nem egyedülálló. A magyarországi romagyilkosságok feltételezett elkövetői sem cigánytelepek szomszédságában éltek, közvetlen sérelmeket ők sem szenvedtek el. Viszont a cigánygyilkosságok vádlottjait is vonzották a katonai kiképzőtáborok, a férfias küzdelmek, a hősiek csaták. Léteznek olyanok, akik nem képesek megszokni, hogy műszerek vesznek körbe minket, föl lehet kapcsolni a villanyt, vitáinkat bírósági tárgyalótermekben intézzük el és nem bunkóval a kezünkben. Nekik ez a kor kevésbé romantikus és daliás, ők látják magukat sisak-

⁵⁵ Nagy Szilvia: A szélsőjobb olyan veszély, mint az iszlám terrorizmus.
http://www.vasarnapihirek.hu/nyomtatas?cikk=/fokusz/szelsojobb_gellert_terrorizmus_romagyilkossag_iro_gyilkossag

ban, páncélban, és látják a Nagy Végső Összecsapást is. Ezért még előtte támadásba lendülnek.

Érdekes azonban, hogy bomlott elméjükben az már nem dereng föl, hogy a véghezvitt akció soha nem merész és heroikus küzdelem, hanem mindig sunyi gyilkosság. Breivik világméretű harca az Iszlámmal oda vezetett, hogy alattomból támadva megtizedelte a norvég szocdemek ifjúsági tagozatának fegyvertelen tagjait. Sein Kampf.

Legyen ez tanulság: ha valaki elhiszi, hogy igazának erőszakkal, a vele egyet nem értők megsemmisítésével is érvényt szerezhet, ha politikai vagy faji alapon elvitatja más élethez, szabadsághoz való jogát, kétségbe vonja emberi méltóságát, akkor ez mindig ide vezet, ártatlanok halálához, akiknek semmi közük nem volt a gyilkos fejében tomboló őrülethez. És legyen ez figyelmeztetés: a világ egy szarabb hely lesz, ha húsz év múlva egy norvég bíróság úgy dönt, hogy Breivik már nem veszélyes a társadalomra, ezért szabadlábra helyezi.

A veszély egyik megszemélyesítője innentől Anders Behring Breivik. Ő intézte így.”⁵⁶

F.2. Egyéb bűnügyi regények

Az 1961-es születésű **Anders Roslund** és az 1957-ben napvilágot látott **Börge Hellström** „Három másodperc” című bűnügyi regénye betekintést nyújt a svéd börtönök világába. A kép hiteles, hiszen a szerzőpáros egyik tagja, Roslund elismert és megbecsült újságíró, míg Hellström börtönviselt író, aki egyik alapítója volt a börtönviseltek reszocializációját (társadalomba történő visszaintegrálódásukat) segítő szervezetnek. A műből kiderül, hogy a svéd rendőrség bűnözőket alkalmaz(ott) titkos ügynökként és építette be őket különböző bűnszervezetekbe. „*Besúgó. Ügynök. Fedett titkosszolgálati forrás. Egy bűnöző, aki bűnt követett el, amit elnéznek neki, mert segít felderíteni más bűnöket.*” (Három másodperc, 465. o.) Ezek az ügynökök a szürke zónában dolgoznak. Ezt természetesen minden hivatalos és nem hivatalos fórumon tagadják, hiszen a bűnözőkből lett ügynökök törvényen kívül állnak.

Az Egyesült Államokban továbbképzésen tanuló svéd rendőrtiszt a bűnöző-ügynökökkel kapcsolatban így fogalmaz: „...ez a jövő. Még több ügynök. Még több beépített ember. Ez a módszer egyre gyümölcsözőbb. Ezért vagyok itt...És ezért jöttek ide az európai kollégák is. Tanulni. Mert ez a jövő módszere.” (Három másodperc, 487. o.)

⁵⁶ Hont András: Anders Breivik gyilkos szélmalomharca.
http://hvg.hu/velemeney/20120824_breivik_itelet

A főszereplő (főhős) Piet Hoffmann *„ott ült a feleségével szemben, és belekezdett a történetbe. Egy tíz évvel ezelőtti börtönbüntetésről és egy rendőrrel, aki beszervezte ügynöknek. Arról, hogy továbbra is bűnözött, ami fölött a rendőrök szemet hunytak...Beszélt a kitalált priusáról, a mondvacsínált vádemelésekről és börtönbüntetésekről, amik egy különösen veszélyes, erőszakos bűnöző színében tüntették fel.”* (Három másodperc, 200. o.) A regény lapjairól „sugárzik” a hitelesség. Bemutatják, hogyan jut át a drog a határon és mekkora hatalma annak, aki a büntetés-végrehajtási intézetek drogpiaját uralja. Ezen keresztül kapunk képet meg a büntetés-végrehajtás súlyos visszasságairól is.

A kábítószer az Észak-Lengyelország (Świnoujście) és Svédország (Ystad) közötti komp-járaton hozzák át az „öszvérek” a gyomrukban; a főszereplő, Piet Hoffmann 15 „öszvért” foglalkoztatott. Egy „öszvér” egy út során 2000 grammot hoz be a gyomrában levő 200 barna gumiburkolatú kapszulákban. *„Ez a mennyiség a háromszorosára nő, ha a piacra szánt keveréket elkészítik...”* A tíz tapasztalt futár fejenként kétszáz, az öt új fejenként százötven kapszulát szállít. *„Az összesen több mint huszonhét és fél kiló friss amfetamin, amiből nagyjából nyolcvankét kiló áru készül. Grammonként százötven koronáért adnak majd túl rajta a piacon.”* (Három másodperc, 35-36. o.) A gyomorban beszállított kábítószer tej segítségével hánytatják ki az „öszvérekből”. A szerzők láthatóan hitelesen írják le, miként zajlik le egy ilyen folyamat. A tejjel megitatott futár tál fölé görnyed: *„Hoffmann oldalba rúgta kemény orrú cipőjével, mire a rémségesen bűzlő kis lúzer előredőlt és végre hányt. Fehér tejfoltok és apró, barna gumidarabok virítottak a nadrágján meg a konyha márvánnyal burkolt padlóján...Felvett egy gumikesztyűt és kihalászta a barna gumikat. A hús, szinte teljesen gömb alakú labdát leöblítette a csap alatt, aztán lehámozta róluk a gumit.”* (Három másodperc, 20-21. o.) *„...késsel felvágták a kapszulákat, a port pedig beleöntötték egy nagy üvegtálba, ahol összekeverték szőlőcukorral. Egy rész amfetamin Kelet-Lengyelországból, két rész szőlőcukor a sarki boltból. Huszonhét kiló tiszta kábítószerből nyolcvanegy kiló áru, amit el lehet adni az utcán.”* (Három másodperc, 42. o.) A kulcsprobléma a jó és rossz kérdésének megítélése. Elfogadható-e, hogy politikai döntéshozók egy magasabb (rendűnek vélt) cél érdekében segítséget nyújtanak a drogcsempészetéhez? A rendőrség céljai elérése érdekében szabályokat szeg, hamisít, manipulálja a jelentéseket. *„Adva van egy hivatalos nyomozás, olyan, amelyet mi csinálunk, te meg én, és adva van egy másik, ami csak itt létezik, a rendőrség vezetőinek szóló titkosszolgálati jelentésekben.”* (Három másodperc, 465. o.)

„Ki a bűnöző és ki az áldozat? Bizonyos helyzetekben csak nézőpont kérdése. Mint Piet Hoffmann titkos ügynök esetében, aki egy botlása után börtönbe kerül, majd lengyel

nyelvtudása okán a svéd rendőrség titkos ügynököt farag belőle és beszervezi a svédországi lengyel maffiába. Rövid időn belül elismert maffiózó lesz belőle és főnökeitől megkapja a nagy feladatot: szervezze meg a svéd börtönökön belüli drogpiacon. *„Néhány napon belül majd többet is piacra dob, de előbb be kellett szerveznie az F blokk két felügyelőjét, akiket a Görög is pénzelt, és akik rendszeresen csempészték be hatalmas mennyiségeket.”* (Három másodperc, 269. o.) A rendőrség viszont a drogterjesztés lebuktatását és felszámolását várja tőle. Ennek érdekében koholt vádakkal letartóztatják, gyorsan elítélik, és bekerül Svédország egyik legszigorúbban őrzött börtönébe.⁵⁷ *„Öszvér. Hulla. Lengyelek...Szóval kábítószer, erőszak, Kelet-Európa...Más szóval szervezett bűnözés...Azaz maffia...A körzetekben a kollégák tétlenül nézik, ahogy tisztára mossák a mindenféle maffiapénzeket, amiket kábítószerrel, fegyverkereskedelemmel vagy csempészettel kerestek.”* (Három másodperc, 59-60. o.) *„Egy gramm amfetamin százötven koronába kerül az utcán. A börtönben háromszor ennyibe. A heroin grammja ezer korona az utcán. Benn a háromszorosa.”* (Három másodperc, 72. o.) *„Négyezer elítélt, nagybani fogyasztók. Az árak háromszorosak a kintiekhez képest. Nyolc-, esetleg kilencmillió korona naponta....Vannak olyanok, akik a cellából is fizetni tudnak az anyagért, akiknek sok pénzük van. És vannak olyanok, akik nem tudnak fizetni. Ennek ellenére nekik is folyamatosan adnánk cuccot...Így toborzunk majd új embereket a kinti munkára: idekint ugyanis választhatnak, vagy nekünk dolgoznak és kiperkálják a tartozásukat, vagy kapnak két golyót a fejükbe.”* (Három másodperc, 94-95. o.) Hoffmann első akciója sikeres volt, *„ő meg a Wojtek átvették a börtönt.”* (Három másodperc, 271. o.)

A rendőrség álláspontja érthető, hiszen a szervezett bűnözést csak belülről lehet megállítani. Bűnözőt leghitelesebben bűnöző alakíthat, aki nemcsak felhasználható, de lecserélhető, sőt pótolható is. Természetesen nem könnyű kialakítani egy profilt, a fedőtörténetet, amivel az ügynök beépülhet, mert a másik oldalon is ismerik a trükköket. „Nem is olcsó mulatság valakit betanítani, minden vizsgálatnak megfelelő háttérrel kreálni. Ezért vigyáznak is a befektetésükre. Egy bizonyos pontig.”⁵⁸ Probléma esetén a rendőrség magára hagyja ügynökeit a bűnözők között: *„Nem ismerjük. Ejtették őket, ha túl sok lett a kérdés...Elfordították a fejüket, ha megkezdődött a vadászat, és a szervezet, ahova az illető beszivárgott, a saját módszereivel oldotta meg az ügyet.”* (Három másodperc, 284. o.) Ezért volt több gyilkosság az elmúlt években a svéd börtönökben. A nyomozás pedig

⁵⁷

Sz. Zs. Két tűz között. http://www.konyv7.hu/index.php?akt_menu=1263&hir_reszlet=3391

⁵⁸

Boros Ágota: Ismert, veszélyes, fegyveres. <http://olvassbele.com/2011/11/24/ismert-veszelyes-fegyveres-roslund-hellstrom-harom-masodperc/>

eredménytelen maradt, mert senki nem látott és nem hallott semmit. A cél pedig szentesíti az eszközt. A történetben jogszabály ellenesen vet be a rendőrség egy katonát civil ellen, pedig a határozat egyértelműen fogalmaz: „Ezen rendelet értelmében a Svéd Honvédség tagjai nem vethetők be, ha magánember elleni erőszak, illetve erő alkalmazásának kockázata áll fenn.” (Három másodperc, 365. o.) A szerzők összegzése: „A kelet-európai maffia három működési területe. Fegyver. Prostitúció. Kábítószer...A maffia mindent kézben tartott, a rendőrség csak állt és tehetetlenül nézte.” Természetesen a kábítószer-terjesztés mögött egy fedőintézmény áll, egy lengyel biztonsági cég „A Wojtek pontosan ugyanabból a káoszról öltött testet, mint az összes többi új szervezet Kelet-Európában: hirtelen ledőlt egy fal, az alvilág és a gazdasági élet egygyé olvadva tülekedett a tőkéért. A rendőrség és a katonaság alapította szervezetek mind ugyanúgy épültek fel: egy mindenható nagyfőnök irányította valamennyit. Grezegorz Krzynówek volt a Wojtek feje. Tökéletes volt. Az irányítás nagymestere, akinek pénzügyi háttere megingathatatlan, és aki támadhatatlan abban a társadalomban, ami nem működhetett törvények nélkül, valamiféle pénzügyi és bűnügyi garancia nélkül, ami az erőszak és a tőke kirakataul szolgált.” (Három másodperc, 95., 65. o.) A bűnügyi regény végén az írók közlése, hogy mi a valóság és mi a képzelet művükben. Valóság a bűnözők rendőrségi alkalmazása, akiket akár már a vizsgálati fogság alatt be- szerveztek. Az ügynökként dolgozó bűnözők törvényen kívül állnak, számukat növelni kívánják, mert a rendőrség szerint a hagyományos titkosszolgálati eszközök nem elég hatékonyak. A börtönökön belül valóban tevékenykednek dílerek. „A büntetés-végrehajtást tudna ugyan vetni a kábítószer beáramlásának, de valamiért mégsem teszi.” (Három másodperc, 538-539. o.) A szerzők megköszönik a munkájukat segítőknek a tanácsokat, észrevételeket. Voltak köztük hosszú börtönbüntetésre ítélt bűnözők, „bölcsek és bátor rendőrök”, a börtönszemélyzet tagjai és különböző (robbantási, helyszínelő stb.) szakértők. Felvetődik a kérdés, Magyarországon lennének-e olyan rendőrök, büntetés-végrehajtási dolgozók, akik olyan (nem minősített) információkat adnának íróknak, amelyek az ezeken a szervezeteken belüli visszaélésekre, törvénytelenésekre mutatnak rá?

Az „Ingovány” című krimit jegyző svéd szerzőpáros első tagja, **Michael Hjorth** 1963-ban született, forgatókönyvíró, producer és rendező, míg egy évvel fiatalabb társa, **Hans Rosenfeldt** ugyancsak forgatókönyvíró, valamint rádiós és televíziós műsorvezető. Az Ingovány egy trilógia első darabja, amelyben egy kriminálpszichológus áll a középpontban. Egy rituális jellegű gyilkosság áll a cselekmény középpontjában, amit a helyi (Vasteras) rendőrség nem tud megoldani, ezért segítséget kérnek a Svéd Királyi Nyomozóhatóság Gyilkossági Ügyosztályától, akik a helyszínre sietnek. Torkel Höglund és cso-

portja profi módon végzi a munkáját, hozzájuk csatlakozik még Sebastian Bergman, az említett kriminálpszichológus. A skandináv krimik típusjegyeinek megfelelően a krimi sem csak a bűnügyekről szól. Emberi kapcsolatok válnak értelmezhetővé, de képet kapunk az életszínvonalról, a szociális viszonyokról, a gazdasági-társadalmi helyzetről, mutatókról. „Nem a gyilkosságok felderítése az első, hanem a mögötte álló társadalmi viszonyok, szociálpszichológiai hálók, családi tűzfészek és egyéb emberi lomok feltárása.”⁵⁹ Az emberi kapcsolatok minőségét mutatja Vanja Lithner rendőr megállapítása, amiben a női intuíció is tetten érhető: *„Útközben a halott fiúra gondolt, és eszébe ötlött valami, amitől egyszerre lett szomorú és dühös: ez idáig még senkivel nem beszélt, akit különösképpen meg rázott vagy elkésértetett volna Roger halála.”* (Ingovány, 66. o.) A meggyilkolt Roger Eriksson iskolatársa, Fredrik Hammer elgondolkodott az emberi képmutatásról, hogy olyan felsős lányok gyújtottak gyertyát és helyeztek el koszorút az áldozat emlékére, akik egyébként soha nem méltatták egy pillantásra sem és soha nem is álltak volna szóba vele. Fredrik *„úgy értelmezte az emberek viselkedését, hogy csak bömbölnek és kihasználják a tragikus eseményt, hogy saját magukat állítsák a középpontba és kitöltsék a lelkük mélyén lakozó ürességet. Talán az összetartozás élményét kellett volna megélnie, vagy egyszerűen csak meg kellett volna élnie valamit”* (Ingovány, 67. o.) Fredrik párhuzamot von a svéd külügyminiszter asszony 2003. szeptember 10-i meggyilkolásával; akkor is meghökkent, hogy olyan emberek gyászolják a politikust, akik nem is ismerték őt. Vajon mi készítette őket erre? *„Talán Fredrikkel volt a baj, mert egyáltalán nem érezte, nem élte át a kollektív gyászt.”* (Ingovány, 68. o.) A gyilkossággal a TV4 is foglalkozott. *„A műsorkészítők láthatóan azt a nézetet vallották, hogy egy fiatal áldozat már elég ok arra, hogy a fiatalok közötti erőszak témáját boncolgassák. Mindegy, mennyi időse volt a tettes. A vita persze nem vezetett sehova. Különösen a családjukat elhagyó apákat kiáltották ki bűnbaknak, általánosságban pedig a nemtörődöm szülőket ostromozták, na meg a filmeket és az erőszakos játékokat. Végül aztán egy agyon piercingelt harmincas nő kimondta... 'Nem szabad elfelejtenünk, hogy a társadalmunk egyre kíméletlenebbé válik.' Ezek tehát az okok: szülők, videojátékok és a társadalom.”* (Ingovány, 123. o.)

A svéd Agatha Christie-ként emlegetett **Camilla Läckberg** Fjällbacka-ban született 1974-ben és itt játszódik „A köfejtő” című bűnügyi regénye is. (Főállású íróvá válásáig eredeti közgazdász végzettségének megfelelő munkakörben dolgozott.) Ez megkönnyíti számára az írást, hiszen a kulisszák kitalálásán nem kell sokat töprengenie, adott az életstílus és az

⁵⁹ Michael Hjorth – Hans Rosenfeldt: Ingovány (-banza-), Magyar Narancs, 2012. április 19.
<http://magyarnarancs.hu/konyv/michael-hjorth-hans-rosenfeldt-ingovany-79694>

életvitel is - tapasztalatból. Fő erőssége az aprólékosságot tükröző részletek, a szereplők mélyreható jellemrajza. „(Morgan) rájött, vannak mások is. A tudat maga is elég volt. Igazából nem vágyott szociális érzékre, ami olyan fontosnak tűnt az átlagembereknek. Úgy a legjobb, ha magában ül a kis faházban és a számítógép az egyetlen társasága. Néha elviselte a szülei jelenlétét...Az évek során megtanulta értelmezni őket, felfogta a bonyolult nonverbális jeleket, az arckifejezéseket, a testbeszédet és ezernyi mást, amit az ő agya egyszerűen nem tudott kezelni.” (A köfejtő, 49. o.) „Nekünk, aspergereseknek nehézséget okoz, hogy értelmezzük a mimikát, a metaforákat, az iróniát és a hangszínt. Ebből következik, hogy nagyon bajosan boldogulunk a társadalomban.” (A köfejtő, 148. o.) Különböző vélemények szerint történetét az először kitalált motívum köré építi fel, témái pedig a pénz, a féltékenység, a bosszú. „A leginkább figyelemre méltó tény talán az volt, hogy a homoszexuálisokat még mindig csak a nagyvárosokban sikerült elfogadni...Elégnek bizonyult, ha valaki szokatlan foglalkozást űzött, és máris 'egy olyan perverz alak' lett belőle. A kisvárosi logika szerint ez már önmagában is elégséges volt, hogy mindenfélével meggyanúsítsák. Többször is telefonálta, hogy jelentsenek egy fodrást és egy részmunkaidős virágkötőt, meg egy tanárt, aki azt a szörnyű bűnt követte el, hogy szeretett rózsaszín ingben járni.” (A köfejtő, 157. o.) A norvég Karin Fossum mellett Läckberg is a gyerekbántalmazást, illetve a pedofiliát állítja regénye középpontjába. „Besurrant és lefénnyképezte a sérüléseit. Leírta azt is, pontosan mikor mi történt, a képeket meg a jegyzeteket elrejtette az esküvői fényképük keretében...Hamarosan elég anyag gyűlik össze, hogy a sorsát a hatóságokra bízassa.” (A köfejtő, 94-95. o.) Megdöbbentő tézise, hogy egyáltalán nem evidens és természetileg adott tény, hogy a szülők szeretik gyermekeiket. A cselekményben, miután az egyik szereplő ikerfiúkat szül, megmutatják a csecsemőket az anyának. „De Agnes elfordult. Nem akarta látni őket, hiszen ők tették tönkre az életét, majdnem a halálát is okozták. Tőle akár odaadhatták volna a babákat bárkinek, vagy a folyóba dobhatták volna mindkettőt, vagy amit akarnak.” (A köfejtő, 179. o.) Az író nő sokféle család ábrázolásával próbál válaszolni olyan kérdésekre, hogy mit tegyen az, aki képtelen szeretetet adni gyerekének, rendezett körülmények között is nyűgnek tartja őt. „A szerzők boldogsághormonokról ömlengtek, meg hogy ha az ember megfogja a gyereket, olyan, mintha rózsaszín felhőben lebegne...Micsoda marhaság, értékelte Erika két hónapnyi anyaság után. Hazugság, propaganda, tökéletes hülyeség...És egyáltalán nem élt át semmiféle mindent elborító szeretetet, amikor a vörös, visító és igenis ronda csomagot a mellére rakták.” (A köfejtő, 14. o.) És mi van akkor, ha a gyerek betegen, fizikailag vagy pszichésen sérül-

ten születik? És a rendőrök sem kivételek. Az biztos, hogy a krimi olvasása csak szilárd idegzetűeknek ajánlott.

A köfejtőben egy homárhalsz hálójából egy kislány, Sara Klinga holtteste kerül elő. Senkinek nem lehetett komoly oka megölni a kislányt, de a nyomozás során több helybéli életéből kerül felszínre indíték. *„Elterjedt a hír a rendőrkapitányságon, mire visszatértek. A gyermekhalál ritka eset volt, néhány évente egy-egy autóbaleset során történt ilyen. Semmi mástól nem burkolózott ilyen szürke szomorúságba a teljes épület.”* (A köfejtő, 31. o.) Egy újabb, csecsemő elleni gyilkossági kísérlet tovább bonyolítja az eseményeket. *„Mia anyai ösztöne azonnal megsúgta, hogy baj van, ledobta a zacskókat, és rohant a babakocsihoz...Liam arca fekete volt valamitől...Tágra nyílt, sikoltó szájában is egy halom hamu, és a kisfiú ki-kidugta a nyelvét, próbált megszabadulni az undormánytól, amit a szájába tettek.”* (A köfejtő, 210. o.) Läckberg ugyanakkor két, időben is eltérő történetet futtat. A jelenben zajló nyomozás egy 1923-as cselekményszállal kerül párba, de a múltbéli eseményszál csak a regény végén nyer értelmet. Läckberg ezúttal is „egy mikroközösség szociális viszonyrendszerét bogozza szét, szedi elemeire, tárja fel valós (vagy vélt) mozgatórugóit, miközben kegyetlen gyilkossággal kapcsolja össze a természetükből adódóan szétfutni igyekvő aspektusokat. Próbál mélylélektani látszatot adni még a felszínes motivációknak is, ezzel pedig a skandináv krimik jellegzetes testébe tuszkolja a történetet”.⁶⁰

A „Burundi hercegnője” 1953-ban Svédországban (uppsala) született írója Karl Stig Kjell Eriksson 2002-ben ezzel a regényével elnyerte a Svéd Krimiírók Akadémiája „Legjobb Svéd Bűnügyi Regény” díját. 1993-tól publikál, 1999-től pedig végleg elkötelezte magát a krimiírása mellett. Más skandináv írókhoz hasonlóan ő sem csak a bűnügyekkel, azok nyomozásával foglalkozik, hanem a szereplők magánéletét is bemutatja a szövegbe ágyazva. A Burundi hercegnője egyébként a bölcsőszájú halak osztályába tartozó Porcelánsünger másik elnevezése. *„A svéd kisvárosban egy héttel karácsony előtt találunk rá egy férfi megcsontkított holttestére. Senki nem érti, hogy az áldozat mivel válthatott ki ilyen szélsőséges indulatot, hiszen John Jonsson, a munkanélküli hegesztő, a trópusi halak elismert szakértője, szerény, visszahúzó ember volt, ha korábban bele is keveredett bátyja kistílű bűnyeibe. Csakhamar a nyomozók látókörébe kerül egy zavart elméjű férfi, aki Jonssonra az életét megkeserítő iskolai üldöztetések egyik főszereplőjeként emlékezik. De az a szóbeszéd is járja, hogy Jonsson nagy összeget nyert pókeren, akár ez is lehet indíték. Aprólékos vizsgálat veszi kezdetét, amely fényt derít az áldozat és családtagjainak rejtett viszonyaira,*

⁶⁰ Szilvási Krisztina: Camilla Läckberg: A köfejtő. <http://ekultura.hu/olvasnivalo/ajanlok/cikk/2012-05-22+15%3A00%3A00/camilla-lackberg-a-kofejto>

*miközben a skandináv krimihagyománynak megfelelően a nyomozásban részt vevő rendőrök emberi kapcsolatait is szerves részét képezik a történetnek.*⁶¹ Az események több szálon futnak. Az első szál a munkanélküli hegesztő John Jonsson meggyilkolása, ahol bemutatja az író, hogy ki volt ő. A másik szál a rendőség nyomozása és a tettes felkutatása. A könyvben több alkalommal megjelenik a rendőrségen belüli kapcsolatok kialakulása és az egymás közti viszonyokból származó bonyodalmak és konfliktusok. A történetben lényeges megemlíteni John fiának jelenlétét. Számomra a kisfiú jelentette az igazi őszinteséget, aki szerette az apját és a végsőkig elment, hogy ezt bebizonyíthassa. John bátyja, aki nem volt éppen törvénytisztelő, indította el a könyv végén lejátszódó tragikus eseménysort, ami a halálához is vezetett majd. Fontos említést tenni a feleségéről és egy női rendőr kapcsolatáról, akik nem csak megértették egymást, de idővel mindenben segítenek egymásnak.

⁶¹

<http://www.libri.hu/konyv/burundi-hercegnaje.html>

Felhasznált irodalom

- Eriksson, Kjell: Burundi hercegnője. Animus, Bp. 2011.
Hjorth, Michael – Rosenfeldt, Hans: Ingovány. Animus, Bp, 2012.
Larsson, Stieg: A tetovált lány. Animus, Bp. 2009.
A lány, aki a tűzzel játszik. Bp. 2009.
A kártyavár összedől. Animus, Bp. 2009.
Läckberg, Camilla: A köfejtő. Animus, Bp. 2012. november 11.
Nesbø, Jo: Vörösbegy. Animus, Bp. 2008.
Nemeszisz. Animus, Bp. 2008.
A megváltó. Animus, Bp. 2010.
Roslund, Anders – Hellström, Börge: Három másodperc. Animus, Bp. 2011.

- A semleges Svédország <http://www.gecse.eu/s2.htm>
Boros Ágota: Ismert, veszélyes, fegyveres. <http://olvassbele.com/2011/11/24/ismert-veszelyes-fegyveres-roslund-hellstrom-harom-masodperc/>
Északi kultúrroham. <http://www.vers.hu/hirek/685>
Fleuriste: http://konyves.blog.hu/2012/09/24/a_falon_tul
Gellert Tamas: A lézeres gyilkos. Egy merényletsorozat anatómiája. Corvina, Bp. 2008.
Halmai Tamás: Norvég minta. Népszabadság, 2009. május 16
Hjorth, Michael – Rosenfeldt, Hans: Ingovány (-banza-), Magyar Narancs, 2012. április 19. <http://magyarnarancs.hu/konyv/michael-hjorth-hans-rosenfeldt-ingovany-79694>
Könyvet írt a Millenium-trilógia szerzőjének élettársa.
http://hvg.hu/kultura/20110702_millennium_stieg_larsson
Köves Gábor: „Otthonról hozott történetek” Magyar Narancs, 2010. július 15.
http://magyarnarancs.hu/konyv/otthonrol_hozott_tortenetek_-_jo_nesbo_krimi-74172
Marton Andrea: A skandináv országok kül- és biztonságpolitikai együttműködése. Biztonságpolitikai Szemle, 2010. 3. sz. 151-173. o
Miklós Eszter Gerda: Skandináv szenvedély
<http://www.barkaonline.hu/component/content/article/44-korabbi-bejegyzesek/2686-jo-nesbo-konyveirl>
Nagy Nikolett Petra: A dán rendőrség. Kézirat, 2010.
Németh András: A másik végéről. Svéd prostitúciókezelés. Heti Világgazdaság, 2012. december 8. 32-34. o.
Nesbo, Jo A-tól Z-ig. 2011. augusztus 17. <http://kotvefuzve.postr.hu/jo-nesbo-a-tol-z-ig-oszeallitas-a-norveg-irorol-001>
Norvégia és a II. világháború. http://www.norvegia.hu/About_Norway/history/after1814/ww2/

Norway PM 'hated Sweden' for Nazi help <http://www.thelocal.se/41252/20120605/>

Nyárády R. Attila: Északi nemzetiszocialisták c. cikke alapján.
<http://harcunk.info/index.php/elemzesek/41-eszaki-nemzetiszocialistak>

Salamon Eszter: Veszélyes mesterségek. <http://olvassbele.com/2011/12/26/veszelyes-mestersegek-jo-nesbo-fejvadaszok/>

Sz. Zs. Két tűz között. http://www.konyv7.hu/index.php?akt_menu=1263&hir_reszlet=3391

Szilvási Krisztina: Camilla Läckberg: A kőfejtő.
<http://ekultura.hu/olvasnivalo/ajanlok/cikk/2012-05-22+15%3A00%3A00/camilla-lackberg-a-kofejto>

Török Gábor: Ahol a bal volt(?) a jobb. A skandináv pártrendszer. ELTE BTK Politikaelméleti Tanszék, Bp. 1995. <http://mek.oszk.hu/01900/01977/html/>

Valcsicsák Dóra: A svéd rendőrség. Az Európai Unió tagországainak rendőrségei I. MRTT –RTF, Bp. 2009. 79-82. o.

Yugovich, Robert: Az őszinteség jutalma. Alexandra, Pécs, 2010.
<http://www.skandinavhaz.hu/html/krimi/bevezeto.html>
http://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=9982
http://europapont.blog.hu/2012/04/23/miert_olyan_nepszeru_a_skandinav_krimi_az_eszaki_krimik_vilaga_es_a_tarsadalmi_kirekesztes
http://europapont.blog.hu/2012/04/23/miert_olyan_nepszeru_a_skandinav_krimi_az_eszaki_krimik_vilaga_es_a_tarsadalmi_kirekesztes
<http://www.brody.iif.hu/hu/2011/10/25/olvasnivalo-skandinav-krimik>
<http://www.masodikvh.hu/hadszinterek/europa/nyugat-europa/61-dania-es-norvegia-elfoglalasa-1940-tavasza>
http://en.wikipedia.org/wiki/Norwegian_Police_Service
<http://www.regjeringen.no/en/dep/jd.html?id=463>
http://www.mult-kor.hu/20120608_svedorszag_segitette_a_nacikat_a_2_vilagaboruban
http://www.mult-kor.hu/20090301_titkos_kolcsonnel_finansziroztak_a_svedek_a_nacikat
http://magyarnarancs.hu/publicisztika/arccal_a_jogallam_fele-54618
<http://harcunk.info/index.php/nagyvilag/185-sved-aktivistak-babaskodnak-a-norveg-nemzetiszocialista-mozgalom-beinditasanal>
<http://nokjoga.hu/alapinformaciok/statisztikak>
<http://www.csagy.hu/jo-gyakorlatok/hazai/item/470-csaladon-beluli-eroszak-angliaban-es-ithon>